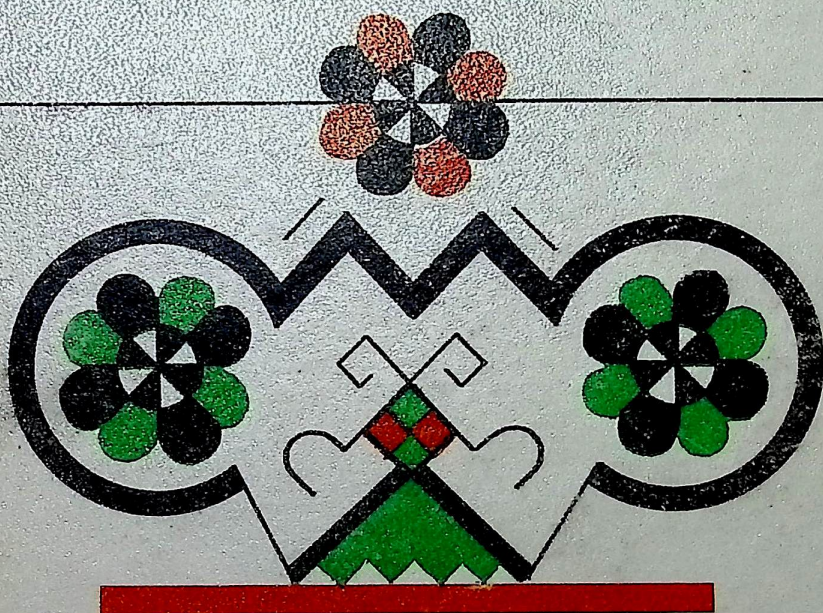

BALLO

UN
ATBALLO

BALSS UN ATBALSIS

Lasāmgrāmata 6. klasei

Lidijas Ziemeles un Eduarda Silkalna redakcijā.

Sastādītāji: *Gerhards Brēmanis, Kārlis Brēmanis, Anda Kučere, Alma Neilande, Eduards Silkalns, Selga Silkalna, Austra Tamuža, Lidija Ziemele.*

Mārtiņa Gaujas ilustrācijas un vāka zīmējums

Amerikas latviešu apvienība

1972

Printed by
AUGSTUMS PRINTING SERVICE
1621 South 17th Street
Lincoln, Nebraska 68502
U.S.A.

PRIEKŠVĀRDI

Annas Brigaderes „Sprīdītis” liekams latviešu trimdas skolu 6. klasē izlasāmās un aplūkojamās literārās vielas pamatā. „Sprīdīti” iemīļojušas jau vairākas latviešu paaudzes. Tas palīdzējis veidot latvisko pasaules skatījumu. Bez tam skolas darbā ar 6. klases vecuma bērniem Sprīdītis ir psiholoģiski un paidagoģiski izdevīgs tēls.

„Sprīdītis” ir vairākkārt izdots atsevišķās grāmatās, tāpēc šeit nav ievietots. Tas izlasāms un pārrunājams mācību gada sākumā.

Šai grāmatā uzņemtie literārie darbi tematiski saistās ar „Sprīdīti”, kas atspoguļojas arī grāmatas virsrakstā. Katram darbam būs atrodams kāds saskares punkts ar niansēm bagāto pasaku lugu vai kādu tās pošmu. Sprīdītis aiziet pasaulē laimi meklēt tāpat kā Kārļa Skalbes Labuma meklētājs. Kārļa Ķezbera Usmas zēni un Anšlava Eglīša Maikls tāpat kā Sprīdītis 2. tēlojumā cenšas viegli tikt pie naudas u.t.t. Par cik skolotājs pārrunās katru darbu ar „Sprīdīti” sasaista, paliek viņa paša ziņā. Taču „Sprīdīša” izveidošana par visa mācību gada literārās vielas kodolu no metodiskā viedokļa silti ieteicama, jo tādējādi skolotājs gan veicinās bērna salīdzināšanas un vērtēšanas spējas, gan panāks visā kursā zināmu viengabalainību. — Grāmatas sākumā ievietotie septiņreiz septiņi jautājumi, cerams, noderēs gan strādājot ar „Sprīdīti”, gan „metot tiltu” no „Sprīdīša” uz šo grāmatu.

Ja normālos apstākļos Latvijā lasāmās grāmatas galvenais uzdevums bija bērnu iepazīstināšana ar darbu saturu, tad tagad tā lielā mērā kļuvusi par valodas mācības līdzekli. Tai jāpalīdz paplašināt bērnam pazīstamo latviešu vārdu krājums, jābagātina izteiksme un jāpalīdz panākt lielāku brīvību un veiklību valodas lietošanā. Tālab vairumam izvēlēto darbu pievienota virkne jautājumu, kā arī dažādi uzdevumi un vingrinājumi. Tie lieti derēs gan kā pārrunu ierosinātāji klasē, gan kā pamats rakstiskiem mājas darbiem. Uzdevumi un vingrinājumi nav sakārtoti grūtuma secībā, tāpēc skolotāji no plašā klāsta dažus droši var izlaist. Tas neliegs skolēniem sekmīgi darboties ap tālākiem uzdevumiem.

Iespējams arī, ka daudzi skolotāji netiks galā ar plašo lasāmo vielu, ievērojot it īpaši to, ka gada sākumā izlasāms „Sprīdītis”. Arī te nebūtu ko bažīties. Atsevišķu darbu izlaišana neapgrūtinās pārējo darbu izpratni. Tomēr paturami Skalbes „Labuma meklētājs” un „Pasaka par vērdiņu”, Ausekļa „Beverīnas dziedonis” un Blaumaņa „Tālavas taurētājs”. Vairāki no grāmatā ievietotajiem dzejoļiem (piem., „Beverīnas dziedonis”, „Balsis”, „Tēvu zeme runā”) ir komponēti: skaņu plašu atskaņošana klasē var jauki kuplināt vienu otru mācību stundu.

Grāmatas sastādītāji minēti titullapā. Ideju par vielas piesaistīšanu „Sprīdītim” devis Olģerts Rozītis, kas piedalījies arī atsevišķu nodaļu izstrādāšanā. Pateicība pienākas arī skolotājai E. Avotiņai par padomiem vielas izvēlē, M. Reiterei par manuskripta daļēju pārrakstīšanu un kollēgām ASV par tā izvērtēšanu.

*E. Silkalns,
Latviešu apvienības Austrālijā
skolu nodaļas vadītājs.*

Melburnā, 1972. gada janvārī.

ATSAUKSIM ATMIŅĀ „SPRĪDĪTI”!

1. tēlojums – Mājās.

1. Kā cēlies Sprīdīša vārds? Kas ir sprīdis?
2. Kādās rotaļās bērni iet? Kādas latviešu rotaļas tu vēl zini?
3. Ko pamāte Sprīdītim liek darīt? Ko Sprīdītis dara slepu?
4. Iedomāties, ka tu esi Sprīdītis, un pasaki, ko tu domā par pamāti, vecomāti, Lienīti!
5. Ko tu domā par Sprīdīti 1. tēlojumā?
6. Kas Sprīdīti vienmēr paglābj no pamātes dusmām? Kādēļ?
7. Kādēļ Sprīdītis aizgāja no mājām? Kāds bija viņa nolūks?

2. tēlojums – Pie Vējamātes.

1. Kā Sprīdītis zināja, kur rakt, lai dabūtu naudu? Kas ir maldugunis? (Izlasi 9.lp.!)
2. Kādēļ cilvēki dažreiz aprok zemē naudu vai vērtīgas mantas?
3. Vai tu zini kādus cilvēkus, kas 1944. gadā, dodamies prom no Latvijas, kaut ko no savām mantām aprakuši zemē? Pajautā par to saviem vecākiem vai kādam citam, kas atceras aizbraukšanu no Latvijas!
4. Kādēļ Sprīdītis apņēmas sargāt Vējamātes dēlus?
5. Kādēļ Vējamāte Sprīdīti apbalvoja, kaut gan viņš vējus nenosargāja?
6. Ko Sprīdītis Vējamātei apsolīja?
7. Uzraksti, ko Vējamāte varētu stāstīt saviem dēliem par Sprīdīti!

3. tēlojums – Meža vidū.

1. Sprīdītis vēl nebija atradis ne naudu, ne mantu. Un tomēr, mežā pamodies, viņš bija priecīgs. Par ko viņš priecājās?

2. Ko Sprīdītis redzēja un ko dzirdēja, vērodams apkārtni un klausīdamies meža skaņās? Kādas vēl skaņas varētu mežā saklausīt?
3. Ko bērni stāstīja Sprīdītim par milzi Lutausi? Kāpēc Sprīdītis aizstāvēja bērnus pret Lutausi?
4. Kāds pēc tavām domām izskatās milzis Lutaussis? Pamēģini to uzzīmēt!
5. Apraksti, kā Sprīdītis pievarēja milzi Lutausi!
6. Kāpēc Mežamāte bija tik laipna pret Sprīdīti? Kā viņa šo laipnību izrādīja?
7. Ja tev būtu tāds sprungulītis, kādu Sprīdītis ieguva no Mežamātes, ko tu ar to darītu?

4. tēlojums – Pie Sīkstulja.

1. Kā Sīkstulis izturējās pret Sprīdīti un veco vīriņu?
2. Kāpēc Sprīdītis apņēmās izciest trīs mocības vecā vīriņa dēļ? Kādas bija šīs mocības?
3. Kā Sprīdītis uzveica Sīkstuli?
4. Kādas neīkdienišķas, pārcilvēciskas īpašības piemita vecajam vīriņam? Kas viņš patiesībā bija pēc seno latviešu ticējumiem?
5. Kāpēc cilvēki ir skopī? Kā sauc tādus cilvēkus, kas domā tikai par sevi vien?
6. Ja tu būtu aktieris vai režisors, kā tu spēlētu vai liktu spēlēt Sīkstulja lomu: vai tā, lai skatītāji par viņu smejas; vai tā, lai skatītāji uz viņu dusmojas; vai tā, lai skatītājiem būtu viņa žēl?
7. Uzraksti vēstuli, ko Sīkstulis būtu varējis rakstīt savam brālim par Sprīdīša apciemojumu!

5. tēlojums – Kēniņa pilī.

1. Kā Sprīdītis pievarēja Nelabo? Kādi latviešiem vēl ir apzīmējumi Nelabajam?
2. Kāpēc princese Zeltīte pēc Sprīdīša uzvaras bija tik „pūcīga”?
3. Kāds pēc tavām domām bija Sprīdītis, iedams cīņā ar Nelabo: godkārigs, pārgalvīgs vai drošsirdīgs?
4. Mazais Sprīdītis pievarēja lielo Nelabo. Vai tu zini vēl kādus citus gadījumus, kur it kā vājākais uzvar cīņā pret pārspēku?
5. Princese Zeltīte nosauc solījumu par dūmiem bez uguns. Vai tu jau esi pieredzējis gadījumus, kur kāds nepilda dotu solījumu? Vai arī nepārdomāti solījumi būtu jāpilda?

6. Kādos latviešu vārdos – saliktenos – ietverti vārdi „pils” un „galms”? Kādu Latvijas pilsētu vārdi beidzas ar „-pils”?
7. Kā stāstītu kāds galma kungs par piektā tēlojuma notikumiem?

6. tēlojums – Pils pagalmā.

1. Kādi ir galvenie notikumi sestajā tēlojumā? Kuņi no tiem var notikt tikai pasakā?
2. Kādēļ ragana nevarēja Sprīdīti nosvēpēt? Vai tam ir kāda dziļāka nozīme?
3. Kas ir mīkla? Kādas mīklas tu zini?
4. Kādēļ princese Zeltīte lika Sprīdītim minēt mīklas?
5. Ko Sprīdītis agrāk uzskatīja par laimi, un kā viņa domas tagad bija mainījušās?
6. Kad Sprīdītis aizbrauca ar gulbīti, kādēļ princese Zeltīte lika dzīties viņam pakaļ un vest viņu atpakaļ?
7. Kādēļ arī ķēniņam beigās bija bailes no Sprīdīša?

7. tēlojums – Atkal mājās.

1. Ko teica vecmāmiņa, ko Lienīte un ko pamāte, kad Sprīdītis atgriezās mājās?
2. Ko Sprīdītis atbildeja puisim, kad tas jautāja, kā iet pasaulē? Ko tu atbildētu Sprīdīša vietā?
3. Kādus labumus Sprīdītis bija devies meklēt pasaulē? Ar kādām bagātībām viņš pārnāca mājās?
4. Ja tu būtu Sprīdīša vietā, ko tu darītu ar ķēniņa doto naudu?
5. Vai arī tu reiz esi ilgāku laiku bijis prom no mājām? Kā tu juties, kad atgriezies mājās, un kā tevi sagaidīja mājinieki?
6. Kuņš no septiņiem „Sprīdīša” tēlojumiem tev šķita interesantākais, kuņš straujākais, kuņš gausākais, kuņš jocīgākais, kuņš baismīgākais?
7. Ja tava klase vai skola uzvestu „Sprīdīti”, kā tu sadalītu lomas? Kuņu lomu izvēlētos tu pats?

Kas ir *maldu gunis*?

Trūdot organiskām vielām, zemē rodas purvu gāze (metāna gāze), kas, izplūstot no zemes un nākot saskarē ar gaisu, deg ar bāli zilu liesmiņu, paceldamās nedaudz virs zemes. Tā ir ļoti viegla, cilvēkam tuvojoties, ar gaisa sakustēšanos virzās nost no izplūduma vietas un nodziest, tādēļ to nevar noķert.

Senos laikos cilvēki, nezinādami īsto cēloni, domāja un ticēja, ka tur „žāvējas” aprakta nauda.

PUSNAKTS

*Jau laktā¹ visi gailīši
Un izdzisuši skaliņi,
Krāc miegā labie ļautiņi.*

*Tik vējš gar logu vien klabinājas,
Vai pelīte kaut kur grabinājas?
Ak nē! Ne pelīte — skuķīte!²
Un es, es pati tā nedarbe,
Kas jūt pēc aizliegtiem augļiem dziņu³
Un slepu grib lasīt grāmatiņu.*

*Vaidziņi tvīkst⁴ —
Ak, vai to drikst!
Actiņas mirdz!*

*Krūtīs lec putniņš, ne sirds:
Ak, māte tik stingra un tēvs tik bargs,
Tie nezina, kas manai dvēselei dārgs.
Nu īsos brīžos gribu to gūt:
Kad pusnakts, man vajag jau atpakaļ būt,
Tad mostas tēvs un sāk iepīpot
Un mani tas reizē mēdz aplūkot.
Drīz arī kūlēji pieceļas,
— Un mana gulta tik tuvu skalam —
Man jāguļ tad klusi uz muguras
Kā kukaiņim, kas liekas pagalam.*

1 . lakta — kārts, uz kā vistas guļ

2. meitenīte

3. vēlēšanos

4. karst

*... Nu aši! klus, zābaciņ, klibu klabu!
Klus, kažociņ, tavu gribu grabu!
Šviks! iedegas maza lampiņa,
Tā pati arī vēl nozagta
Kā dieviem uguntiņa!
Nu nāc, mana grāmatiņa!
Manu vēlējumu vēlējums,
Mans brīnums, noslēpums, atradums!*

*Man liekas, it kā zem katra burta
Būtu maza, sprikstoša guntiņa kurta.¹
Un domu liesmas izšaujas
Un mēlu mēlītēs izplešas —
Un visi tie mīlie vārdiņi
Mani pulciņā apstāj kā draudziņi
Un ved mani rindu pa rindiņai
It kā pa stidziņu stidziņai!*

*Top zeme man tāla un tālāka,
Es kļīstu tai sveša un svešāka,
Es ceļos augsta un augstāka,
Grimst lejā ikdiena, nediena —
Ar pirkstiņu zvaigznes es skarū jau,
Te klau!
Ar dobju noskaņu dārdot sit:
Div — pad — smit — —*

1. uguntiņa iedegta

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Uzmeklē grāmatas beigās Aspazijas biografiju!
Kurā gadā Aspazija ir dzimusi? Salīdzini to ar Annas Brigaderes dzimšanas gadu! Pirms cik gadiem apmēram tas ir bijis?*
2. *Dzejolī „Pusnakts” tāpat kā „Sprīdītī” ir rādīta dzīve latviešu lauku sētā tai laikā, kad Aspazija un Anna Brigadere bija mazas meitenes. Kas uz to norāda dzejolī „Pusnakts” un kas „Sprīdiša” pirmajā tēlojumā?*
3. *Salīdzinājumam pamēģini iedomāties, kāda pirms simts gadiem bija lauku dzīve tai zemē, kurā tu tagad dzīvo!*
4. *Ko Sprīdītis uzskatīja par „laimi”, pirmā tēlojuma beigās aiziedams no mājām – garīgo vai materiālo bagātību?*
5. *Ko mazā meitene dzejolī „Pusnakts” uzskata par vērtīgāku?
Kā viņa cenšas to iegūt? Kāpēc viņai tas jādara slepu?*
6. *Meitene lasa grāmatu. Ko vēl var lasīt? Uzraksti, cik vien vārdus tu vari iedomāties!*
7. *Uzraksti teikumus, kuŗos būtu vārdi: izlasīt, pārlasīt, palasīt, salasīt, nolasīt, uzlasīt, pielasīt.*
8. *Atmini manu mīklu:*
 - a) *Kas tas ir, kas tevi aizved uz visām pasaules malām, lai gan pats no vietas nekusti?*
 - b) *Kas var skriet bez kājām?*
 - c) *Tālāk sviežu, nekā redzu.*
 - d) *Kas prot visas valodas?*

LABUMA MEKLĒTĀJS

„Ek, nav un nav nekāda labuma,” zemnieka dēls teica, vakarā izdauzīdams uz sliekšņa zemes no pastalām. Ko darīs? Ies pasaulē labumu meklēt.

Iet, iet, satiek laumiņu, kuŗa aitas gana. Pati sēd piesaulē¹ pie zeltaina lazdu krūma, jēri kļīst pa noru. Bet uz kalniem skan izkaptis. Tur pļauj un sien kūlīšus. Un milzīgi labības vezumi, vilkti no rāmiem zirgiem, lēni kustas rudens saulē pa visiem lauku ceļiem, un kā gaŗas zelta lāses no viņiem birst vārpas. Zēni brūnapaļiem vaigiem un rokām nes un liek laumiņai pie kājām puķes un augļus.

„Kur iedams, puisīti?” laumiņa šo uzbildina.²

„Eju labuma meklēt,” puisis atbild.

„Pagani manas aitiņas,” laumiņa saka.

„Aitas ganīt? Kāds tur labums?”

„Nu, varbūt tu gribi iet ar izkapti pa druvu, siet kūlīšus, vai palīdzēt maniem zēniem noņemt augļus no dārziem?”

„He, to jau visu es varēju darīt mājā! Tika mani tēvs diezgan dīdījis.³ Teicu jau, ka eju labuma meklēt,” puisis atcirta.⁴

„Nu, pakavējies pie manis. Raugi, kā uz lazdu lapām vēl kavējas rudens saules siltums.” Viņa vilka puisi sev pie krūtīm, kuŗas smaržoja pēc augļiem un vēlām vasaras puķēm. „Sēdi še, es dališu ar tevi ābolus un riekstus.” Viņa paņēma skaistāko augli sev no klēpja, pārspieda to ar diviem pirkstiem tā, ka sula viņai tecēja gar rožaino delnu. „Dzer,” viņa pielika puisim delnu pie lūpām — „un ēd.”

Puisis paņēma ābola šķēli, iekoda un savieba seju. „Skābs,” viņš teica.

„Un tas bij mans labākais ābols,” — laumiņa uzmeta lūpu un taisījās raudāt.

1. saulītē

2. uzrunā

3. izrīkojis

4. skarbi atbildēja

„Nu, paliec vėl, pakavējies pie manis! Dzirdi, cik gaiši izkaptis zvana uz visiem kalniem. Skaties, kā pār rugainēm¹ mirdz rudens zelta pavedieni,” viņa lūdzās.

„Kas nu te par labumu,” puisis teica un raisījās no viņas vaļā.

Iet, iet, nonāk pie smēdes² meža malā. Melns skurstenis kā lācis tup uz jumta, iekšā skan lakta.³ Uz sliekšņa sēd laumiņa un aicina viņu iekšā.

„Kur iedams, puisīti?”

„Eju labuma meklēt.”

„Nu, tad paliec pie mana tēva. Smēdē ir tik jauki. Plēšas⁴ šņāc, uguns rūc, un lakta gaviļē. Palīdzi tēvam āmuru cilāt. Pusdienā viņš izceps mums uz ēzes⁵ rubeni, kuŗu atnesa mednieks par bultām, kuŗas tēvs kala priekš viņa stopa.”⁶ Puisis skatās: ies iekšā, varbūt tur būs tas labums.

Liels kalējs dzirkstīs un dūmos paskatījās viņā ar acīm, kuŗās atspīdēja ēzes kvēle.

„Ā, puisis man bija vajadzīgs,” viņš teica, ar patikšanu pārļaidzams acis pār zemnieka dēla platiem pleciem. „Nu, tad ņem tikai āmuru. Dzelzs jau dzirkstī.” Neko darīt, puisis ņem ar āmuru un lokās svīzdams kādu stundu. Bet laumiņa pūš plēšas un dzied, un kalējs rakstā pieskandina viņai uz laktas. Uguns rūc, dzirkstis lido, un viņiem iet kā jautrā ellē. Cirvis ir gatavs. Kalējs nosviež āmuru un saka: „Nu, laiks ir pusdienu ieturēt.” Puisis nopūšas un slauka sviedrus. Bet kalējs vēŗ uz iesma rubeni un cep uz ēzes, ka tauki vien sprakst. Tad viņš lauŗ melnu maizi un dala cepeti: laumiņai spārnu, pats sev viduci un puisim krūti. Tad viņš ņem vėl no sava gabala putna sirdi, kuŗa brūni apcepusi ar sāli, un uzliek to viesim uz maizes. „Tas ir tas labākais,” viņš labsirdīgi smaidīdams saka. Viņi ēd. „Nu, kāds ir?” kalējs prasa. „Rūgts,” puisis saka un dzeŗ no stopa⁷ ūdeni. Bet kalējs nogrieŗas, bāŗ pīpi, tad ņem ar saviem cietiem pirkstiem ogli no ēzes, dancina to savā melnā saujā un iespieŗ ar nagu sev pīpē tā, ka tā pīkstēdama nobeidzas. Laiŗ dūmus un skatās griestos.

1. nopļautiem labības laukiem

2. smēde – kalve, kalēja darbnīca

3. dzelzs pamatne, uz kā kaļ (lakta citā nozīmē 13. lp.)

4. ogļu uzpūšamais rīks

5. ēze – uguns vieta kalvē (citā nozīmē 81. lp.)

6. stops – bultu šaujamais loks

7. stops – lejamu un beŗamu priekŗmetu mēra nozīmē

„Nekā, kalēj, tavs āmurs man par smagu. Man visu elpu paņēma,” puisis saka un dzeļ vēl malku ūdens. „Es pie tevis nepalīku.” Bet laumiņa tek viņam pār sliekšni pakal un ņem viņu aiz rokas.

„Nu, paliec vēl, pakavējies pie manis. Ja tev āmurs ir par smagu, tad pieskandini tik tāpat uz laktas. Es sitišu tavā vietā, es esmu stipra. Tēvs tevi nespiedīs. Arī viņš reiz bij mīksts un jauns kā tu. No kā tad viņam tie stiprie pleci! Tik darbā esot izaudzis, viņš saka.”

Bet šis kā uzdedzis uz to labumu. Laktu skandināt – kāds tur labums! Viņš iešot tālāk pasaulē.

Iet, iet, nonāk pie augstas¹ jūras. Robaini vilpi kāpj augšā, krastā stāv laumiņa un velk tīklu.

„Kur iesi, puisīti?”

„Iešu labuma meklēt.”

„Palīdzi man tīklu vilkt,” laumiņa saka un skatās viņā pār plecu, vilinādama ar acīm, kuņas ir zilas kā jūra. Vējš izpūš viņas matus, un kaijas viež gaisā kaislus kliedzienu.

Puisis nu pieķersies gan pie tīkla. Bet beidzot tak šim ūdens ir slapjš, vējš ir auksts, un kaņepāju virve žņaudz rokas.

„Nekā, es iešu tālāk,” viņš saka. „Te nav nekāda labuma.”

„Nu paliec vēl, pakavējies pie manis,” laumiņa lūdzas. „Vai tu nemani, cik tīkls ir smags? Viņš iet caur dūņām, bet nes ārā spožas zivis. Dažreiz viņa ieķēras pērles un dzintara gabali. Nu paliec pie manis. Varbūt mēs izzvejosi vecu karaļa kroni. Es likšu viņu tev galvā. Tu būsi mans karalis un valdīsi par mani un manu būdu.”

Bet puisis kā akls uz to labumu. Iet tālāk. Iet, iet. Vakars gulstas pār eglēm. Nonāk pie tumšas alas. Vājš uguns plēnē.² Vēca sieva sēd pie pavarda. Pie kājām viņai gul karns³ suns ar asu dzeltenu spalvu. Visapkārt ir nakts, un ceļš ir nozudis tumsā. Puisis nedroši padod labvakaru un iet alā iekšā. Suns ierūcas un paskatās viņā sarkanām acīm, tā ka puisim sastingst visi prāti.

„Ko meklē, puisīti?” sieva prasa.

„Meklēju labuma.”

„Nu, tad tu gan būsi viņam garām pagājis. Pie manis nav labuma. Mans uguns nesilda, mana ala ir tumša un tukša. Un ceļa tev nav vairs uz priekšu. Septiņi gadi tu sēdēsi te un bažosi manu suni. Tu

1. bangainas

2. pamazām dziest

3. vājš, izbadējies, noliesējies

lasīsi lapas no dadžiem un ogas no ērkšķiem. Es tevis nelaidīšu projām, kamēr tu iemīlēsi šo guni, kas nesilda, šīs acis bez spožuma, šo suni, kuŗu tu iemācīsies glaudīt, jo citādi viņš tevi saplošīs. Tad es nolauzīšu tev spieķi no ērkšķu krūma un parādīšu ceļu atpakaļ pie manām māsām, kuŗām tu pagāji gaŗām.”

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Ar ko nodarbojās trīs laumiņas, kuŗas puisis satika, pasaulē iedams? Pie kuŗas no viņām tev būtu vislabāk paticis? Kāpēc?*
2. *Pasakā lieliski aprakstīti skati, kur puisis nonāk pie laumiņām un visbeidzot pie vecās sievas. No pasakas izmeklē, cik paraugus vien vari, kas liek spēcīgi izjust redzamo un dzirdamo, piemēram, redzamais: „... kā gaŗas zelta lāses no viņiem birst vārpas”; dzirdamais: „Plēšas šņāc, uguns rūc”.*
3. *Kas kopīgs, kas atšķirīgs zemnieka dēlam un Sprīdītīm?*
4. *Sakāmvārdi:*
Bēg no darba kā no uguns.
Darbam sūras saknes, bet saldi augļi.
Kur darbs, tur maize.
Darbs ceļ vīru.
Darbs darītāju māca.
Nav maizes bez garozas, nav darba bez grūtuma.
5. *Mīklas:*
a) Mazs mazs vīriņš vienā kājā karājas.
b) Miza sarkana, gaļa balta, dvēsele melna.
c) Dzelzs galva, koka kāja.
d) Simtacis iet viesus lūgt. Laimīgs, kas nenāca, nelaimīgs, kas nāca.
e) Liela liela muiža,
Visapkārt logi;
Kas iekšā ieiet,
Vairs ārā netiek.

KĀ MĒS ATSTĀJĀM MĀJAS

Fragments no grāmatas
„Es stāstu savai sievai”

Bija otrs pasaules kaŗš, un mums vajadzēja atstāt vietu, kur gadiem bijām dzīvojuši un iedzīvojušies, stundas laikā. Laiks tik ievērojamam darbam bija atvēlēts pārāk īss, mēs tāpēc steidzāmies. Tu paliki virtuvē, kas mums vēl bija atlikusies kā ēdamā, guļamā un arī viesistaba, šo to kravājot, bet es gāju uz netālo šosejas sarga māju pēc ratiem. Vedēju dabūt būtu bijušas veltas pūles, sevišķi kur mums nebija ne sviesta, ne gaļas, ne degvīna, ne papirosu,¹ ar ko samaksāt.

Šosejas sargs bija viens no mūsu labākajiem kaimiņiem. Man personīgi dažā ziņā pat draugs un reizē arī ienaidnieks, jo mēs likām Krievupītē naktsākus vēdzēlēm, cerēdami kādreiz noķert arī kādu zuti. Šim kaimiņam priekš dažām dienām bija no Ogres atbraucis svainis, lai no šejienes reizē dotos bēgļu gaitās uz Kurzemi. Atbraucis, diemžēl, vieglos atsperu ratos, kuŗos tikko varēja iesēsties divi cilvēki. Bet nu viņi, kopā ar bērniem, bija seši, un pulks saiņu. Beidzot bija tomēr palaimējies sadzīt² īstu raspusku.³ Kad mans draugs atnāca atvadīties, viņš teica:

„Tur manā sētā paliek svaiņa rati, pavisam jauni, labi rateļi. Ja varat nopirkt zirgu, jūdziet tajos un brauciet, kurp esat nodomājuši. Te būs kauju josla; palikt nevarēsīt.”

„Paldies! Labi būtu. Vakarnakt pie mums gulēja dakteris Ārlavs. Viņš bija nopircis par skaidru naudu tīri⁴ glītu baltīņu⁵ un pa ceļam vēl gandrīz tikpat lielu sugas aunu. Varbūt arī mums uzsmaida laime.”

1. cigarešu

2. šeit: dabūt

3. darba ratus (aizgūts no krievu valodas)

4. visai

5. baltu zirgu

Mums tomēr nebija palaimējies aizlaikus¹ zirgu nopirkt, un tagad, vienas stundas laikā, pie tā nebija domājams tikt. Es tāpēc tagad gāju uz māju šosejas malā, ar patiesu prieku ieraudzīju glītus ratus vēl turpat sētā stāvam. Kaut gan visas malas bija pilnas kareivju, ņēmu pie ilksīm un stiepu.² Es gan neskrēju, nezviedzu un nevērķēju kājas uz āru, kā „Baltās grāmatas”³ laikos būtu darījis, — tomēr pēc nedaudz minūtēm rati stāvēja jau mūsu durvju priekšā.

Kareivji, ar kuriem arī mūsu māja jau vairākas dienas bija pārpildīta no augšas līdz apakšai, izteica mums dziļu līdzjūtību, vismaz ar muti. Daži pat palīdzēja smagākos saiņus nest un kārtīgi novietot, lai vezums tepat sētsvidū neizjuktu, jo rati patiešām nebija daudz lielāki par labu kluba krēslu.

Kad vezums bija sakravāts un tīklveidīgi pārsiets ar dažāda resnuma auklām, aukliņām un virvēm, es vēl iegāju savā bijušajā darba istabā, kas nu saucās sakaru dienesta centrāle, un teicu iestādes vadītājam:

„Palieciet nu veseli! Sargājiet māju kā savu. Bet, ja nāk pavēle atkāpties un visu nopostīt, lieciet uguni klāt. Bet vispirms palūkojiet, vai starp manām divi tūkstoš grāmatām nav kāda, kas kādam no jums patiktos. Jā gan! Dažas tur ir arī vācu valodā. Tad gleznas pie sienām. Te ir Rozentāls un tur Purvītis. Tie ir lieli vārdi. Augšā jūs atradīsiet vēl Tīlbergu, Kalvi, Štrālu. Pie šīs sienas ir daži manis paša zīmēti nieki. Ņemiet, ja vēlaties. Un te šis bārdainais vīrs esmu es. Tas lai mierīgi sadeg, kā jau daudz kas manā dzīvē sadedzis un izputējis.

„Lietāji radio! Spuldzes gan ir stipri nodilušas, bet jaunas es nevarēju dabūt. Tāpat mans divritenis tur priekšnamā nav vairs no jaunajiem, tomēr braukt ar to vēl var. Ņemiet, kas kam tīk!”

„Paldies, paldies!” skanēja no katra zaldātiņa lūpām, kam vien es runādams paskatījos acīs. „Tikai —”

Visiem aptrūka vārdu, bet es zināju tālāko bez teikšanas. Šī mantas saņemšana viņiem sagādāja tikpat maz prieka, cik maz man bija dāvājot. Ko viņi varēja ievietot savā nelielajā muguras somā, kur viss nepieciešamais jau bija? Pasta pakas⁴ uz dzimteni vairs nepieņēma.

1. savlaicīgi, laikā

2. šeit: ar pūlēm vilku

3. „Baltā grāmata” — Jaunsudrabiņa bērnības atmiņu tēlojumu krājums

4. saiņus

Kaŗavīri palīdzēja mums tikt pa smiltaini¹ līdz šosejai un aizgāja atpakaļ. Vēl es pacēlu cepuri. Tu pavicināji lakatiņu. Šis atvadu sveiciens bija domāts tiem tur, kas stāvēja pie mūsu akas un noraudzījās mums pakal, varbūt apjēgdami, kas patlaban notiek. Tad mēs ievirzījāmies ceļa labajā pusē, lai nemaisītos citiem bēgļiem pa kājām un lai kaŗa ratī mūs nesamaltu.

Mēs nedrīkstējām un arī nevarējām kavēties; bet, pirms sākām braukt, es vaicāju:

„Saki, kā tev visvairāk žēl?” un tu bez apdomāšanās atbildēji:

„Mana Minkāniņa. Un tev?”

„Daudz kā. Pirmām kārtām man žēl Gaujas. Tad jauno ābelišu, ko pērnajā² pavasarī ar lielām pūlēm, un labiem cilvēkiem palīdzot, dabūju iestādīt. Dažas no tām nākamā pavasarī jau noteikti būtu ziedējušas. Nu tās tikpat noteikti ziemā apgrauzīs zaķi. Kas tās apsies? Vēl man žēl meŗa un vakara mākoņu virs tā. Bet, tā kā es tos nevaru iesaiņot nevienā somā, tad lai paliek vien.”

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kāpēc Jānim Jaunsudrabiņam bija jāatstāj dzimtene?*
2. *Salīdzini Jaunsudrabiņa šķirŗanos no dzimtenes ar Sprīdīŗa un zemnieka dēla doŗanos pasaulē!*
3. *Pajautā saviem vecākiem vai kādam citam, kas atceras aizbraukŗanu no Latvijas 1944. gadā,*
 - a) *ko viņi varējuŗi paņemt līdzi,*
 - b) *kas bijis jāastāj mājās,*
 - c) *kā viņiem visvairāk bijis žēl.*

1. šeit: smilŗainu ceļu

2. pagājuŗajā

BĀRENĪTE

*Dziedāj' tautu tīrumā,
Uz akmeņa stāvēdama,
Lai trīc visa tautu zeme,
Lai dzird mana māmuliņa.*

*Gan dziedāju, gan raudāju,
Nedzird mana māmuliņa;
Sveša māte gan dzirdēja,
Tā par mani nebēdāja.*

*Ai Dieviņi, augstu saule,
Kad vakaru sagaidīšu?
Sveša māte, ne māmiņa,
Maz iedeva launadziņa.*

*Nepūšaiti, auksti vēji,
Man nav siltas villainītes!
Plānu deva sveša māte
Bez ieloku paladziņa.*

*Bīsties grēka, sveša māte,
Neraudini bārenīti!
Bārenītes asariņas
Maksā zelta gabaliņu.*

TAUTASDZIESMAS

*Kas no rudzu garumiņa,
Ja nav laba briedumiņa?
Kas no smuidra tautu dēla,
Ja nav laba tikumiņa?*

*Kas no liepas kuplumiņa,
Kad nav smuidra augumiņa?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad nav laba tikumiņa?*

*Neteic mani, māmuliņe,
Pa ciemiem staigādama;
Pats darbiņš mani teiks,
Pats gudrais padomiņš.*

*Acis darba izbijās,
Rokas darba nebijās:
Rokas darba nebijās —
Zinājās padarot.*

*Nāc, Dieviņ, pats palīdzi
Grūta darba padzīvāt;¹
Tev, Dieviņ, spēks, varīte,
Tev gudrais padomiņš.*

1. padarīt

II

USMAS ZĒNU DĒKAS

Stāsta fragments

Atgriezušies nometnē, zēni naski¹ sāk gatavoties nakts dēkai.² Viņi uzasina lāpstu, pārbauda kabatas spuldzīti, domā par visu, kas būtu jāievēro apraktas mantas meklētājiem.

„Imant, sameklē maisu, kur naudu iebērt, ja podi pa ilgajiem gadiem būtu sabirzuši,”³ draugu rīko Andris.

„Varbūt derētu cirvis?”

„Paņem, ko var zināt, ja nauda ir lādē, jālauž vaļā.”

„Neaizmirsti sērkociņus, var rasties vajadzība aizkurt uguni.”

„Kabatas nazi, auklas, ar ko maisu aizsiet . . .”

Zēni satraukti rīko viens otru. Pēc neilga laika viss kārtībā, un atliekas tikai gaidīt tumsu. Imants ar Andri nolēmuši pasēdēt pie ugunsкура, kamēr tumšs, un tikai tad doties ceļā.

„Daži zeltu atraduši itin viegli. Tā Amerikā, Kalifornijā kāds esot gājis gar upmalu, redzējis kaut ko spožu. Paspēris ar kāju — zelts, tīrs zelts, gabals dūres lielumā. . .”

„Pasakas . . . Ja tik viegli lietas ietu, tad visi būtu bagātnieki.”

Zēni vēl šo to padara, sakārto telti, izdzēš uguni.

Melna tumsa klāj mežu un laukus. Iepriekšējā nakts bija gaiša, un spožs mēness apgaismoja nometni. Šonakt tumši mākoņi trencas pār debesīm, un tikai starp tiem uz pāris mirkliem paspīd mēness bālā gaisma. Puikas paņem maisu ar mantām un klusi atstāj nometni. Acis lēnām pierod pie tumsas un sāk atšķirt tekus no meža, sajost koku stumbrus abpus celiņam un krūmus plāvmalā.

Kas par savādu sajūtu! Tās nav bailes. Un tomēr, ir tik savādi, jo viņi pirmo reizi dodas slepenās gaitās, gaitās, par kurām nedz mežsargs, nedz arī kāds cits nekā nezina. Sajūta ir nepatīkama, šķiet, ka kuŗu katru brīdi kaut kur no tumsas varētu atskanēt balss, kas sauc tos atpakaļ.

1. ātri, veicīgi, naigi, žigli

2. piedzīvojumam, avantūrai

3. sadrupuši

Beidzot zēni sajūt vēsuma plūsmu sejā. Sasniegta ezer mala. Ūdeņi guldz. Kā par laimi uz mirkli uzspīd mēness, un zēni laimīgi atrod laivu.

„Uz ūdens labāk nerunāsim,” draugam iečukst Imants. „Katra vārdu, kas izrunāts uz ūdens, var tālu tālu dzirdēt. Kam gan jāzina, ka dodamies atrakt Sakšu Morica dārgumus? Daudzi velti izpūlējušies, negūstot panākumus. Līdz salai klusēsim.”

Andris novieto lāpstu, cirvi un maisu laivā. Tāpat abus aiņus. Zēni piespiež plecus laivai un sāk stumt. Laiva smaga. Uz zēnu pierēm parādās sviedru lāses. Tad iešņirkstas smilts, laiva slīd ūdenī. Andris ielec pakalgalā, Imants piedod laivai pēdējo grūdienu un arī ielec laivā.

„Aiziet . . .” čukst Andris.

Imants veikli paķeņ airi un sāk stumties nost no krasta. Ezera spogulis ir rāms un kluss, neviena vilnīša. Debesis pilnas draudīgiem mākoņiem, un tālumā graud pērkons.

„Kuņš airēs pirmais?” jautā Imants. Viņš zina, ka Andris nav daudz airējis, bet grib būt pieklājīgs pret draugu.

„Sāc vien tu. . .”

Pretējā krastā māju logos gail¹ ugunis.

Pa dižceļu brauc vēlīns braucējs. Riteņi klab: klakata, klakata, klak, klak; tie ilgāku laiku nav smērēti.² Augšā pa labi, kur ezers sašaurinās, manāma rosība.³ Zvejnieki vēl darbojas gar tīkliem, sagatavojas rīta zvejai. No Usmas stacijas puses laiku pa laikam atskan griezīga⁴ čīkstoņa, kas plūst pāri ezera gludajai virsmai un atbalsojas piekrastē un saliņu līčos. Tur bīda kokmateriālu vagonus, sagatavo vešanai uz Ventspili vai Rīgu.

Imants prot airēt. Viegli un vienmērīgi viņš gremdē aiņus ūdenī, un laiva nedzirdami slīd pretīm mērķim. Vai nu mazums viņš airējis, palīdzot tēvam zvejot, jeb pavasaļa palu⁵ laikā malku vācot. . .

Pēc laiciņa airētājs sāk gurt.⁶ Ezers plats, sala patālu, šoreiz arī laika nav pārāk daudz. Velti izgaidījies, ka Andris piedāvāsies palīdzēt, Imants iečukstas:

1. spīd

2. ieziesti

3. darbošanās

4. asa, skaudra

5. plūdu

6. nogurt, piekust

„Vai negribi pamēģināt? Laiva slīd viegli . . .”

„Es? Lāga neprotu, Imant.”

„Neproti?”

„Nu ka nē . . .”

„Tad pamēģini, varbūt iet.”

Lēnām un uzmanīgi puikas pārmainās vietām.

Vai manu dieniņ! Plikš, plekš, plukš, vai nu airis par zemu jeb par augstu . . . Ja airis par seklu, vēsa ūdens šalts iešlakstās laivā, taisni virsū Imantam, kušš tup laivas pakalgalā. Ja par dziļu, Andris iestenas, bet laiva neslīd ne par matu uz priekšu. Pēc pāris minūtēm jaunā irēja¹ seja pietvīkst aiz piepūles.

„Padod nu atkal man kādu brītiņu,” kā atpestīšanas vārdi nāk no Imanta mutes. „Esmu atvilcis elpu,² ceru līdz salai tikt vienā paņēmienā.”

Andris vēro Imantu. Tam airēšana iet viegli, kā nemanot, nepiepūloties.

„Redzi tā: pavisam mierīgi — abus airus iegremdē ūdenī, tad spēcīgs vilciens, izceļ atkal ārā. Ne pārāk dziļi gremdē, ne par seklu. Vēro, kā daru es — viens, divi, viens, divi . . . Mājās braucot, varēsi pamēģināt vēlreiz.”

Laiva klusi ieslīd Moricsalas niedrās. Pēc dažiem mirkļiem tās priekšgals atdužas piekrastes smiltīs. Sala sasniegta.

Piekrasti klāj sīki krūmi, tālumā manāmas varenu koku ēnas. Sala klusa kā izmirusi. Nedzird meža dzīvnieku biklos³ soļus, nedz putnu čirkstus. Tik vējš žūžo piekrastes niedrās un šalc koku galotnēs. Nu protams, zēni spriež, salai jābūt klusai. Uz tās ļaudis nedzīvo, kopš Mežu departaments atlāvis mežsargam pārcelties uz cietzemi. Lielu dzīvnieku salā nav. Un tomēr — sveša sala, nakts, tumšie mākoņu blāķi virs galvām — viss tas zēnus padara klusus un domīgus.

Protams, kā Andris, tā Imants zina, ka spoku nav. Nostāsti par tiem ir ļaužu izdomāti, lai biedētu mazus bērnus un pievilktu tūristus. Nē, viņi gluži mazie vairs nav!

Andris dodas biezoknī, un Imants viņam seko. Viens nes lāpstu, otrs — cirvi un maisu. Pāris desmit soļus tālāk pret debesīm rēgojas skatu torņa tumšā ēna, viņi tā tad iet pareizā virzienā. Turpat sākas taka, pa to tik taisni uz mežsargmāju.

1. airētāja

2. esmu atpūties

3. šeit: piesardzīgos, klusos; citkārt bikls-kautrīgs

Sākas mūžamežs.

Sīki zariņi briekš zem zēnu kājām, viņi iet tālāk.

Vēja brāzma iešalcas kokos, izdziest. Atkal klusums.

„Te nav atļauts cirst kokus nedz lauzt krūmus,” vēlreiz draugam atgādina Imants. „Viss, kas krīt zemē, tepat satrūd . . .”

Ū, uuuuuuuuuuuuu . . .

Ū, uuuuuuuuuuuuu . . .

Kas tad tas? Gaŗi stiepts vairs kā mocīta cilvēka!

Zēni izbailēs sastingst.

Ū, uuuuuuuuuuuuu . . .

Ū, uuuuuuuuuuuuu . . .

Nez, kurš pirmais sāk skriet, bet pie laivas zēni, satraukumā elsodami, nonāk vienlaicīgi.¹ Andris nobrāzis vaigu, Imants kritis uz saknes un sasitis kāju. Sāp abiem, bailes tomēr lielākas.

„Kas gan tas varētu būt?” pārbijies čukst Andris. „Skanēja kā drausmīgs vairs. Vai tik Sakšu Morica kaŗakalpu dvēseles naktīs neklīst apkārt, sargādamas hercoga mantu?”

„Spoku taču nav, Andri.”

„Tā saka, bet kas cits tik drausmīgi varētu vaidēt?”

„Kāds dzīvnieks?”

„Iespējams . . .”

Šāda doma Andri nomierina. Dzīvnieks nekad nevar būt tik briesmīgs kā spoks, kas skrien pakal cilvēkam, baltā palagā ietīnies.

„Dzi’, Andri, ka tik nav ūpis?”² Tēvs vakaros, uz lieveņa sēdot, bieži atdarināja putnu un zvēru balsis. Ūpis brēcot tā.”

Salicis plaukstas kopā, Imants iepūš tanīs.

Ū – uuuuuuuuuuuuu,

Ū – uuuuuuuuuuuuu . . .

Andris iesmejas. Saprotams, ka brēcējs varēja būt vienīgi ūpis!

„Skan gluži tāpat, tik klusāk.”

„Negribu velti traci taisīt, ka kāds no krasta nesaklausa, var izjaukt mūsu plānus.”

„Mežsargs vairākas reizes teicis, ka sala neapdzīvota, spoku arī nav, cik smieklīgi, ka mukām . . .”

„Steigsimies atpakaļ, lai varam sākt rakt.”

Ūpis ir pārtraucis brēkt, un sausu zaru briekši zem kājām ir vienīgais troksnis, kas pavada zēnus. Viņi iet lēnām un uzmanīgi, lai nepakristu uz koku saknēm vai nokritušiem zariem. Biezoknī

1. reizē

2. naktsputns, līdzīgs pūcei

tumšs. Ik brīdi pāri ceļam guļ varens koka stumbrs, kuŗam jāpārrāpjas pāri. Retumis iešķindas¹ lāpsta, atsitoties pret koku.

Ceļš šoreiz šķiet gaŗaks, tumša necaurredzama.

Beidzot nāk klajums, un zēni saskata meŗsargmājas tumšās kontūras.²

Dīvaina māja, ne tur dzird suni rejam, nedz gaili dziedam, nedz ieīdas govis. Atstāta, pamesta vieta. Vējš, pieņēmis spēkā, gaudo paŗobeļes.³

„Drīz būs lietuss,” čukst Andris.

„Tad muksim uz šejieni, te pajumte droša.”

Taustīdamies gar koku stumbriem, zēni dodas dziļāk meŗā un drīz vien atkal ir uz klajuma, šoreiz uz tā, kur aprakta kaŗa kase.

Grauj pērkons, un zibens šaudīgās mēles nozibsnī starp mākoņu mutuļiem. Andris satver Imanta roku, bet draugs nesaka ne vārda, tikai turpina ceļu.

Viņi nonāk pie lielā akmens. Vēl jānoskaita simts piecdesmit soļi. Imants soļo, tīši speŗ platus soļus, kā Sakšu Morica zaldāts būs spēris, mēridams atstatumu⁴ līdz kaŗa kases glabātuvei.

„Te!”

„Simts piecdesmit soļi?”

„Simts piecdesmit!”

Imants sparīgi ietiec lāpstu zemē.

„Nav ko kavēties, jāsāk rakt,” saka Andris un rūpīgi atduŗ velēnas.⁵ Viņš nerok pārkā lielu bedri, vispirms jāuzzina, vai te tiešām kaut kas aprakts. Ja uzdursies kasei, tad vajadzēs parakt no visām pusēm, lai mantu labāk var izcelt.

Puika izcērt piecas seŗas velēnas, izceļ tās un nogulda uz bedres malas. Rok tālāk. Plāna kārtā melnzemes, tad mālaina grants. Andris rok, viņš jau nosvīdis, bet no kases vēl ne vēsts. Viņš gaida brīdi, kad lāpsta šķindot atsitīsies pret kaut ko cietu — naudas podu vai mantu kastes vāku, bet — velti!

„Varbūt kaste tik liela, ka par abiem nevarēsim pacelt,” gudro Imants. „Mantas būs jāsaŗeŗ maisā un jānes uz laivu vaļējas.”

Andris vēl brītiņu parok, tad padod lāpstu Imantam.

„Nu tu kādu mirkli, tad atkal es . . . ”

1. asi ieskanas

2. ārējos apveidus

3. zem jumta malas

4. attālumu

5. ar zāli apaugušus zemes virskārtas gabalus

Viņi strādā pārmaiņus,¹ rokas aizvien dziļāk zemē, bet no Sakšu Morica bagātības ne vēsts. Gan reizumis² lāpsta atsitās pret kaut ko cietu, bet vienmēr tas izrādās lielāks olis³ vai koka sakne.

Lēnām zēnos rodas pārliecība, ka par velti viņi te mokās. Ja bagātības tik viegli iegūstamas, tad pasaulē bagāti cilvēki vien būtu. Varbūt kara kase noglabāta kaut kur citur. Iespējams, ka to kāds atradis un slepen aizvedis prom. Katrā ziņā, šeit viņas nav.

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kādi Latvijas vietu vārdi stāstā sastopami?*
Kurš no šiem vārdiem norāda uz ezera nosaukumu?
Kurā Latvijas apgabalā šis ezers atrodas? Sameklē to uz kartes!
2. *Andrejs Johansons grāmatā „Pakavu dunoņa” 53. lp. par Usmas ezeru raksta: „Parādījās Usmas ezers, un likās, ka tas, no miega mozdamiēs, staipītu rokas un berzētu acis: tādu illūziju radīja zilganā, mainīgā dūmaka, kas to ietina. Tad es sapratu, kādēļ šim ezeram dots nosaukums Usma, kas lībiešu valodā nozīmējo „migla”.*
Un tālāk, 54. lp. par Moricsalu: „Sakšu Morics 1727. gadā tai uz mirkli pievērsa visas Eiropas uzmanību un atstāja par piemiņu savu vārdu. Pēc tam šie 79 zemes hektari ar savu īpatnējo flōru atkal iegrimā Usmas ezera miglā.”
Sakšu Morics bija Polijas karaļa Augusta dēls. Viņu ievēlēja par Kurzemes hercogu, bet tam pretojās krievi un poļi. Glābdamiēs no krievu pārspēka, Morics ar saviem 300 kaņakalpiem atkāpās uz Zivju salu Usmas ezerā. Krievi salu ielenca. Morics, ietērpies zvejnieka drēbēs, nemanīts viens pats izcēlās malā un aizbēga uz Ventspili un no turienes ar kuģi uz Vāciju. Zivju salā palika visas viņa personīgās mantas un „kara kase”. No tā laika salu sāka saukt par Moricsalu. 1912. gadā Moricsalu oficiāli izsludināja par dabas rezervātu ar aizsargājamu, cilvēku neskartu mežu. Tās apmeklēšanai vajadzēja īpašas atļaujas. (Pēc A. Johansona).

1. pamīšus

2. reizēm

3. ieapaļš akmentiņš

3. Ko nozīmē vārdi:
 - a) kaķakalps, kaķavīrs, kareivis, kaķotājs, zaldāts?
 - b) kase, kaķa kase, kasieris, iekasēt (naudu)?
4. Kādēļ Imantu un Andri sauc par Usmas zēniem?
5. Kas Usmas zēniem ir kopīgs ar Sprīdīti?
6. Salīdzini, kā Sprīdītis un kā Imants un Andris gatavojās naudas rakšanai: a) ko ņēma līdzi, b) kādu vietu izvēlējās rakšanai, c) kā katram veicās!
7. Kādēļ Sprīdītim bija jārok nakti? Kādēļ Imants un Andris nevarēja rakt dienā?
8. Kāda zēniem bija sajūta, kad viņi tumsā gāja uz ezeru? Uzmeklē un izlasi to vietu!
9. Kādus vakara trokšņus zēni varēja dzirdēt, kad bija jau laivā uz ezera? Uzmeklē un izlasi!
10. Kāda zēniem izlikās sala naktī un kā viņi jutās, izkāpuši no laivas? Uzmeklē un izlasi!
11. Apraksti ceļa zīmes, kas zēnus noveda pie vietas, kur pēc viņu domām aprakta Sakšu Morica kaķa kase!
12. Vai tev kādreiz ir bijusi kāda slēpena, no citiem slēpjama dēka? Pastāsti!
13. Stāstā ir daudz vārdu, kas atvasināti no vārda „rakt”. 7. rindkopā no beigām vienā pašā šo vārdu ir veseli četri. Sameklē un izraksti šos teikumus!
14. Sastādi vienkāršus teikumus, kuŗos būtu šie vārdi:
rakt, rakties, izrakt, ierakt, aprakt, uzrakt, norakt, parakt, atrakt, nerakt, uzrakts, ierakts.
15. „Nav ko kavēties, jāšak rakt”, saka Andris un rūpīgi atdur velēnas (34. lp.).
Laivas priekšgals atdurās piekrastes smiltīs (32. lp.).
Sastādi vienkāršus teikumus, kuŗos būtu šie vārdi:
durt, durties, atdurt, sadurt, pārdurt, piedurt, iedurt, izdurt.
16. Ezers plats, sala patālu (30. lp.).
Sakārto šos vārdus pēc nozīmes, iesākot ar to vārdu, kuŗš apzīmē vislielāko attālumu:
patālu, ļoti tālu, netālu, visai tālu, tālu, pārāk tālu, attālu.
17. Viņš nerok pārāk lielu bedri (34. lp.).

Sakārto šos vārdus pēc nozīmes, iesākot ar to vārdu, kurš apzīmē vislielāko lielumu:

liels, pārāk liels, neliels, paliels, mazs, visai liels, pamazs.

18. Zilbju mīkla:

tum – mā – cas – pār – ris – pā – uz – gais – kai –
starp – tren – ma – mē – ši – Šo – un – ņi – ko – nakt
– de – spīd – pa – kļiem – mir – sīm – be – ness – lā
– bā – ti – tiem

Teikums atrodams 11. rindkopā.

19. Ko nozīmē teiciens: pavasaļa palu laikā vākt malku?

20. Kā izteikt citiem vārdiem:

Laiva neslīd ne par matu uz priekšu.

Esmu atvilcis elpu.

No kases vēl ne vēsts.

Vējš, pieņemies spēkā, gaudo pažobelēs.

Ceru līdz salai tikt vienā paņēmienā.

21. Noraksti tautasdziesmas, svītriņu vietā rakstot pēc vajadzības īsos vai garos patskaņus!

V-j- m-t-, V-j- m-t-,
- -zt - -s' s-v-s n-m- d-rv-s,
L- -n-dz-rd s-t-Ņ-
T-v-s d-l-s b-ŗ-m- -s!

-k t- -sm-s -z-r-Ņ,
T-v- d- -ļ- v- -n-dz-Ņ-:
V-s-pk-rt z-ļ-s n- -dr-s,
V-d- v-lŅ-s l-g-j-s.

22. Mīkla: Kas neēda, kas nedzēra,

Kas miedziņa negulēja?

Atbilde: V-jš n- -d-, v-jš n-dz-r-,
-d-ns m- -g- n-g-l-j-.

23. Atmini manu mīklu:

- a) Ceļš bez smilšu, zirgs bez kāju, apakšā nāve.
- b) Ņem nost, top lielāks, liek klāt, top mazāks.
- c) Ne ķerams, ne tvejams, ne sasienams.
- d) Dzirdēt var, bet redzēt nevar;
Sajust var, bet noķert nevar.

e) *Ne roku, ne kāju,
Ap logiem daudzās,
Istabā prasās.*

*Jūras māte, Jūras māte,
Valdi savas kalponītes!
Sasegušas baltas sagšas,
Nelaiž mani maliņā.*

*Es apgulu saldu miegu
Jūras kāpas maliņā:
Dzied akmens, raud ūdens,
Vēja māte gavilē.*

*Vēja māte, Vēja māte,
Vai galviņa tev nesāp?
Vai galviņa tev nesāp,
Visu mūžu vējojot?*

*Ai, lielā Vēja māte,
Met jel mieru vakarā,
Daža laba dvēselīte
Uz ūdens līgojas.*

Tautasdziesmas

KIDNAPERS

Nevarēja sacīt, ka Maikls ienīstu dzīvi; vasaras brīvlaikā viņš to pat mīlēja. Bet viena lieta aptumšoja katru dienu un katru soli – Maikls atradās pastāvīgās, nelabojamās naudas grūtībās. Un tās nolieca pie zemes visstiprāko.

Bieži Maikls domāja par savu tēvu, un nereti, gribot negribot, viņam vajadzēja šaubīties, vai vecais vīrs maz ir īsti saprātīgs. Vai tikai viņš necieta no dīvainām,¹ absurdām fiksām idejām? Piemēram, viņš domāja, ka liela kabatas nauda samaitā puikas. Kā gan lieka naudiņa varēja kādam darīt ļaunu? Tēvs pats bieži vien pārsprieda ar māti, kā sagūt² vēl kādu blakus ienākumu. Kopš pusgada strādāja ne tikai tēvs, bet arī māte. Viņiem tātd lieka, papildus nauda nebūt nekaitēja, kāpēc gan lai tā kaitētu viņu dēlam Maiklam? Reiz, kad Maikls to mēģināja izskaidrot, tēvs glēvi³ izvairījās no atbildes, norūca kaut ko nesaprotamu un atmeta tikai ar roku. Tēvs ne labprāt ielaidās garākās pārrunās, teikdams, ka vienkāršas lietas vajagot izprast katram pašam. Bet naudas lieta jau nebija vienkārša. Maikls pats to nekādi nespēja atrisināt, jo kā gan lai deviņus gadus vecs zēns tiek pie ienākumiem? Viņš labprāt iznēsātu rītos avīzes, bet šo amatu plašā apkārtnē jau bija sadalījuši citi zēni sen pirms Maikla vecāki pārvācās šurp, jaunajā dzīvoklī. Viņš mēģināja karstā laikā tirgoties uz ielas stūri ar limonādi, bet saņēma tikai garāmgājēju rājienus un rīkojumu pazust ar visu savu netīro suslu.⁴ Tā bija smaga neveiksme. Viņš zaudēja ieguldīto kapitālu par cukuru un citroniem. Sataisīto limonādi vajadzēja izdzert pašam, un viņš pārmocījās tā, ka nedēļām ilgi vairs nevarēja uz citronu ne paskatīties.

1. neparastām, savādām

2. gūt – dabūt

3. nevarīgi

4. šķidrumu

Ērmīga¹ bija arī tēva indeve² izsniegt tieši vienu dolaru nedēļā. Nerunājot par to, ka tas bija slepkavīgi maz, tas bija arī nejēdzīgi. Viens dolars, simts centu, septiņām dienām! Vai tad simtu varēja izdalīt uz septiņi! To nevarēja izdalīt arī uz seši. Tikai ar pieci! Piecām dienām iznāca pa divdesmit centu dienā. Bet ko lai viņš iesāk atlikušajās divās dienās? Arī to viņš bija tēvam aizrādījis, bet tas atkal tikai atmēta ar roku. Tas bija ērts³ paņēmieni, bet ja viņš Maiklam kaut ko jautāja, tad nevarēja vis tā atmest ar roku un norūkt kaut ko nesaprotamu. —

Naudas posts⁴ mocīja Maiklu reizēm tik stipri, ka viņš izmisumā⁵ mežonīgi spārdīja atkritumu skārdenes vai dragāja pret asfaltu zemes pikas un plienā⁶ gabalus.

Kādu otrdienas vakaru, kad dolars jau bija iztērējies un priekšā stāvēja piecas gaŗas beznaudas dienas kā pieci milzīgi, nepārbrienami tuksneši, Maikls pārradās mājās un nokrita televīzora priekšā, lai kaut brīdi aizmirstos pie kāda slepkavu stāsta vai kauboju bara rikšošanas un šaudišanas.

Nupat bija beigušās ziņas, un Maikls pa ausu galam dzirdēja, kā vecāki sarunājās:

„Kidnaperi kļūst arvien nekaunīgāki,” teica tēvs. „Kurp tas novedīs? Šo mēnesi tas ir jau trešais gadījums! Drīz bērnu zagšana izveidosies par ērtu blakus nodarbošanos katram, kam ievajadzēsies lieka dolara.”

To dzirdēdams, Maikls sastinga kluss kā pele. Šaujošie kauboji viņu vairs nesaistīja!⁷

„Kas gan tā mums par policiju, ja pieļauj tādas lietas!” nopūtās māte.

„Policija nevar nekā daudz iesākt, ja vecāki to nesauc palīgā laikus.”

„Katri vecāki mīl savus bērnus, un zadzēji pa laikam draud bērnu nogalināt, ja lietu ziņos policijai.”

Tēvs kādu laiku domāja. Viņš bija prātotājs:

1. jocīga

2. kaite, nelaime; šeit: nelāga iedaba

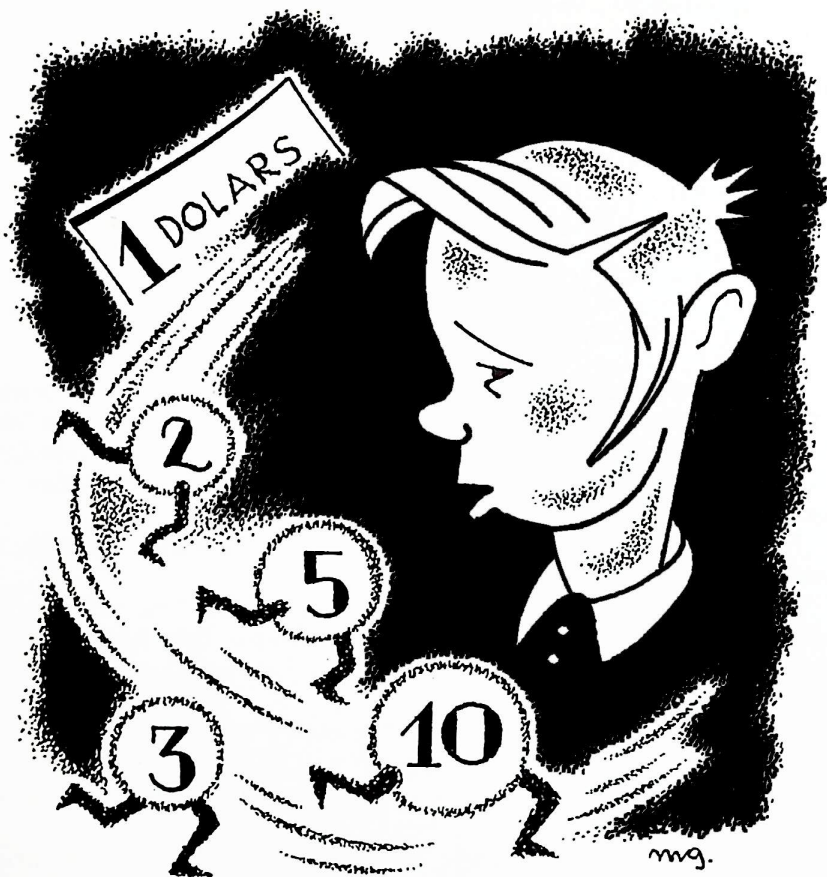
3. viegls un izdevīgs

4. nelaime, nabadzība, trūkums

5. ļoti nopiestā garastāvoklī

6. pliēns — māla paveids

7. neinteresēja

„Vainojami arī vecāki, kas vilcinās¹ maksāt. Te ir jāizšķiras, vai nu samaksāt prasīto, cik ātri vien iespējams, tūlīt pirmajā dienā un uz pirmo pieprasījumu, vai arī – neievērojot draudus drosmīgi uzņemties risku un griezties pēc palīdzības pie policijas.”

„Es katrā ziņā maksātu!” izsaucās māte.

1. kavējas

„Esi bez raizēm,¹ mūsu Maiklu neviens nezags. Mums būtu pašiem jāpiemaksā krietna summa, lai pie tāda rezgala² kāds ķertos klāt,” pasmējās tēvs un pievērsās laikrakstam.

„Pā,” vaicāja Maikls, „Cik lielus bērnus viņi zog visbiežāk?”

„O,” atteica tēvs, „visādus. Tā, līdz desmit, divpadsmit gadiem. Vecākus retāk.”

„Mūsu nama sētnieka³ Zuzīte laikam vēl par mazu, lai to kāds ņemtu? Viņa arī briesmīgi spiegtu un ķērktu,” teica Maikls domīgi.

„O, nē!” atsaucās tēvs, „Zuzīte ir pašā labumā, un kārtīgam kidnaperam ir tīrais nieks aizbāzt viņai muti ar lupatu, ieraut automobilī un aizlaisties.”

— Gluži tik vienkārši ar Zuzīti nebūtu, — nodomāja Maikls. — Zuzīte nejauki spiedza jau tad, kad tikai pagrasījās uz viņas pusi.

„Viņi ņem vēl mazākus, pat zīdaiņus,” piebilda tēvs pēc brīža. „Lūk, šis pats pēdējais, ko nozaguši aptiekā, bijis tikai sešas nedēļas vecs.”

Maikls pavadīja murgainu nakti. Brīžam viņš sapņoja, ka zog sētnieka Zuzīti, velti mēģinādams aizbāzt viņai spalgi spiedošo muti. Viņa spēra Maiklam pa vēderu un skrāpēja sejā, un visu laiku šausmīgi brēca. Tad atkal bērnu zagļi gūstīja Maiklu pašu. Viņš skrēja gan un bēga, bet nekādi nespēja patapt uz priekšu. Viņš atvēra muti blāvienam, bet skaņa nenāca, un pēc brīža zagļa roka nesteigdamās ielika viņa atplēstajā mutes dobumā siltu, mīkstu, smacējošu lupatu. Viņš atmodās vēlu un pavisam nomocījies.

Vecāki jau bija aizgājuši uz darbu. Uz galda stāvēja dažas apziestas siera maizes, sablīgznota kukuruza⁴ un ledusskapī piens. Bet Maiklam negribējās ēst, viņa galvā brieda⁵ ievērojams plāns.

Viņš pārlūkoja pārtikas krājumus, kādi bija ledusskapī un plauktos. Viņš atrada veselu neaizkartu kukuli maizes, kārbu ar kumpi,⁶ sardīnes, tomātu sulu, dažas cāļu un zirņu skārdenes un vēl šo to. Viņš nogāja nama kopējā garāžā un atslēdza sava dzīvokļa mantu novietni, izcēla telti un guļammaisu, ko bija lietojis skautu nometnēs. Abas mantas bija labā kārtībā, ar visām auklām, kāšiem un saliekamajiem mietiem.

1. rūpēm, bēdām

2. palaidņa

3. sētnieks — liela nama apkopējs

4. kukuruzas pārslas („corn flakes”)

5. pieņēšanās apmēros

6. šķiņķi

Vel bija diezgan agrs, un, laiku kavēdams, Maikls pastaigājās pagalmā, pa ielu ap māju, novēroja sētnieka Zuzīti, kas viņu nevisai ieredzēja un grieza tikai muguru vai neglīti šķobīja seju. Viņš apsēdās uz kāpnēm un vēroja kā dažas blakusnamu kundzes, kas negāja darbā, aizstūma bērnu ratiņus uz veikalu viņā pusē ielai. Viena no kundzēm, ieiedama iepirkties, atstāja ratiņus ārpusē pie tālruņa būdas, tā kā nebūtu nekā vieglāka kā izņemt zīdaini un pazust ap stūri. Šausmīgi neuzmanīgi tomēr bija tādi vecāki! Cik maz viņi raizējās par saviem bērniem. Tā bija tikai laba mācība, ja bērnus šad tad nozaga.

Kad pulkstenis tuvojās jau trešajai pēcpusdienas stundai, Maikls cēlās un gāja: bija pienācis laiks rīkoties.

Viņš paņēma maizes kukuli, dažas konservu kārbas — ne pārāk daudz, bet apmēram tik, cik iespējams vienam cilvēkam apēst, ja tas izjustu pēkšņu¹ un izmisīgu² ēstgribu. Viņš neaizmirsā arī sērkokciņus un salika visas mantas nelielā audekla somā, ko ņēma līdzī skautu sirojumos. Brīdi padomājis, viņš ielika somā arī dažas „komiku” burtnīcas par pārcilvēku un vareno mazpeli. Par nelaimi, mājās negadījās nevienas pudeles koka-kolas. No dzeļamā bija vienīgi tomātu sula, liela, smaga skārdene. Viņš paņēma to pašu. Viņš sasaiņoja somu, telti un guļammaisu kopā vienā ērtā sainī, kas gan bija diezgan pasmags, bet spēcīgam zēnam tomēr paveicams. Tad viņš izplēsa no skolas burtnīcas lapu, izvēlējās sarkanu zīmuli un apsēdās rakstīt:

„Dārgais sēr,” viņš rakstīja, rūpīgi izvilkdams burtus starp lapas zilajām līnijām. — „Jūsu bērns ir nokidnapēts. Nolieciet tūlīt Harija mājas pagalmā aiz garāžas zem jaunās atkritumu skārdenes divi simti dolaru, un jūsu bērnu tūlīt atbrīvos. Pretējā gadījumā mēs viņu nokaussim. Policijai ziņot stingri aizliegts. Starppavalstu kidnaperu kompānija Inc.” — Inc. Maikls pievienoja tāpēc, ka bija ievērojis šos trīs burtus pie visu labāku un lielāku kompāniju izkārtnēm un tituliem.

Viņš jau gribēja vēstuli salocīt, bet sāka domāt. — Divi simti bija tik bezdievīgi liela summa! Viņš izvēlējās to tāpēc, ka tēvs jau labu laiku runāja par jauna televizora iegūšanu, jo vecais bija stipri nolietojies, gandrīz katru nedēļu labojams. Tēvs krāja šo summu jau labu laiku, bet vēl nebija gluži sakrājis. Ja labi pārdomāja, tad televizora cena par bērnu likās mazliet tā kā par daudz. — Viņš

1. piepešu

2. šeit: ārkārtīgi stipru

pārsvītvoja ciparu divi un uzrakstīja viens – simts dolaru. – Arī tā bija briesmīga nauda! Vecāki varēja sākt domāt un vilcināties un beidzot drosmīgi nolemt uzņemties risku un ziņot policijai, bet Maiklam nepieciešami vajadzēja, lai naudu aizmaksātu tūlīt, vēl šovakar. Vilcināšanās neiederējās viņa plānā. Tas bija vienkāršs: šo nakti pārļaut ārpus mājas, rīt no rīta, kamēr vēl neviens nebija piecēlies, aiziet uz Harija namu, kas atradās tikai divus blokus no viņu ielas, un paņemt naudu. Viņš bija izvēlēties drauga Harija namu tāpēc, ka tas ar visu savu ģimeni atradās ceļojumā uz Jellovstonas parku. Pa mazo pagalmiņu aiz garāžas varēja rīkoties pilnīgi droši. Neviens nemanītu, ka tur kāds noliek un paņem naudu.

Tikai – summai vajadzēja būt tieši tik lielai, ka to varētu ērti un tūlīt samaksāt bez pārāk lielām raizēm. Tēvs bija taupīgs un ļoti nemīlēja izdot naudu, it sevišķi jau – par neko. To Maikls labi zināja.

Maikls nopūtās, izdzēsa ar zīmuļa otru galu vienu nulli: desmit dolaru. – Lētāk gan vairs nevarēja. Tad jau nebija nozīmes uzņemties visu šo sarežģīto¹ būšanu. Tēvs nu varēja dabūt savu dēlu atpakaļ par izpārdošanas² cenu! Tiešām, noziegumi tik tikko vairs atmaksājās. Bet tēva gods neatļaus pamest dēlu nelaimē par tik niecīgu summu! –

Maikls pabāza zīmi zem durvīm, plati izplēzdams, lai ienācējs to katrā ziņā ievērotu. Tad uzsvieda plecos savu saini un vieglā gaitā, jautri piesvilpodams, aizsoļoja pa ielu.

Parks, uz kuŗu Maikls devās, nebija tālāk par desmit blokiem, bet ar nastu plecos tas izrādījās pamatīgs gājiens. Parks bija diezgan dziļa, kokiem pieaugusi grava³ starp divām ielām. Vienā galā atradās parastie tenisa laukumi un namiņš spēlēm un rotaļām, otrā, zem augstiem, ēnainiem eikaliptiem un platāniem plētās plašs pikniku laukums ar galdiem un soliēm, ūdensvadu un pavardiem desiņu cepšanai. Šinī pašā laukumā mazliet nost no galdiem, mazskauti mēdza rīkot savas nometnes, uzcelt teltis, kuŗās skautmasteru uzraudzībā palika pa nakti, vingrinādamies nopietnākām ekskursijām tuksnesī vai kalnos. Maikls bija pavadījis šeit jau dažu labu jautru vakaru patīkamu biedru barā un pie ugunskura un ar labpatiku aplūkoja pazīstamo vietu. Droši vien arī

1. komplicēto

2. palētinātu, pazeminātu

3. šaura ieleja

šovakar te ieradīsies kāda skautu grupa, un viņš pavadīs laiku jautrā pulkā.

Viņš izraudzīja nomaļu vietu starp diviem krūmiem un sāka celt telti. Šo amatu viņš prata labi, un drīz vien telts bija uzslīta un atsprausta pēc visiem likumiem, guļammaiss novietots, kur vajag, un Maikls ķērās pie pārtikas somas. Tagad, pēc paveikta darba, ēst garšoja daudz labāk nekā no rīta mājās pēc nelabajiem sapņiem. Vienīgi ar dzežamo nebija veicies. Tomātu sulas netrūka, bet tā slāpju dzesēšanai likās mazliet par sīvu.¹ Varēja jau padzerties ūdeni, bet nometnē labāk iederējās augļu sulas vai koka-kola, dzert pliku ūdeni likās tā kā pazemojoši.

Pēc pieciem, kad iestādēs un veikalos beidzās darbi, piknika laukumā ieradās vairāki pulciņi vakariņot svaigā gaisā. Dažas vecas kundzes apsēdās pavisam netālu un cepa desiņas, ka čurkstēja vien. Maikls šodien bija ēdis tikai aukstu un labprāt uzkostu siltu desiņu. Ja viņš palūgtu, vecās droši vien viņam to nelieltu, bet Maiklam bija savs puikas lepnums, un bez tam visos televīzijas šausmu stāstos gangsteri un citi noziedzību operātori arvien pielaida liktenīgu kļūdu, lieki un bez vajadzības rādīdamies laudīm. Varbūt, ka kāda no vecenēm viņu kaut kur bija redzējusi vai pazina? Un kaut gan desiņu smarža gaužām kairināja, viņš varonīgi palika savā teltī.

Uz mīkstā guļammaisa varēja ērti atlaisties un šķirstīt komikus. Žēl, ka viņam nebija pat tik daudz naudas, lai nopirktu kādu jaunu burtnīcu. Bet viņš neraizējās, zinādams, ka trūkuma dienas būs drīz garām.

Viņš pārdomāja, ka tagad īstenojās² viņa plāns: Patlaban³ tēvs un māte jau bija atgriezušies mājās un šausmīgi uztraukušies. Tēvs ātrās dusmās grib mesties pie tālruņa un zvanīt policijai, bet māte viņu vēl laikā attur. Viņa aizrāda, ka pieprasītā summa nav tik pārmērīgi liela, lai būtu vērts riskēt ar mīlotā dēla dzīvību, un drīz vien tēvs pievienojas, ka šoreiz prātīgākais ir samaksāt. Pēc tam, kad dēls būs laimīgi mājās — katrā laikā varēja ziņot policijai un sākt laundaru gūstīšanu. Un vēl pēc brīža, kad paliks tumšāks, tēvs aizies uz Harija namu un noliks naudu, kur norādīts. —

Pamazām parkā bija nolaidusies krēsla. Desu cepamā pavardā vēl kurējās uguns, bet vecās kundzes jau posās⁴ aiziet. Vairāk visā

1. asu

2. piepildījās

3. pašreiz, tagad

4. taisījās, gatavojās

parkā nebija nevienas vienīgas dvēseles. Nekādi citi skauti šovakar nenāca pārgulēt nometnē, pārbaudīt jaunās teltis un maisus. Krēslā parks izskatījās daudz lielāks, platāks un gaŗāks, ļoti vientuļš un atstāts. Tikai pašā viņā galā, koku galotņu augsstumā varēja saviest gaŗām slīdošas uguntiņas — automobiļus. Pilsēta gan šalca kaut kur tālumā, bet parkā valdīja dziļš, baigs klusums.

To Maikls nebija ielēsis.¹ Gaidāmā nakts rādījās grūta, smaga un ilga. Arī viņa telts nebija īsti piemērota nakšņošanai vienatnē. Tai nebija grīdas un viens gals vaļējs. Teltis ar grīdu un rāvējslēdzīem noslēdzamiem galiem bija daudz dārgākas, un Maikla tēvs domāja, ka tāds lukss ir gluži lieks. Skauti jau negāja nometnē ziemā vai arī augstu kalnos, kur bija vēss. Teltij vajadzēja aizsargāt gulētāju tikai pret lietu un vēju, un to varēja panākt, novietojot slēgto galu pret vēju. Bet to vis tēvs nezināja, ka slēgtā teltī ir daudz drošāka sajūta, apmēram kā gultā, kad pabāza galvu zem segas, — tad netika klāt vairs nekādi spoki. Bet pa vaļējo telts galu vienmēr varēja kāds ielīst.

Krūmos kaut kas pačabinājās un apklusā. Maikls pūlējās sev iestāstīt, ka tas ir klejotājs kaķis, bet kas gan apņēmtos droši apgalvot? Tas varēja būt arī kāds gangsters vai garīgi slims maniaks, kādus tik bieži rādīja televīzijā, kas slepkavoja² un nogalināja³ pat sievietes un bērnus bez kādas saprātīgas vajadzības, tikai lai apmierinātu savas nenormālās dziņas.⁴ Ja nu uzklīst tāds, ko tad? —

Maikls pabāza galvu no telts. Ārā jau bija gluži tumšs. Mēness nespīdēja. Pavardā tik tikko saredzama mirdzinājās sīka gaismiņa. Tur gruzdēja⁵ veco kundžu pamestie papīri. Kokiem pārskrēja viegla šalka.⁶ Dienā patīkama, tā naktī likās baiga un ļaunu vēstoša. Pirmo reizi pa visu dienu Maikls sajūtās kā noziedznieks.⁷ — Vai tikai bija labi izspēlēt vecākiem šādu joku? Tādi nelieši⁸ jau viņi nemaz nebija. Tēvs nedeva gan lāga kabatas naudu, bet vai viņš nebija nopircis šo pašu telti un guļammaisu? Arī bēzbola cimdu, inženiera zābakus un daudz ko citu.

1. ierēķinājis, ieskaitījis

2. nonāvēja

3. nonāvēja

4. tieksmes

5. bez liesmas lēni dega

6. vēja radīts kluss troksnis

7. krimināla likuma pārkāpējs

8. nelabi cilvēki

Maikls centās nedomāt par brīžiem, kad tēvs bija izturējies labi. Tagad atkāpties vairs nevarēja.

Krūmos atkal kaut kas iečabējās. Turpat virs Maikla telts ieķērcās kāds naktsputns. — Dievs zina, kādi gan dzīvnieki nemitinājās tumšajos parka krūmos? Telts ieeju vajadzēja kaut kā nodrošināt, vai arī viņš visu nakti nespēs aizvērt ne acu. — Maikls atcerējās lasījis mednieku stāstos, ka visdrošākais līdzeklis zvēru atbaidīšanai esot uguns. Ugunskurs. — Kāpēc viņš nepadomāja par to agrāk, kamēr vēl bija gaisma, kad varēja savākt šādu tādu kurināmo no pavarciem vai salauzīt pakrūmēs sausos zarus? Sērkokociņi viņam bija. Sagrābstījis¹ tos, Maikls uzrāva vienu, lai apgaismotu telts priekšu. Spocīgas ēnas dejoja visapkārt, līdzēnais laukums izskatījās svešādi nelīdzens, pat bedrains. Kad sērkokociņš izdzisa, tumsa kļuva vēl biezāka un draudīgāka. Nebija ko domāt iet meklēt kurināmo. Maikls ietupās telts dziļākajā stūrī, atspieda zodu pret ceļgaliem un domāja, kādi pārsteigumi un kādas nelaimes viņam varētu šonakt uzbrukt. Un kā gan viņš varēja aizmirst mājās elektrisko kabatas spuldzi?

Tā tupot un kūkojot, viņam pamazām sāka uzmākties snaudiens,² galva gurdi nolaidās uz ceļiem, ķermenis atslāba, bet tad viņš spēji³ salēcās: parkā skanēja gausi,⁴ nomērīti soļi!

Ko gan godīgs cilvēks meklētu nakts laikā tumšā un pamestā parkā? Tas varēja būt vienīgi noziedznieks. Kāds, kas slēpās no policijas, varbūt nūle⁵ izbēdzis no cietuma. Vai gan nebija dzirdēts, ka izbēguši ļaundarī tvarstīja⁶ un izģērba cilvēkus, lai atņemtu tiem drānas un pamestu vietā savu cietumnieka svītraino uniformu? Šausminādamies Maikls iedomājās, cik nejēdzīgi būtu atgriezties mājās lielās, platās cietumnieka drānās. Māte izbrīnītos, tēvs teiktu kādu nepatīkamu, nicīgu piezīmi. Saprotams, kārtīgam noziedzniekam viņa zēna uzvalks būtu par šauru, bet ar tādām lietām izmisumā un bailu trakumā nonākušie noziedznieki jau nerēķinājās.

Bet tad Maiklam aizsitās elpa: soļi nodunēja pavisam tuvu, cauri telts audeklam noplaiksnījās kabatas larnas stars, un kāds iesita pa

1. taustīdams atradis

2. viegls miegs

3. strauji

4. lēni

5. nupat, tikko

6. ķēra

telti, kā likās, ar nūju tā, ka audekls baigi noplandījās. Barga balss vaicāja:

„Vai tur ir kāds iekšā?!”

Sirds Maiklam gandrīz pārstāja sisties, neiedrošinādamies pat elpot, viņš savilkās kamolā un stīvi blenza¹ uz telts ieeju, kurā vajadzēja parādīties laupītāja tumšajai masai² un fosforiscējošām acīm un zobiem.

Nūja atkal noplandīja telts audeklu, un barga balss sauca:

„Ej! Kas tur iekšā?!”

Redzēdams, ka glābiņa vairs nav, Maikls iekungstējās:³

„Es,” pats nepazīdams savu aizsmakušo balsi. Sīkās, vārgās balss acīmredzami iedrošināts, laupītājs ielaida spilgtu gaismas staru tieši Maiklam sejā. Kaut apžilbināts, viņš redzēja plati izspertās kājas stāvam telts izejas priekšā. Prātā pazibēja doma veikli mesties starp šīm kājām un pazust tumsā krūmos. Viņš pat sakustējās, lai to darītu, bet vēl laikā aprāvās: izredzes izbēgt bija vājas. Bandīts raidītu viņam pakal, savu gaismas staru un varbūt pat šāvienus, vai arī, ja nevēlētos sacelt troksni, mestu dunci. —

„Ko tu dari te nakts laikā viens pats?” jautāja vīrs telts priekšā.

Tikai tagad Maikls saskatīja, ka pienācējs nebija nekāds laupītājs, bet vienkāršs policists. Mirkli Maikls jutās pavisam atvieglots un priecīgs, bet tad dūša atkal noplaka:⁴ viņš taču tagad piederēja tumšajai pagrīdes pasaulei, gangsteriem un naudas izspiedējiem, un nevarēja būt nekas ļaunāks kā sastapties ar policiju. Noziedznieki viņu labāk saprastu un kā savu cilvēku varbūt neaiztiktu. Tagad dzīvībai un mantai briesmas nedraudēja, bet pār Maikla galvu savilkās nepārskatāma nepatikšanu lavīna. Nu vajadzēja domāt ātri, nu vajadzēja atjautības!⁵ — Kad policists atkārtoja jautājumu, ko viņš te darot, Maikls atpurdēja:

„Es atpūšos, sēr.”

„Kāpēc tu neguli mājās pie vecākiem?!” jautāja policists tālāk.

„Man nav vecāku,” atrūca Maikls, pats nopriecādamies par savu drosmi un attapību,⁶ jo bez cīņas policijai padevās tikai pēdējie glēvuļi un mīkstie, kārtīgam gangsteram tāda lieta nevarēja ienākt ne prātā.

1. skatījās, acis nenovēršot

2. šeit: augumam

3. ievaidējās

4. samazinājās

5. ātras, asprātīgas domāšanas

6. atjautību

„Tā, tev nav vecāku,” teica policists nepieklājīgi jautri. „Tad vāc tikai kopā mantas un taisies man līdzi uz iecirkni.”¹

„Kapēc?” vaicāja Maikls. „Šis taču ir publisks parks.”

„Tu vari te spēlēties dienā, nevis naktī. Tu esi apcietināts par kļaidonību,”² teica policists, un Maiklam dūša pavisam saplaka.

Kamēr Maikls vēl pārdomāja un vilcinājās, policists jau sāka nojaukt telti, veikli izvilka mietņus un izņēma saliekamos balstus. Arī Maikls negribīgi krāva konservu kārbas atpakaļ mugursomā, ne bez nožēlas izliedams pārpalikušo tomātu sulu.

Policists bija apzinīgs un pieklājīgs ierēdnis. Viņš necentās iespieties Maikla dvēseles tumšajās dzelmēs un nepratināja³ to vairs tālāk. Var jau būt, ka viņam pašam bija mājās tāds pats neizdibināms⁴ puika, varbūt tieši Maikla vecumā. Klusēdami Maikls un kārtības sargs novāca nometni, un tikai kad guļammaiss un telts bija satīti un policists notupās pārsiet saini ar auklu, Maikls pēkšņi metās uz krūmu pusi, bet policists acumirkļī ar zibenīgu tvērienu nokampa viņu aiz apkakles. Ne vārda nepiebildis, viņš, neatlaizdams Maikla apkakli, saņēma otrā rokā telts saini un mugursomu un devās uz saviem spēkratiem.⁵

Maikls tikai nopūtās un ļāva sevi vest.

„Ko es darīšu iecirknī?” viņš vaicāja, kad viņi sasniedza ielu.

„Pārgulēsi,” atteica policists.

„Un rīt no rīta mani atlaidīs?”

„Tikai tad, ja izrādīsies, ka tev ir vecāki. Nelaimīgus bērnus bez vecākiem nodod audzināšanas iestādēs.”

Maikla ceļi ielīka, un viņš pakluptu, ja policists viņu nenoturētu aiz apkakles.

„Nebaidies,” viņš teica. „Tur nebūs slikti. Dabūsi paēst, iesi skolā, nevajadzēs nīkt naktīs parkos.”

Ne dzīvs, ne miris Maikls pirmo reizi mūžā iesēdās melnibaltajos policijas ratos. Galva viņam griezās riņķī kā dzirnavas. Policists iedarbināja motoru un mirkli to sildīja.

„Man ir vecāki, sēr,” atzinās Maikls vārgā balsī.

„Nu redzi, cik jauki!” nopriecājās policists, pat nepabrīnīdamies. „Tad brauksim tikai mājās. Kur viņi dzīvo?”

1. policijas biroju

2. kļūšanu bez noteiktas mājvietas

3. neizjautāja

4. neizprotams

5. automobili

Vēlreiz Maikls mēģināja glābties un minēja sava drauga Harija adresi. Ja viņu izlaistu Harija pagalmā, viss būtu glābts! Viņš izņemtu no skārdenes apakšas savu naudu un — galu galā varētu mierīgi doties mājās. Tāpēc viņu pārsteidza policista gaišredzība:

„Runā taisnību, zēn! Man nav vaļas braukāt velti apkārt, un bez tam es gribu parunāties ar tavu pā.”

Atkal reizi Maikls bija iedzīts strupceļā.¹ Neatlika nekas cits kā nosaukt pareizo ielu un namu.

Pārbrauciens līdz mājām bija tik īss, ka Maikls nemaz nepaguva sagatavoties jaunajiem sarežģījumiem, kas viņu tagad sagaidīja. Visu vēl varētu paciest, ja vien būtu kaut mazākā iespēja pa starpu aizskriet līdz Harija namam un paņemt naudu, ko tēvs taču noteikti būs tur nolīcis. Un ja ne tēvs, tad māte, kaut vai slepeni, aiz tēva muguras, lai tikai mīļotajam dēlam nenotiktu kas ļauns. — Varbūt atzīties policistam un piedāvāt pusi — piecus dolarus? Bet vedējs neizskatījās piekukuļojams, bez tam neatlika jau laika pārdomām — tikko daudzpārbaudītais Maikls kārtīgi atlaidās sēdekļī, policijas rati jau apstājās viņa mitekļa² priekšā.

Dzīvoklī vēl dega uguns, un tā kā lielais dzīvojamās istabas logs atvērās uz tukšo pagalmu, aizkari bija aizvilkti tikai līdz pusei. Līdz sirds dziļumiem Maiklu pārsteidza tas, ka mājās nevaldīja ne trauksme,³ ne sajukums, bet parastais ikdienas miers un klusums. Tēvs kā allaž sēdēja zvilnī⁴ zem spuldzes televīzijas priekšā un lasīja avīzi. Māte kaut ko gludināja. Kā gan viņi varēja tik mierīgi un vienaldzīgi nodoties ikdienišķām nodarbībām, kad viņu vienīgais dēls bija nozagts un nāvīgās briesmās? Tas bija smags trieciens un liels sarūgtinājums, tik liels, ka Maikls gurdi atspiedās pret kāpņu margām. Arī policists apstājās:

„Vai tie ir tavi pā un mā?”

„Jā, sēr.”

„Man viņi liekas ļoti patīkami cilvēki. Jauka māja. Skaists televizors. Kāpēc tu aizbēgi?”

„Es jau neaizbēgu. Es tikai — aizgāju.”

„Kāpēc tu aizgāji?”

Brīdī Maikls vilcinājās, tad nopūtās:

1. bez izejas

2. dzīves vietas, mājvietas

3. briesmu signāla sacelts nemiers

4. dīvānā

„Naudas dēļ. Man ir pārāk niecīga kabatas nauda. Ar to nav iespējams iztikēt.”

„Cik tad tev tēvs dod?”

„Tikai vienu dolaru nedēļā!”

„Veselu dolaru nedēļā?” brīnījās policists. „Tas jau nemaz nav tik slikti! Kad es biju tāds puika kā tu, es dažu nedēļu dabūju niķeli,¹ bet parasti nekā.”

Maikls atskatījās uz policistu, nomērīdams to no galvas līdz kājām, it kā brīnīdamies, kā gan tas varējis izaugt tik liels un spēcīgs ar tik niecīgu kabatas naudu.

„Vai tu domā, ka varēsi ieiet viens pats, vai arī man vajadzēs tevi ievest?” vaicāja policists. Maikls pārsteigts pavērās² kārtībniekā, kas vēlīgi piemiedza aci.

„Tas būtu ļoti laipni no jums, sēr, ja jūs ļautu ieiet man vienam,” Maikls iesaucās iepriecināts.

Policists atkāpās ēnā, Maikls piekļauvēja, iegāja un nolika mantu sāni pie durvīm.

„Hai, Maikl!” teica tēvs. „Vai tu esi aizmirsis, ka tev stingri aizliegts tik vēlu palikt uz ielas?”

Maikls nodūra³ galvu un neatbildēja. Viņš pameta acis uz pulksteni: nebija jau nemaz tik vēls, tikko vienpadsmit. Viņš bija pārliecināts, ka sen jau pāri pusnaktij. Tad Maikls ievēroja uz galda blakus tēva laikrakstu blāķim savu lapu ar naudas pieprasījumu. Tātad vecāki bija to lasījuši un tomēr sagaidīja viņu tik mierīgi!—

„Ej, iedzer glāzi piena, nomazgājies un tūlīt gultā!” teica māte, pat nepārtraukdama gludināšanu. Arī tēvs bija atkal nogrimis savā laikrakstā. Vai patiešām viņu bērns Maikls tiem nozīmēja tik maz? Ieskatoties tēva nopietnajā sejā, Maiklam kļuva gluži skaidrs, ka nekādi desmit dolari vis nebūs nolikti zem Harija skārdenes.

Nomazgājies viņš drūmi⁴ iegāja savā istabā un apsēdās uz gultas. Nekas viņa dzīvē nebija grozījies. Varēja droši paredzēt, ka nākošo nedēļu viņu sodīs, neizmaksājot to pašu niecīgo, nabadzīgo dolaru, jo viņš nebija laikā ieradies vakariņās. Vienīgais, ko Maikls varēja ieģrāmatot sev par labu, bija piekāpīgais kārtības sargs, kas izrādījās tik cilvēcīgs, ka nenāca iekšā runāties ar tēvu.

1. 5 amerikāņu centi

2. šeit: paskatījās

3. šeit: nolieca

4. ļoti bēdīgi

Maikls izģērbās un palīda zem segas. Taisnība — gulta bija ērtāka nekā guļammaiss uz cietas zemes, un pazīstamajā istabā varēja justies daudz patīkamāk nekā teltī, tumšajā, naidīgajā parkā. Te netraucēja ne noslēpumaini trokšņi, ne baigi soļi.

Ienāca māte apmīļot dēlu:

„Pā ir ļoti dusmīgs, ka tu tik vēlu klejo apkārt. Tevi var vēl kāds nozagt, un tad nebūs vairs nekādi joki.”

— Joki? Vai tad te kāds jokoja? Vai tiešām vecāki atkal bija viņu atšifrējuši, tāpat kā toreiz, kad viņš Santa Klausa vārdā bija norakstījis tiem bargu vēstuli? Vajadzēja pamatīgāk sagrozīt rokrakstu.—

UZDEVUMI, PASKAIDROJUMI, VINGRINĀJUMI

1. *Izskaidro, ko nozīmē: kabatas nauda, ienākums, blakus ienākums, papildus nauda, naudas grūtības, ieguldītais kapitāls.*
2. *Kādēļ Maikls bija nelaimīgs?*
3. *Cik tu saņem kabatas naudas? Vai tu ar savu kabatas naudu proti labāk izsaimniekot, jeb vai arī tev tāpat kā Maiklam nedēļas beigās pietrūkst?*
4. *Kā Maikls izplānoja iegūt papildus naudu?*
5. *Salīdzini Maikla naudas iegūšanas plānu ar Sprīdīša un Usmas zēnu plāniem! Kurš veids tev liekas pieņemamāks? Kādēļ?*
6. *Kā Maikls jutās parkā, kamēr vēl bija diena, un kā tad, kad kļuva tumšs?*
7. *Kā policists zināja Maiklu meklēt?*
8. *Ko Maikls mēloja policistam? Kāpēc?*
9. *Vai tu kādreiz esi pavadījis nakti teltī? Pastāsti, kā tas bija!*
10. *Kā Maikls rīkojās ar savu kabatas naudu — taupīgi vai izšķērdīgi?*

Uzraksti pretstatus šiem vārdiem:

<i>taupīgs</i> —	<i>bezbailīgs</i> —
<i>drosmīgs</i> —	<i>šaubīgs</i> —
<i>varonīgs</i> —	<i>priecīgs</i> —
<i>labsirdīgs</i> —	<i>gādīgs</i> —
<i>kārtīgs</i> —	<i>strādīgs</i> —

11. *Uzraksti pretstatus šiem vārdiem:*

<i>lielāks</i> —	<i>grūtāks</i> —
<i>platāks</i> —	<i>dārgāks</i> —
<i>gaļāks</i> —	<i>augstāks</i> —
<i>dziļāks</i> —	<i>aukstāks</i> —
<i>biezāks</i> —	<i>tumšāks</i> —
<i>smagāks</i> —	<i>stiprāks</i> —

12. *Kā šīs vārdkopas varētu izteikt citiem vārdiem:*

*Viena lieta Maiklam aptumšoja katru dienu.
Nolieca pie zemes visstiprāko.
Pa ausu galam dzirdēja.
Tēvs pievērsās laikrakstam.
Ieraut automobilī un aizlaisties.
Maikls pavadīja murgainu nakti.
Viņa galvā brieda ievērojams plāns.
Visu nakti nespēs aizvērt ne acu.
Pār Maikla galvu savilkās nepārskatāmu nepatīkšanu lavīna.
Maiklam dūša saplaka.
Iespieties Maikla dvēseles tumšajās dzelmēs.
Ne dzīvs, ne miris.
Maikls nomērīja policistu no galvas līdz kājām.*

13. *Maikls varēja salauzīt pakrūmēs sausus zarus.*

Ko nozīmē vārds „pakrūme”? Salīdzini ar vārdu „krūms”!

Atvasini no šiem vārdiem jaunus vārdus ar ieskaņu „pa”:

<i>krūms</i> —	<i>pakrūme</i>	<i>deguns</i> —	<i>mala</i> —
<i>galds</i> —		<i>zars</i> —	<i>grīda</i> —
<i>gulta</i> —		<i>kalns</i> —	<i>logs</i> —
<i>kakls</i> —		<i>krasts</i> —	<i>drēbe</i> —
<i>zods</i> —		<i>tilts</i> —	<i>jumts</i> —

Paskaidro atvasināto vārdu nozīmi!

14. *Uzraksti sacerējumu, kuŗā būtu šādi vārdi:*

*diena, nakts, vakars, nometne, telts, gulammaiss,
mugursoma, skauti, gaidas, parks, mežs, koki, krūmi, upe,*

*ezers, ugunskurs, desu cepšana, nakts klusums, nakts trokšņi
mežā.*

15. *Atmini manu mīklu:*

- a) Kad mani redz, tad neredz nekā, bet kad mani neredz,
tad tomēr redz ko.*
- b) Kad gaišs ir, tad viņu neredz,
Kad tumšs ir, tad viņu redz.*
- c) Divas māsas — viena balta ar zelta vainagu, otra melna ar
sudraba saktu un pērlēm pie krūtīm.*
- d) Ne kāju, ne roku, bet tomēr caur visu pasauli iet.*
- e) Mazs, apaļš, visai pasaulei mīļš.*
- f) Svied gaisā — nestāv, dod cūkām — neēd, bet visiem ļoti
patīk.*

*Tumsa, tumsa, kas par tumsu,
Es par tumsu nebēdāju;
Dienu mani saule veda,
Nakti veda mēnešņi.*

*Ja, Dieviņ, mantu dod,
Dodi gudru padomiņu,
Manta vien maz der lieti,
Ja nav gudra padomiņa.*

*Ai, dzīvīte, ai, dzīvīte!
Pie dzīvītes vajadzēja
Vieglu roku, vieglu kāju,
Laba gudra padomiņa.*

Tautasdziesmas

NEGAIDĪTS VAKARS

*Jau saule laižas uz debesu malu,
Iet steigdamās darba nedēļa uz galu.
Cik ilgi, kad bij vēl pirmdienas rīts,
Un, vai Dieviņ, cik maz ir padarīts!
Apsēt gribēju lielu plašu druvu¹
Un ir stūrīša lāgā nepaguvu!²
Gribēju istabai ielikt lielus, gaišus logus,
Ap zaļajiem dārziem aptaisīt žogus,
Gribēju pat atmatā³ plēsumu plēst⁴
Un tad pie jautriem kaimiņiem launagu ēst.
Bet kavēja karstums un lietus un šis un tas,
Nevajadzēja arī tik gaŗas diendusas,
Nevajadzēja tik gaŗas diendusas —
Domas pie tām visvairāk aizmetas.
Bet nokavētā nav velti ko žēlot,
Raug, mākoņu rozes sāk plaukt un kvēlot,
Jau tornī zvanīķis⁵ uzkāpis, drīz
Tas svētu vakaru iezvanīs.
Vēl stundiņa laika līdz tumsai — varbūt,
Varbūt vēl ko varēšu sasteigt un gūt.*

1. labības lauku

2. nepaspēju

3. neapstrādātā aramzemē

4. plēsumu plēst — pirmoreiz uzart neapstrādātu zemi

5. zvanītājs

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Ne Sprīdītīm, ne Usmas zēniem nelaimējās izrakt naudu, kā viņi bija iecerējuši. Arī Maiklam viņa labi izdomātais plāns, kā iegūt papildus naudu, nepiepildījās. Kāpēc? Viņu plāni bija nereāli, bez pietiekoša pamata, tie balstījās uz teikām, uz fantaziju. Bet arī reālā, ikdienišķā dzīvē cilvēkam ne katrreiz izdodas īstenot iecerētos plānus.*
2. *Ja tu sestdienas vakarā padomātu, ko tu esi gribējis aizvadītajā nedēļā izdarīt un cik no tā tu esi paveicis, vai dažu labu reizi nebūtu tāpat, kā Rūdolfs Blaumanis tēlo savā dzejolī „Negaidīts vakars”?*
3. *Kādus darba kavētājus iemeslus Blaumanis uzskaita?*
4. *Kas tavā dzīvē varētu būt tas, ko Blaumanis apzīmē ar „šis un tas”?*
5. *Ko Blaumanis uzskata par galveno darba kavēkli?*
6. *Ko nozīmē vārds „diendusa”? Vai tas jāsaprot burtiski?*
7. *Kādus vārdus tu attiecībā uz sevi varētu likt vārda „diendusa” vietā?*

*Koši, koši, jauki, jauki,
Kad Dievs deva vasariņu;
Dzied putniņi, dzied meitiņas,
Meža gali gavilē.*

Tautasdziesma

III

MEŽĀ VASARĀ

*Lai ir jauki, kur ir jauki,
Mežā jauki vasarā:
Žube velk, dūja dūc,
Sēri zvana dzeguzīte.*

*Meža malas kadiķīši¹
Sēd kā rūķi pulciņā,
Mežamātes gaidīdami,
Kad nāks bārdas izsukāt.*

*Augstu gaisā debestiņi
Mirdz kā balti paladziņi,
Saules meitu skaloti,
Dieva dārzos baloti.²*

*Koku lapās vējinš žvīgo,
Ozolzīles šūpo, līgo;
Sūnas mīksti čaukst kā zīds,
Sūnās džīgā sienāzīt's.*

1. kadiķi — paegli — krūmi ar īsām asām skujām

2. balināti

BALSIS

*Tās balsis, tās balsis, tās nepaužu es,
Tās atskan no cīruļu zvaniem;
Tās birztalas¹ atšalc, tās mežmalas nes,
Tās līgo no mazajiem ganiem,*

*Kas purvmalā gana un sērīgi dzied,
Kad saimnieks vārstuvi² cilā,
Kad meitenes trallinot purenēs iet,
Pēc malkas kad puīši brauc silā.*

*Tās arāju, plāvēju, ganiņu cel,
No naktsdusas agrīnā jundā;³
Pats Dieviņš ar sidraba kausu tās smeļ,
No Daugavas saullēkta stundā.*

*No Kurzemes, Zemgales pāri tās skan,
Pār Vidzemes tērcēm⁴ tās palo,⁵
Un skumji un priecīgi reizē ir man —
Kā meitenes jaunas kad čalo.⁶*

1. birzis

2. arī: vērstavu — arkla daļu, kas arot gāž (vērs) velēnu uz vēlamo pusi

3. svinīgā iesākuma vai nobeiguma ceremonijā

4. purvainām plāvām

5. plūst

6. tērzē, jautri sarunājas

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Purenēs — savvaļas augi koši dzelteniem ziediem, ko mēdza dot govīm, lai sviests būtu dzeltenāks.*
2. *Izteiciens „iet purenēs” nozīmē iet saplūkt purenes un pārnest tās mājā, līdzīgi izteicieniem: iet sēnēs, iet ogās.*
3. *Dzejoli „Balsis” Jānis Norvilis komponējis jauktam korim, un tā ir populāra dziesma koŗu koncertu programmās.*
4. *Ko Sprīdītis 3. tēlojumā dzirdēja mežā tūlīt pēc atmošanās un ko vēlāk, kad milzis Lutauss jau bija uzveikts?*
5. *Kas ir tās balsis, par kuŗām dzejolī runā Jonass Miesnieks?*
6. *Kādus dziedātāju putņus tu zini?*
7. *Kas ir trallināšana?*
8. *Kādas varētu būt tās skaņas, kas rodas, kad saimnieks cilā vērstuvi?*
Kad puīši brauc mežā pēc malkas?
9. *Kas ir atbalss? Vai tu kādreiz esi dzirdējis atbalsi? Kādās vietās var rasties atbalss?*
10. *Ko nozīmē vārds „atšalc”?*
11. *Kā tu saproti rindu: „Tās birztaļas atšalc, tās mežmaļas nes”?*
Kas šeit un arī citās vietās dzejolī domāts ar vārdu „tās”?
12. *Kas ir junda?*
13. *Vai tu kādreiz esi pats piedalījies vai redzējis kādu jundu?*
Pastāsti, kad, kur un kā tas bija!
14. *Izlasi tās rindas, kuŗās teikts, ko šīs agrīnās jundas skaņas ceļ no miega!*
15. *Izlasi tās rindas, kuŗās dzejnieks tēlo, kā rodas šīs jundas balsis!*
16. *Kādēļ ganiņi dzied sērīgi?*
17. *Izlasi tās rindas, kuŗās dzejnieks izsaka savas izjūtas šīs dabas jundas laīkā?*
18. *Tev droši vien kādreiz ir bijis ļautri un kādreiz arī skumji. Bet vai tev ir bijis reizē ļautri un skumji?*
19. *Kādi vārdi apzīmē līdzīgu sajūtu vārdam „sērīgi”? Tos sauc par sinonīmiem.*
20. *Kādi vārdi izsaka pretēju sajūtu?*

STABULES

Līdz ar pavasara silto sauli aizvien augstāk cēlās mana sajūsma un prieks. Kur kāju spēri, olnīcas¹ malā, grāvjos, ežmaļos,² visur vizēja dzeltenī ziedi. Gaisā cīruļi gāja viru virumis, un strazdi bērzu galotnēs parkšķēja un svilpa, un svilpoja. Es skrēju no puķes uz puķi, plūcu tās un liku sev pie viena vaiga, pie otra. Es it kā savienojos ar viņām. Man likās, ka es esmu tikpat dzeltens kā šie ziedi. Un tāds es patiesībā arī biju: jo mūs taču visus apspīdēja dzeltena saule.

Bet svilpt? Vai tad strazdi vien mācēja svilpot?

Oh, es arī zināju, kā to dara. Vai man gludu vītolaru trūka? Un vai man nebij ass Šukava kalts tudentiņš³ gultas malā? Es pakēru to un skrēju lejā.

Tur lejā, kāpostdārza galā, pērnajā pavasarī bija nozāģēti daži veci vītoli. Nu tiem bija ataugušas atvasas, smuidras un līdzenas kā stiebri. Es uzrāpos līdz atvasām un nožilīju vienu. Tad es šļūcu zemē, sēdos sulas pilnajā zaļumā un sāku strādāt. Spīdēja saule, un visapkārt ziedēja pienenes. Man bija silti un jautri ap sirdi. Es te biju pilnīgi viens; tikai zāles zaļums mani apņēma kā mīkstām rokām.

Ilgī man vajadzēja griezt un graizīt, līdz gludais koka gabaliņš dabūja stabules veidu. Tad es liku to sev uz ceļa un sāku ar tuteņa spalvu⁴ to bez žēlastības daudzīt. Es situ vienādā taktī un pie tam skaitīju bez apstājas, reizi pēc reizes, pazīstamos burvības vārdus, bez kuņiem stabule neatlec:

Atlec, manu
Stabulīti;
Vilkam kauliņš,
Man — tā ādiņ . . .

Gaišā vītola miza ar katru sitienu kļuva tumšāka un tumšāka, jo sasistajās vietās spiedās cauri mizai ūdens. Beidzot es ņēmu stabules

1. olnīca — iežogots ganu ceļš

2. eža — velēnaina josla starp diviem tīrumiem

3. neaizvāzams nazītis

4. naža rokā turamo galu

atmizoto galu zobos un ar abām rokām griezu. Prakš! — un miza griezās svabadi¹ ap koku. Nu tikai vēl vajadzēja atgriezt priekšējam. kauliņam tādu sloksnīti, lai dvaša var tikt līdz mizā iegrieztajam robam, aizbāzt tievgalim koku priekšā, un — stabule gatava.

Kas par mīkstu skaņu!

Es sēdēju zālē starp pienenēm un stabulēju, acis piemiedzis un vaigus piepūtis. Es pavilku kociņu gan vairāk uz āru, gan pastūmu dziļāk iekšā. Tā es varēju skaņu mainīt no zemākās dūdošanas līdz vissīkākajam svilpienam. Krāsas un skaņas! Viss vienādi spilgts un gaišs. Es te izbaudīju pavasari visā viņa krāšņumā. Es taču plauku, es tiecos kā jauna lapa izplēsties un līgoties vējā un saulē. . . Ja nu tur no augšas raudzījās uz zemi Dievs, tad viņš manas gaišās galvas nevarēja atšķirt no pieneņu ziediem. Un mana stabulēšana pilnīgi sakusa ar cīruļu dziesmām un ar strazdu svilpošanu. Bet var būt, ka viņš mani tomēr redzēja un ievēroja. Varbūt viņš lika eņģelim pasaukt manu tēvu, saņēma viņu pie elkoņa, rādīja un teica:

„Redzi, Jāni, kur tavs dēls zem vītola. Tu viņu atstāji bāreni. Viņam mugurā pakulu² kreklis, bet viņš stabulē un zied kā puķe. Jo uz zemes tagad ir pavasaris.”

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kas stāstā norāda, ka zēns ir laimīgs?*
2. *Kāpēc zēns, stabuli taisot, saka buņamos vārdus? Vai tie palīdz?*
3. *Norādi uz teikumiem, kur zēns salīdzināts ar dabu pavasarī.*
4. *Pajautā savam tēvam vai kādam citam vecākam cilvēkam, vai arī viņš kādreiz ir taisījis stabules.*
5. *Ar ko atšķiras stabule no svilpes?*
6. *Mīkla: Kamēr dzīvs — mēms, bet kā nomirst, tā dzied.*

1. brīvi

2. līnu daļa

BRĪNUMSTABULE

Kāds zēns reiz gana ezermalā govīs. Govīs ēd itin rāmi, un zēnam darba nekāda. Tīri vai garlaicība mācas virsū.

Te zēns sameklē lāpstīņu un sāk rakt ezermalā mazu grāvīti. Rok, rok, drīz arī grāvītis pilns ar ūdeni, kas čurkstēdams tek projām.

Bet te zēns ne pa jokam sabīstas: ezera ūdens sāk briesmīgi mutuļot un griezties. Piepeši no mutuļa izšaujas melns vīrs. Tas ir pats velns.

„Ko tu te dari?” velns uzkliedz zēnam.

„Tāpat darbojos, grāvīti roku,” zēns stomīdamies atbild, bet pašam tādas bailes, tādas bailes.

„Puika, vai tu traks esi?” velns kliedz vēl skaļāk. „Neroc! Tu jau tā vari visu ezeru nolaist. Nedari tā, kur tad es palikšu? Ezerā mans mitekļis.”

To dzirdot, zēns noprot, ka no velna nav ko bīties. Viņš paliek drošāks un saka:

„Ja tu man labi samaksāsi, tad vairāk nerakšu.”

„Ko lai tev maksāju?” velns saka. „Naudas man tagad nav — še tev tāda maza stabulīte: to tu varēsi vienmēr papūst, tad saimnieka lopi baļosies acīm redzot.”

Zēnam stabulīte patīk vēl labāk nekā nauda. Viņš tūlīt arī sāk pūst, laiks nu iet nemanot, tikai viena nelaime: jo stabuli pūš, jo govīs lec.

„Ko var zināt — varbūt ka viņām tā jālec, ja grib nobaļoties,” zēns prāto.

Bet govīs nebaļojas un nebaļojas. Taisni otrādi, ar katru dienu paliek vājākas.

Saimnieks brīnās, kas govīm noticis, un baļ zēnu, ka šis labi negana. Bet zēns vēl aizvien tic, ko velns teicis, un domā:

„Lai saimnieks baļas, lai — gan pienāks laiks, kad govīs nobaļosies, kā melnais vīrs teica.”

Tomēr govīs nebaļojas un nebaļojas. Taisni otrādi: vājākas vien paliek.

Kādu dienu saimnieks sadomā iet skatīties, ko tas zēns ar govīm dara. Viņš aiziet ganībās un paslēpjas krūmos.

Te zēns sāk stabulēt, un tūlīt govīs lec kā trakas. Arī saimniekam krūmos kājas sāk cilāties, un drīz viņš lec govīm līdzi.

Kādu laiku papūtis, zēns iebāž stabuli kabatā. Nu saimnieks lien no krūmiem laukā un grābj zēnu ciet.

„Nāc, vedīšu tevi pie kunga, lai tas spriež, kādu sodu tu pelnījis.”

Neko darīt, zēns ļauj, lai jau ved. Tuvu pie kunga muižas satiek vagari.¹

„Kur tu to zēnu stiep?”² vagaris prasa.

„Stiepsu pie kunga, lai tas spriež tiesu: zēnam tāda stabule, kad papūš – jālec, vai gribi, vai ne.”

„Ko nu mels,”³ vagaris saka. „Lai tad viņš arī papūš, gribu redzēt.”

Zēns izvelk stabuli un sāk pūst. Tūlīt vagaris ar saimnieku lec kā traki. Vagaris jau sāk kliegt:

„Nepūt vairs! Diezgan, diezgan!”

Zēns arī paklausa un bāž stabuli kabatā.

Saimnieks stiepj zēnu tālāk. Pašos muižas vārtos satiek muižkungu.⁴

„Kur tu to zēnu stiepsi?” muižkungs prasa.

„Stiepu pie kunga, lai spriež tiesu. Zēnam tāda stabule, kad papūš – jālec, vai gribi, vai ne.”

„Ko nu mels,” muižkungs saka. „Lai papūš, gribu dzirdēt.”

Zēns izvelk stabuli un sāk pūst. Tūlīt muižkungs, vagaris un saimnieks lec kā traki.

„Diezgan, diezgan! Nepūt vairs!” muižkungs kliedz.

Zēns paklausa un bāž stabuli kabatā.

Nu atnāk visi pie kunga.

„Ko gribat?” kungs prasa.

„Atvedām te tādu zēnu ar savādu stabuli. Kad viņš uzpūš, jālec, vai gribi vai negribi.”

„Kas par niekiem!” kungs saka. „Lai pūš, gribu redzēt.”

Zēns izvelk stabuli un sāk pūst.

Nu kungs, muižkungs, vagaris un saimnieks lec kā traki.

„Diezgan, diezgan! Nepūt vairs!” kungs kliedz.

Zēns paklausa un bāž stabuli kabatā.

„Vadzi,⁵ kur tu tādu stabuli ņēmi?” kungs prasa.

1. muižas darbu pārraugu

2. šeit: ar varu ved

3. runā niekus

4. muižas pārvaldnieku

5. vadzi – saīsinājums no: vai dzirdi

„Tur un tur, tā un tā,” – zēns stāsta.

„Tas labi!” kungs iesaucas. „Es jau sen zināju, ka manā ezerā velns piemājo.¹ Tev vajag ar stabuli viņu aizdzīt. Ej, roc grāvīti un uzpūt stabuli, kad melnais vīrs iznāk no ezera un saka, lai neroc. Bet neatlaidies, pūt, kamēr viņu nokausē,² gan tad sāks lūgties. Bet ātrāk neatlaid, kamēr nav apsolījis ezeru atstāt un aiziet uz citurieni.”

Labi. Zēns dara, kā likts.

Te no ezera iznāk velns un prasa:

„Vai tu jau atkal roc grāvi?”

Bet zēns nesaka nekā, izrauj stabuli un sāk pūst.

Velns sāk lēkt un lūgties, lai nepūšot. Bet zēns tik pūš, un velnam jālec gribot negribot.

Beidzot velns tā nokausēts, ka ne pakustēties nevar. Bet zēns neatlaižas, kamēr velns apsolās atstāt ezeru.

Neko darīt – velns aizvelkas³ citu ezeru meklēt.

Kungs nu priecīgs, ka beidzot ticis no velna vaļā. Par atmaksu viņš zēnam iedāvina mājas un ieceļ zēnu par saimnieku.

1. dzīvo

2. nogurdini

3. šeit: negribīgi aiziet

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kas šai pasakā līdzīgs un kas atšķirīgs no „Sprīdīša” trešā tēlojuma notikumiem?*
2. *Kāds pēc tavām domām velns ir?*
(*gudrs, vientiesīgs, stiprs, vājš, muļķis, drošs . . .*)
3. *Kāds ir ganuzēns? (attapīgs, bailīgs, uzņēmīgs . . .)*
4. *Norādi uz vietām pasakā, kurās tev liekas jocīgas? Kāpēc?*
5. *Pasakas ir viegli atcerēties, jo tajās bieži notikumu un teicienu secībā ir zināma līdzība.*
Kādi notikumi un teicieni atkārtojas šai pasakā?

*Kas tur spīd, kas tur viz
Diža meža maliņā?
Meža māte sagšas auda
No sīkām lapiņām;
No sīkām lapiņām,
No zaļām skujiņām.*

*Labrīt, labrīt, Meža māte,
Ko tie tavi bērni dara?
Zaķis līda līdumiņu,
Lapsa pirti kurināja,
Dzenis kala tipu, tapu,
Raibi svārki mugurā.*

Tautasdziesmas

MEŽA PILS

Stāsta fragments

Īss iepriekšējā satura atstāstījums

Māra vectēvs ir mežsargs. Pa mežu staigājot, viņš zina katru biezokni, katru taciņu un katru meža avotiņu. Mežsargs uzmana, lai meža zagļi neizcirstu kokus un krūmus un nemedītu bez atļaujas meža dzīvniekus. Mežsargs pazīst visus savus meža iemītniekus, viņu parašas un vajadzības. Viņš zina, kur dzīvo zaķi, kur uzturas lapsas, kur ganās stirnas. Arī putni ir viņa draugi. Mežsargs prot atdarināt daudzu putnu balsis: vītarošanu, čivināšanu, kūkošanu.

Reiz vectēvs pārnes no meža mazu stirniņu, kuŗas māti saplosījis zēnu vaļā palaistais ķēdes suns. Bērni stirniņu iesauc par Rudīti. Rudīte ātri pierod pie cilvēkiem. Sevišķi tā iedraudzējas ar mazo Māri. Māris kopā ar Rudīti bieži klejo pa mežu.

*

Kādreiz viņš attopas tikai tumšā egļu biezoknī, kad mežam vairs neredz malu. Lielas, drūmas egles ar bieziem zariem aizsedz debesis, un visapkārt valda baigs klusums. Tikai kaut kur dziļāk dobji skan cirvis — nāc, nāc! Māris iet turp, un stirniņa šaudās¹ starp apaugušiem ceriem ka brūngana atspolīte.

Cirvja kladzieni jau skan tepat aiz līkā kadiķa. Bet tas taču vectēvs! Māris apstājas viņam aiz muguras, plati atvēris plānās lūpas.

Pamanījis stirniņu, mežsargs satrūcies pagriežas atpakaļ. „Neprāti, puika, kā tu te gadījies?”

„Nācu tev palīgā, vectēv!” Māris vienkārši saka.

„Un ja tu būtu aizgājis sāpus — ?”

„Nē, vectēv! Tavs cirvis mani sauca atpakaļ. . . .”

Vectēvs pasmaida un ļauj zēnam palikt.

„Ko tu taisi, vectēv?”

„Meža pili.”

1. šaudās — šeit: skraida

Māris atplēš acis. Jā, jā. Tā tiešām būs māja ar spožu, baltu jumtu. Tikai sienas cauras kā aitu redeles.¹ „Kāpēc tikdaudz durvju vectēv?”

„Tādēļ, lai visas stirnas varētu ziemu ciemoties un mieloties.”²

„Stirnas –? Vai Rudīte arī?”

„Tai netrūks labuma mūsu gubenī.”³ Un vectēvs stāsta mazdēlam par bargām ziemām, kad stirnām pietrūkst barības, par plēsīgiem zvēriem un ļauniem cilvēkiem un arī par stirnu ēdināšanu, kad mežā valda tikai sals un dziļi sniegi.

Māris kļūst domīgs, domīgs.

„Vectēv, vai es nevaru tev palīdzēt?” tad viņš prasa.

„Pieturi koku, lai es nozāģēju!”

Māris cītīgi palīdz vectēvam būvēt stirnu baņotavu, un vakarā, kad viņi iet mājās, tā tiešām spīd zem lielās, krēslainās egles kā noslēpumaina meža pils.

Drīz uzkrīt sniegs. Salst un puteņo. Dažu dienu egles smagi vaid, šūpodamas smailās, izspurušās galvas, bet citreiz tās rāmi sakļauj zarus, un debesis apsedz zaļās skuju ar tik baltām sniega villainēm, ka Mārim apžilbst acis.

Reizēm Rudīte apciemo arī savas meža māšas. Tām tagad iet grūti. Pa stīgām⁴ skraida vējš, dzīdams sniegu dziļās kupenās,⁵ bet naktīs sala vecis drebina kokus un izsalkušos dzīvniekus.

Tādēļ mežsargs kādu rītu iekrauj ragavās smaržīgu āboliņu,⁶ uzsēdina Māri virsū, un pats, notupies mazdēlam blakus, rūpīgi saka: „Pabaosim arī tās, kas mežā salst . . .”

Ragavas viegli slīd šūpodamās un gurstēdamās, un reizēm Mārim iekrīt klēpī no kokiem atraisījušās sniega pikas. Viņi iebrauc Malkas siliņā, kur zem lielās egles stāv jaunās stirnu redeles kā tukša, pamesta meža pils. Vectēvs piesien zirgu pie līkā kadiķa un piebāž baņotavu ar āboliņu, kas vēl smaržo pēc pagājušās vasaras un salda medus.

Mežciema zēni lido ar slēpēm kā putni. Arī Mārim vectēvs uztaisījis mazas, vieglas sniega kurpītes. Viņš jau prot šļūkt diezgan labi, bet lielajiem zēniem līdzī netiek.

1. no koku zariem gatavots siena ieliekamais lopu baņošana

2. pāst

3. piebūve salmu glabāšanai

4. stiga – taisns, saurs izcirtums mežā

5. kupenas – vēja sadzīti sniega blāķi

6. āboliņš – lopbarības augs

Kādā sestdienas vakarā, kad Mežciema zēni pārnāk no skolas, tie klaigādami sapulcējas vienuviet un, nūjas vicinot, aizdrāžas uz Malkas siliņu.

Arī Rudīte šovakar nozudusi. Laikam aizgājusi ciemā pie meža māsām. Tādēļ Māris iekāpj savās apšu koka slēpēs un kūleņo pa lielo brāļu pēdām kā mazais ikšķītis vectēva pasakā.

Malkas siliņā pie stirnu redelēm viņš tos panāk. Puikas tur sakūruši lielu ugunskuru. Kopš pavasara siliņā stāv sveķainu celmu grēda¹ – tie gaiši liesmo, melnus dūmus griezdami starp apsnigušiem egļu zariem.

„Zēni, kaņšim!” kliedz Didzis. „Es esmu Ugunszemes valdnieks, bet Raitis aizstāvēs Meža pili!” Un Didzis valdonīgi norāda ar roku.

„Lai dzīvo Meža pils!”

„Lai dzīvo Ugunszeme!”

Zēni nosviež slēpes un gatavojas cīņai. Abas nometnes steidzīgi veļ lodes, ceļ platus vaļņus, un vadoni izdala pavēles.

Māris domā, kuņai pusei pievienoties, – taču pie lielā brāļa būs drošāk –, un stājas Didzim blakus.

Beidzot visi kaujai gatavi.

„Uz priekšu, vīri!”

„Turieties, ļaudis!”

Sniegi jūk, vaļņi grūst,² un zibēdamas svelpj baltās bumbas. Skan pavēles, krīt vājākie, un mežs dreb kā vētras liekts.

„Uz priekšu!”

„Turieties!”

Ugunszemes vīri uzbrūk veikli. Meža pils vaļņi neiztur, vadonis Raitis bēg aiz resnajām eglēm.

„Uguni!” kliedz Didzis. „Nodedziniet Meža pili!” Un, paķēris degošu celmu, viņš sviež to pār sabrukušiem vaļņiem ienaidnieka mītnē. Pārējie dara tāpat.

„Uguni!” kliedz arī Māris. Klupdams un elsdams viņš skrien uz Meža pili, mitrā cimdīnā turēdams apdegušu sakni. Viņš ieogrūž to bēniņos,³ tā ka dzirksteles vien nošķīst...

Meža pils deg. Sarkanās liesmas rūkdamas šaudās uz visām pusēm, un biezi dūmu mutuļi aizsedz vakarblāzmu.

Zēni, sviedrus slaucīdami, noraugās ugunsgrēkā. Bet Didzis pēkšņi paķer slēpes un aizskrien, it kā viņš pats būtu aizdedzies. Arī Raitis

1. garena kārtīgi sakrauta kaudze

2. sabrūk

3. telpā zem paša jumta

bēg. Tāpat pazūd pārējie zēni. Kaujas laukā paliek tikai drupas, dūmi un Māris. . .

Viņš ilgi skatās ugunsgrēkā lielām, platām acīm. Brīnums, tā vairs nav Meža pils, kas tur deg, bet stirnu redeles ar smaržīgo āboliņu, ko viņi ar vectēvu nesen vēl atveda. . .

Vai, vai! Ko nu ēdīs stirniņas, ko teiks vectēvs?

Tagad arī Māris labprāt skrietu no posta vietas prom, bet viņa acis pēkšņi aizmiglojas ar karstām asarām. Viņš ne redz, ne zina, uz kuŗu pusi bēgt.

Beidzot redeles sagrūst. Spožās dzirksteles uzšaujas eglu pazarēs kā zvaigžņu lietus.

Māris raud. Viņš jūtas tik vainīgs, vainīgs. Kaut kas būtu jādara, jāsaka, jālūdzas. Viņš aizmirst slēpes un kūleņo pa dziļo sniegu, apsvīlušajā cimdīņā slaucīdams asaras.

Jau krēslojas vakars. Starp kokiem aužas tumšas ēnas. Sniegs kļūst arvien dziļāks. Un ceļa nav. Tikai sveši koki, neredzēti krūmi. Arvien lielāks izaug mežs, arvien biezāka satumst krēsla.

Klau! Kas tur dipina, kas kustas? Pārslīd koku ēnām pāri, aizzib tumsā un pazūd! Bet kaut kas arī paliek zem lielās, platzarainās egles. Jā, tā ir viņa — Rudīte! Savu draudzeni Māris pazīst kaut tumsā. Viņš piekūleņo stirniņai klāt, apķēras ap kaklu un raudādams lūdzas: „Rudīt, es nekad vairs nededzināšu Meža pili!”

Liekas, Rudīte saprot, kāda nelaime notikusi. Kā mierinādama viņa piedur mitro purniņu pie zēna vaigiem.

Bet mežs ir kluss un tumšs. Pat mēness ielien mākoņu kalnā, nodzēsdams no sniega klajumiem sudrabaino gaismu.

Māris atliec galviņu un ilgi, ilgi pētī debesis. „Rudīt,” tad viņš skumji saka, „mēnestiņš apsedzās ar mākonīti un aizgāja gulēt. . .

Rudīte nobukšķina kājas uz cietās, sasalušās zemes, pakasa mazliet sūnas, apošņā vietīņu un nokrīt pie zēna kājām.

„Rudīt, neguli! Iesim mājās!” Māris raudādams lūdzas.

Bet Rudīte jūtas labi tepat. Jau dažu nakti viņa ir pieradusi gulēt mežā zem egles. Taču tumsa ir klāt, un dziļi, dziļi sniegi aizputinājuši visas takas.

Māris notupstas draudzenei blakus, piespiež galviņu pie viņas siltajiem sāniem, iebāž roķeles stirniņas mīkstajā azotē un aizver acis.

Nakts ir auksta, tumša un gaŗa, gaŗa. Noguruma pārņemts, Māris pamazām ieslīd dīvainā rēgu¹ pasaulē. Viņš aug it kā lielāks,

1. murgu, sapņu

lielāks un atrodas atkal pie Meža pils. Arī lielie zēni izauguši kā milži. Viņi lauž kokus, aizdedzina skujas un sviež tās Meža pilī. Šoreiz tur necīnās pretī Raitis, bet skraida izmisušu stirnu pulks. Beidzot tās iebēg meža biezoknī. Tikai viena paliek sniegā, maza un vārga. Tā ir Rudīte. Didzis grib viņu sadedzināt, bet Māris izstiepj rokas gandrīz līdz mēnesim, atņem brālim liesmaino egli un nodzēš to sniegā. Tad viņi cīnās. Viņi sviež viens otra sejā lielus sniega klēpjus. Tas krīt Mārim aiz kakla, saldē kājas, un viņa zobi dusmās trīc. Pēkšņi viņam aizķeras kāja, un viņš ievelas garšļaukus sniegā.

Māris pamostas. Aust gaisma. Stirniņa jau piecēlusies un staipa notirpušās kājas. Arī Māris pieceļas un zvārojas¹ kā maza, stīva koka lellīte.

„Rudīt, iesim mājās!” zēna zilganās lūpiņas lūdzas, viegli drebēdamas, it kā viņš vēl justu aiz kakla sapnī aizkritušo sniegu.

Šoreiz stirniņa klausas. Viņa brien nesteigdamās pa kupenām, lien caur apsnigušām eglītēm, lec pāri izgāztiem kokiem un beidzot nonāk Mežciema laukmalā. Māris kūleņo viņas pēdās, pārsalis un noguris kā mazs, spursains ezītis.

Dievs zina, vai viņš būtu izvēlies cauri sniega kupenām, ja vectēvs pirms gaismiņas nebūtu devies abus klaidoņus meklēt. Māris tikai

1. līgojas

jūt, ka viņu pacel, stingras, ierastas rokas un nes, nes. Viņi nerunā ne vārda. Tikai asaras tek pār zēna vaigiem ka sūras zāļu pilītes.

Brīdi vēlāk Māris jau atrodas siltajā istabā, un māte viņu paņem mīkstajā klēpī. Mazais klaidonis piespiež balto galviņu pie mātes krūtīm un lūdzas: „Neper Rudīti, māmīn! Per mani, tikai mani!”

Māte pasmaida un klusi saka: „Šoreiz pērienu lielie pelnījuši.” Un māte maigi glāsta zēna izspurušo galviņu.

Māris pamostas tāpat kā no murgainā meža sapņa. Viņš redz, ka lielie brāļi raudādami sēž pie grāmatām, bet viņam māte vāra kūpošu liepziedu tēju ar saldu bišu medu.

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kāpēc vectēvs pārnesa mājās stirniņu?*
2. *Kurpus meža dzīvniekus var pieradināt mājās pie cilvēkiem?*
3. *Kādus sauc par plēsīgiem meža dzīvniekiem?*
4. *Apraksti zēnu rotaļu pie Meža pils!*
5. *Kādus pārkāpumus zēni izdarīja un kāpēc viņi bēga?*
6. *Kā Rudīte izglāba Māri?*
7. *Vai tu esi lasījis laikrakstā vai dzirdējis nostāstu par bērniem, kas noklīduši mežos vai kalnos? Kā viņi izglābās?*
8. *Kāpēc, pēc tavām domām, zēni mežā aizkūra ugunsgrābekli?
Kādu labumu cilvēkiem sagādā uguns?
Kādu ļaunumu tā var nodarīt?*
9. *Stāsta virsrakstā ir divi vārdi – „mežs” un „pils”.
No vārda „mežs” ir atvasināti daudzi citi vārdi.
Vai tu zini, ko nozīmē šie vārdi:
mežsargs, mežzinis, mežkopība, mežinieks, apmežot;
mežmala, mežezers, mežābele;
mežsaimniecība;
mežonis, mežabrālis;
mežrags.*

Kur bija pils, ko sauca par „Mežotni”?

Vai vārdiem „mežģine” un „mežģīt” ir sakars ar „mežu”?

10. Arī vārds „pils” ir devis citus vārdus:
Vai tu zini, kā radušies vārdi:
pilsēta, pilsētnieks, pilsonis;
pilskungs, pilskundze;
pilskalns, pilsdrupas.
Vai vārdiem „pile”, „pīle”, „piltuve” ir sakars ar „pili”?
11. Sakāmvārdi: Kas uguni ķeķ, tam pirksti deg.
Ko uguns neiznīcina, to tā norūda.
Bīstas kā no uguns.
12. Atmini manu mīklu:
- a) Ko nevar panest ar pliku roku?
 - b) Kas cilvēkam vislielākais draugs un ienaidnieks pasaulē?
 - c) Kājas gaisā, galva lejā.
 - d) Zirgs kūtī, aste laukā.
 - e) Pērn govs gulēja, šogad vieta redzama.
 - f) Trīs gadus pazinu sarkanās govs gulējumu.

*Klusiņām klausījos,
Ko solīja Meža māte:
Priedei sagšu, eglei sagšu,
Paeglei villainīti.*

*Labrīt, labrīt, Meža māte,
Ko tie tavi bērni dara?
Zaķis līda līdumiņu,
Lapsa pirti kurināja,
Dzenis kala tipu, tapu,
Raibi svārki mugurā.*

Tautasdziesmas

SLEIŅU TAURE

„... un tauri, ko par mežaragu sauc, pavēlu glabāt šais mājās pie sienas, goda vietā pakārtu, no auguma uz augumu, no dēla uz dēlu, allaž spodru un tīru turēt, lai nenosūbētu un putekļi vai zirnekļu tīkli neiemestos. Man nav nekas pretī, bet pat dodu savu labpatikšanu, ja lielos gados¹ kāds mācētājs, īpaši ja tas būtu no Sleīņu ģimenes, nospēlētu uz tās kādu Dievam patīkamu melodiņu. Bet ar to nebūs bērniem niekoties, nedz aizdot kādam, kas skaistajā mūzikas mākslā vēl tikai vingrinājas, nezinādams pats, pa vienu galu iepūšot, kas pa otru nāks ārā. Šo tauri glabājot, lai top allaž² pieminēts, cik labvēlīgs dažkārt ir cilvēkam Dieva prāts un cik liela ir mūzikas melodiņu vara. Jo – ja tā nebūtu, tad nebūtu ne manis, ne manas cilts. Par to, kā tas notikās, ka izglābos caur šo tauri no nāvīgām briesmām, tūdaļ tiks stāstīts.”

Tāds ir izraksts no Sleīņu vectēva testamenta, kas ģimenes locekļu atmiņās saistās ar kādu notikumu ap pagājušā gadsimta vidu un pašā testamentā tikai īsumā pieminēts, bet saglabājies daudz pamatīgākā veidā, gan ar pārveidojumiem mūsu dienu valodas garā, minētās ģimenes vecāko locekļu mutē, vectēva stāstu noklausoties.

Ziemassvētkos laulāja Skaņu Dārtu, kas bija no mātes radiem. Man kopā ar skroderi Dūku un pērminderu Andreju bija jābūt kāzās spēlēt. Toreiz biju astoņpadsmitajā.³ Es biju vērīgs uz galvas gabaliem, kādēļ pērminderis bija mani pieņēmis it kā mācībā, bet vairāk lai palīdzētu pie dažiem darbiem Andrejam: uzkopt un uzmanīt ģērbkambari,⁴ sadegt sveces un ērģeles mīt. Šīs varenās Dieva stabules allaž bija mani savādi ietekmējušas, tā ka daudz labprātāk būtu kaut kur stāvējis un klausījies savā nodabā, bet allaž

1. viesībās, svinībās

2. vienmēr

3. 17 gadu vecs

4. mācītāja telpu baznīcā

iznāca tā, ka man pa spēlēšanas laiku bija nodarbība pie plēšām. Manu patiku uz mūziku manīdams, pērminderis, kas pats bija labs dažādu instrumentu pratējs, apmācīja mani spēlēt uz mežaraga. Pēc tam mēs drīzi sasiņāmies uz vienu roku ar skroderi Dūku, kas nesen bija pārnācis uz mūsu pagastu un spēlēja vijoli. Pērminderis Andris pūta lielo basi; mēs pa trim jau varējām sataisīt labu troksni. Ja pienāca vēl kāds ar vijoli un klarneti, tad iznāca īsta kapele.¹

Tai vakarā mēs bijām baznīcā; un bija norunāts, ka brauksim kāziniekiem līdzī. Bet Dūka bija atstājis vijoli mājās, jo dzīvoja tepat lejā – ciemā – un bija domājis garāmbraucot vēl iegriezties. Pa to laiku Skaņu Pēteris, jaunās sievas brālēns, kam mūs bija jāved, kaut kur pazuda, laikam lai sarunātu pie braukšanas Līzi, uz kuņu bija metis acis.

Kad Dūka atnāca, mēs stāvējām divi vien baznīcas laukumā, kamēr putenis, kas jau kopš pusdienas bija sācies, vērpās² ap mums lielām, mitrām pārslām.

Kad es skroderim visu biju apstāstījis, kā tas iznācis, ka mēs palikuši kājām, viņš sāka mani lamāt. Bet ar to nekas nebija līdžēts. Jāteic, man pašam arī bija diezgan dusmu par Skaņu Pēteris nešpetnumu.³ Bet ar skroderi bija tā: ja viņam nerunāja pretī vai pievienojās, tad viņš kļuva rāms, pēc tam rūca, rūca un mainīja prātu uz otru pusi. Tā arī tagad: nez' kādēļ viņam bija licies, ka es taisni priecātos, ja viņš ietu mājās un spēlēšana kāzās izjuku.

„Nedomā tik laisties mājup, Gust, es tev redzu cauri kā skalam!” viņš noteica. „Lai vai manas kājas saput, bet esmu solījies iegātnim; svārkus šūdams, ka spēlēšu viņa kāzās, un tas notiks! Iesim.”

Istenībā aiziet jau nebija nemaz tik grūti – verstes piecas, man jau pavisam nē, tikai skroderim pašam stīvo kāju un pieputējušā ceļa dēļ visai ar iešanu neveicās; un tā ar visu lamāšanos un atelšanās mēs pēc stundas bijām labi ja pusceļā. Bet tagad putenis bija piestājies, vējš vairs nevilka pretī, un skroderim rādījās labāks prāts. Viņš iedomāja, ka mēs taisni vēl tikšot istā laikā un varēšot sev pieprasīt atsevišķi lielu čarku brandavīna. Pēc tam viņš apcerēja visu, kas kāzās būs ēdams, tik apalā valodā, ka man siekalas satecēja mutē, un mēs sākām solot naskāk.

1. parasti: kapella – mūziķu grupa

2. šeit: griezās

3. slikto izdarību, nelietību

Uzlēca mēness, starp tādiem kā svītrās sagraizītiem mākoņiem. Nez' kādēļ man pēkšņi no tā spožā dzeltānuma kļuva skumji un vientuļīgi sirdī, it kā kāds būtu iedūris. Es it kā brītiņu aizsapņojos savā noskumšanā, ka varbūt patiesi būtu bijis labāk tagad sēdēt mājās siltumā. No šīm domām es attapos pēc gaŗa, kā aizgūtnēm plēsta gaudojiena kaut kur meŗa pusē. Skroderis apstājās.

„Vai dzirdēji?” viņš noteica.

„Kas tas ir? Suņi vai?” es noprasīju, bet īstenībā man jau arī bija skaidrs, kas tas bija, kaut gan nekad agrāk nebiju kaut ko tādu dzirdējis.

„Tās, puis, ir kāzinieku dziesmas, kas nav ielūgti,” skroderis īgni¹ noteica un sāka naski soļot uz priekšu. Taisnību sakot, man drusku iedrebējās sirds, bet tepat pa labi bija kādas mājas, no kuŗām spīdēja ugunis. Pretī ierējās suņi, un tas man atdeva drosmi. Bija jau šis tas dzirdēts par vilkiem, bet te uz ceļa — netālu no ciema — nekad vēl nebija gadījies kādam tos sastapt. Drīz gaudošana mītējās, un mēs soļojām vien tālāk. Skroderis gan bija apklusis tēgāt,² tā ka mūsu kāju čirkstēšana sniegā bija vienīgais troksnis visā plašajā, baltajā klajumā.

Uz ceļa bija iebrauktas nesenas ēzes,³ un tās mani arī kaut kā darīja droŗaku. Mēs pagājām gaŗām mājām un birzei, kur sākās attāla meŗmala un ganības ar šikiem krūmājiem. Vēl bija pāra verstu ko iet līdz Skaru mājām. Te ar reizi iegaudojās no jauna, nu jau stipri tuvāk.

Skroderis atskatījās uz mani. Es gan centos neizrādīt, ka būtu no šī gaudojiena sarāvis, bet laikam Dūkam tomēr bija licies, ka man ir bail.

„Ko domā? Gribas mukt atpakaļ?” viņš noprasīja.

„Nezinu, meistar, bet varēja jau droŗības labad Klimŗās iegriezties. Ja labi palūgtu, mūs varbūt aizvestu? Cik te tālu!”

Man likās, ka skroderis arī kādu lugu⁴ šaubījās, bet viņa velnišķīgā ietiepība atkal bija vainīga, ka mēs negriezāties atpakaļ. Tiesa⁵ kas tiesa, bailīgs viņš nebija, un ja vien kādam manīja bailes, tad kļuva vēl droŗaks.

„Iesim vien, puls! Es šito mūziku esmu bieŗi dzirdējis...” te viņš aprāvās.⁶

1. ar nepatiku

2. plāpāt

3. ŗeit: grambas; citā nozīmē skat. 18. lp.

4. ŗeit: kādu brīdi

5. ŗeit: patiesība

6. apklusā, apstājās

Meža stūrī, kur mēness gaisma visspilgtāk apgaismoja balto klajumu, mēs viņus pamanījām. Tur bija kādi pieci. Klajā¹ izskrējuši, zvēri grozījās turpat uz vietas, pārskriedami un ošņādami, kā rotaļādamies mēness spožumā. Viens pacēla purnu.

„Velni, būs pamanījuši!” skroderis noteica, un man likās, ka viņa balss bija maķenīt piesmakusi. Tai brīdī man galva aptumšojās aiz bailēm, es būtu vienkārši griezies apkārt un mucis, ko kājas nes.

„Traks esi, puika!” skroderis mani saķēra aiz pleca. „Kur nu vairs izmuksi, skaties!”

Tagad bars bija nostiepies slaidā skrējienā uz mūsu pusi, viens pa priekšu, pārējie iepāris nopakaļ. „Tādās reizēs, Gust, tikai uz priekšu, lai tad lūzt vai plīst; ja tad ir – ir, izturi, ja ne – Dieva prāts!” Un skroderis pēkšņi diezgan veikli sāka kātot uz priekšu, viņa kājas bija aizmirsušas visu stīvumu. Man likās, vai viņš tik nebūs sajucis prātā, tā tieši skriedams vilkiem pretī. Bet izrādījās, ka viņa skriešanai bija sava jēga. Es to itin drīzi noprātu, kad viņš noskrēja no cēla un atelzdamies sāka grūzties augšā uzkalnā, kas bija noaudzis kadiķiem, lielu bērzu vidū.

„Meistar, vai tad mēs varēsim tai bērzā uzrāpties?” es prasīju.

„Muļķi, kur nu uzrāpties! Bet kalns vienmēr ir laba lieta. Zvēram, tāpat kā cilvēkam, ir mazāka dūša, ja jāsturmē² bastions! Tas aizstāvētajiem vienmēr uzkuņ drosmi un uzbrucējam iedves vairāk cieņas. Vai nazis tev ir kārtīgs līdzi?”

„Nazis ir,” es teicu, „bet to maitu³ tak vesels bars!”

„Esmu redzējis ne tādus vien!” skroderis brēca. Likās, viņā bija atraisījis kāds trakuma spīts.

Tagad mēs bijām uzrāpušies kalnā. Ap bērzu bija prāvs⁴ brīvs laukums. Par to, ka vilku mērķis bijām mēs, vairs nebija nekādu šaubu. Bars bija nostiepies slaidā virknē un, gar zemi nolaistiem purniem, drāzās uz paugura pusi.

Dūka rūnāja nez kādēļ pusčukstus, bet tik strauji un noteikti, it kā būtu kādas reģimentes komandieris: „Vilks nav tā kā suns, viņš neķēras kājās, bet rauga tūlīt piekļūt pie rīkles un noraut gar zemi. Un kad viņš lec virsū, tad arvien drusku iesāņš. To vajag zināt – tikai neļauj norauties zemē, kad lec – tad grūd nazi starp ribām.

1. klajumā

2. jāuzbrūk cietoksnim (ģermānisms)

3. šeit: neliēšu

4. krietni liels

Bet pagaid'... mēs jau vēl šo to pamēģināsim, lai viņi kļūst rāmāki."

Skroderis izņēma no kastes vijoli un locīpu, atlika tos zem bērza un grasījās ar kasti vilkiem pretī. Tas nu tomēr likās par traku!

„Ko tad ar kasti?” es prasīju.

„To tu redzēsi! Un, pie velna! Es arī esmu sajucis! Velc savu tauri ārā! Kad teikšu, tad pūt, cik tev iekšu...”

Es tikko biju atvāzis nazi un ņēmu ārā tauri, kad Dūka pametās gar paugura malu uz priekšu un aizmeta vijoles kasti vilkiem pretī. Varena kaukšana un gaudošana tur izcēlās, un es pavisam nesapratu, kas tur īsti notiek; biju jau pielicis tauri pie mutes un gribēju iepūst, bet, jāteic, uztraukumā neklausīja ne lūpas, ne pirksti — tikai tāds spurkšķis vien iznāca, kad skroderis sauca: „Pagaidi — tagad nav jēgas.”

Ap vijoles kasti bija varens pudzeklis. Es negribēju ticēt, ka vilki varētu ēst vijoles kasti, un tā tas tiešām nebija. Bet, ap to sabrūkot, laikam rads radam bija iekodis gurnā, asinis pajutuši, pārējie bija metušies virsū; sniegs tur kūpēja, lielais kamols kauca un ģurdēja, un nepagāja ne pāris minūšu, kad vilku vairs bija tikai četri, sniegā palika tumši laukumi no asinīm. Es biju kā sastindzis aiz izbrīna un šausmām, šai skatā noraugoties.

„Pats Dievs mums nācis talkā,”¹ noteica skrodermeistars. „Viņi vairs nebūs tik izsalkuši. Tagad tik zem bērza! Un taurē vaļā!”

Mēs ievācāmies laukuma vidū, un tikko es biju pielicis ragu pie mutes, kad jau pāris pelēču uzslaistījās kalnā. Bet — nekādi niknie uzbrucēji viņi tiešām nerādījās. Viņi palika starp paegliem stāvam, acis spīguļoja zili zaļas — kā zvaigznes lielā salā. Tikai viens, laikam pats vadonis, iznāca klajumā un nostājās, kā mūsu pēdas ošņādams, pret bērzu. Tad es atdabāju elpu un liku mežaragam skanēt. Es nezinu, kas tas bija par meldiņu, laikam nekāds, es pats vēl nebiju dzirdējis sevi tik nesakarīgi pūšam. Bet iespaids bija varens, pelēči notrūkās, iztramdītais bars saskrēja vienā pusē pauguram.

„Nerausties, Gust,” skroderis man runāja ausī, „uzņem labi slaidu toni.”

Likās, viņam katras bailes bija pagaisušas, vai arī tādu vispār nebija bijis; viņš rīkojās drošāk nekā pa bišu dravu.

„Redzēs, ko tā mana mazulīte vēl spēj,” viņš pasmaidīja, paķēra vijoli un, kaut ko traku strinkšķinādams, devās pašam lielākajam vilkam virsū.

1. palīgā

„Velna maitas,” viņš brēca, „vai esat dzirdējuši, kā spēlē tā Kunga mūzikanti!”

Te notika tāda lieta, ko es nepavisam nebūtu gaidījis. Vilks, kuņam Dūka bija pietuvojies, aizmetās aiz paegļu krūma, nosēdās, pastiepa purnu gaisā un laida vaļā gaŗu, gaŗu, žēlu kaucienu. Pēc laiciņa otrs viņam pievienojās.

„Vai redzi? Vilka dvēsele arī kaut ko saprot no mūzikas!” skroderis lielījās. „Kad tu pūti, viņi moka, nu jau gluži pa draugam!”

Es aiz brīnumiem biju pārstājis pūst un, taisnību sakot, neko vairs nejaudāju.¹ Dūka tik staigāja ap paegli un spēlēja, papriekšu jautri – polkas un valšus, tad pārgāja uz pavisam sēriem meldiņiem, pastaigādamies starp vilkiem, it kā tie būtu suņi. Likās, no skrodera izplūda kāds pārdabīgs spēks. Tai mirklī man bija skaidrs: kamēr viņš spēlēs, mums vairs briesmas nedraudēs. Es biju gluži nomierinājies. Tad Dūka, joprojām spēlējams, panācās drusku atpakaļ un teica: „Gust, nestāvi dīkā!”² Kamēr es viņiem nodošu koncertu, sagriez paegļus: mēģināsim sakurt uguni.”

Es uzmāvu tauri uz rokas un sāku šņaukstīt paegļus, kas bija otrā pusē bērzam. Pa to laiku skrodermeistars spēlēja, un vilki, bariņā sametušies, purnus pret mēnesi pastiepuši, laiku pa laikam iegaudojās, tā kā bija gluži ērmoti visu to skatīties un klausīties.

Kad biju labu nastu paegļu sagriezis un no bērza noplēsis tāses,³ mēģināju uzkurt uguni. Paegli ar reizi iesprakšķējās gaišu liesmu, vilku gaudošana beidzās, un viņi aizmetās projām; kādu lugu mēs pat domājām, ka viņi būs aizbēguši pavisam. Bet tā vis nebija. Un kad skrodermeistars, spēlēt beidzis, rokas berzēdams, pienāca pie uguns, viņi atkal parādījās.

„Viņiem būs iepatikusies mana spēlēšana!” Dūka teica. „Tev, Gust, jālaiž atkal vaļā sava taure. Nekādas uguns mēs te laikam nesakursim.”

Tiesa, paegļu skujas nokūpēja, bet zaļie zari negribēja tik lēti⁴ uguns pieņemt, un, par spīti manām pūlēm, tā taisījās izdzist.

„Mums nekas cits neatliks, kā doties caurrāvienā,” skrodermeistars sparīgi bilda. „Sasplausim, Gustiņ, rokās, nopūtīsim

1. nespēju

2. neko nedarīdams

3. tāsis – bērzu mizas

4. šeit: viegli

Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils, un tad ar Viņa palīgu iesim uz ceļa ārā. Es domāju, ka viņi mums vairs klāt neķersies. Bet labāk spēlēsim staigādami, jo te uz vietas mēs necik ilgi vairs nevarēsim viņus uzjautrināt.”

Mēs nostājāmies ar Dūku blakus un uzsākām korāli. Nekad es vairs pēc tam neesmu tik sirsnīgi mežaragu pūtis, kā tanī naktī, mēnesnīcā uz paugura vilku baram pretī stāvot. Un lāgiem¹ man acis pieplūda asarām, domājot, vai tiešām būtu lemts mirt tik nelabā nāvē un vai šīs skaņas mūs nepaglābs, mūs, kas nekā ļauna nebijām darījuši, kas bijām tikai nabaga mūzikanti, kam kāzās jāspēlē. Gaiša zvaigžņota debess laistījās pār mums, un man likās, ka visa skaistā Dieva pasaule saprot, ka mēs tiksim, ka mums jātop glābtiem. Jo patiešām man briesmīgi negribējās tai brīdī mirt, kad es tā visu apdomāju, kas man pirmajā nobīlī² nebija ienācis prātā.

Mēs taisni bijām tikuši līdz trešajam pantam, kad vilki pēkšņi sakustējās — bet ne uz mūsu pusi, viņi laidās no paugura lejā. Un kad mēs beidzām spēlēt, tad sadzirdējām uz ceļa mums priekšā kamanu pulkstentiņu skanam.

„Dies pas’”³ skrodermeistars iesaucās, „ja no mums novēršoties, kādam citam tagad notiktu nelaime! Kaut gan es neticu, ka viņi uzbruks pajūgam uz ceļa vidus. Bet mēs nu laidīsimies pretī, varbūt mūsu mūzika vēl kam noder.”

Viņa bažas nebija pamatotas, jo, kad pajūgs parādījās uz ceļa mūsu priekšā, vilki aizgriezās ap meža stūri, no kurienes bija nākuši. Varēja tikai redzēt, ka braucēja zirgs vareni spārdījās un nebija lēti valdāms, drāzdamies pa pieputināto ceļu, sudraba mākoņus šķiezdams, kā paša nelabā apsēsts.

„Uzpūt nu, Gustiņ, atkal, šoreiz tam zirgam,” skrodermeistars teica, „būsi jau iemanījies, kāda mūzika katrai kustoņai vajadzīga.”

Bet pietika ar to, ka izskrējām uz ceļa pajūgam pretī. Braucējam izdevās zirgu savaldīt.

Tas bija Pēteris ar jauno vīru.

„Vai nu redzējāt, makari,⁴ ko nozīmē vilki! Jūs divi vīri ar visu pajūgu laižat ķekas vaļā,⁵ bet mēs viņiem spēlējam tos meldiņus,

1. reizēm

2. bailēs

3. Dievs, pasargi

4. palaidņi (latviskots vācu vārds)

5. laist ķekas vaļā — bēgt

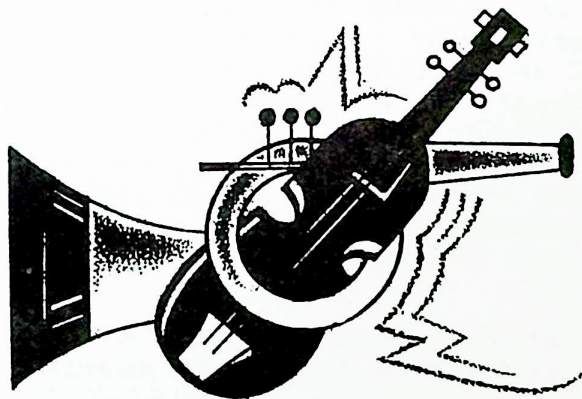
kas bija jaunajam pārim paredzēti,” skrodermeistars skalā balsī granda.

„Piedodiet, meistar,” jaunais vīrs teica, „kad matījām, ka jūsu nav, un tas aitas galva, Pēteris, tāpat nekā skaidra nevarēja pateikt, tūlīt devāties jums pretī. To korāli mēs dzirdējām un tiešām nevarējām saprast, kas jums īsti lēcies,¹ ka esat sākuši pūst ceļā malā, bet kad redzējām vilkus no tā paugura atskrienam — lai Dievs žēlīgs! — es sevi divkārt nolādēju par tādu nolaidību, neparūpējoties, lai jūs godam aizvestu kāzās. Bet sēstieties nu iekšā, un te arī viens šelķins² jums pret bailēm ur nosalšanu.”

Dūka ierāva varenu kampienu no pudeles, tā ka noklunkstēja vien, un viņa prāts tūdaļ kļuva pielaidīgāks. „Darait, kā zināt, saimniek, es jau varu arī vilkiem spēlēt. . . Bet rau če — ja nebūtu Gusta ar viņa vareno tauri, tad jau tagad varētu meklēt mūsu kauliņus.”

Tagad es tikai ieskatīju, kas Dūka par varenu cilvēku, un piedevu viņam iekšķīgi visus nelabos vārdus, kādus no viņa biju dzirdējis. Jo patiesībā jau bez viņa padoma es ar visu savu tauri būtu sen ticis apēsts.

Tad mēs sēdāmies ragavās un braucām uz Skarām. Tur tika līksmots un spēlēts līdz rītausmai un pēc tam vēl divi dienas, kuŗas visas mums bija jātur līdzī. Un mājās mūs aizveda pēc tam kā pašus poļu ķēniņus, ar urjavām un ciema kukuļiem un sudraba naudu piedevām. Tikai meistars Dūka bija tāds noskumis. „Raugi,” viņš teica, „svētki paiet tāpat kā visas briesmas, un tādu kāzu vairs nebūs, un tādu vilku vairs nebūs, kas manī klausīsies.”

1. noticis

2. degvīna malks

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kādi mūzikas instrumenti ir pieminēti noveles sākumā?
Kādi vēl ir instrumenti? Kādi instrumenti ir orķestrī? Kāds ir īpatnējs latviešiem, kāds skotiem?*
2. *Vai arī tev tāpat kā Gustam un Dūkam, kādu vakaru vēlū mājās
nākot, ir kļuvis ērmīgi ap dūšu, un vai tu esi sācis baidīties?
No kurienes tu nāci? Kāda bija apkārtne? Vai spīdēja mēness? Vai
bija pavisam tumšs? Kādas skaņas bija dzirdamas šai vēlajā
stundā? Kā tu juties? Vai sāki skriet? Vai bija tāda sajūta, it kā
kāds sekotu?*
3. *Kāds tev šķiet skroderis Dūka un kāds Gusts? Vai tu gribētu ar
viņiem satikties? Kāpēc?*
4. *Ja tu būtu Dūkas vai Gusta vietā un ja jums nebūtu mūzikas
instrumentu, kā tu mēģinātu paglābties no vilkiem?*
5. *Salīdzini mežu „Sprīdīša” 3. tēlojumā ar mežu „Sleiņu taurē”!*
6. *Sprīdītis izglābj bērnus no milža ar burvju stabules varu, un
Dūka un Gusts paši izglābjas ar savu instrumentu palīdzību.
Kurš notikumu apraksts ir ticamāks?*
7. *Stāstos un lugās attēlots, ko cilvēki piedzīvo: ko dzird, ko redz,
ko satausta. Mēģini aprakstīt, kādi izklausītos milža Lutauša
soļi: kā zari brakšķētu, kad viņš uz tiem uzkāpj, kā lapas
čaukstētu, kā dimdētu visa zeme. Ievēro, ka vārdi „brakšķētu”,
„čaukstētu” un „dimdētu” ir īpatni ar to, ka atdarina skaņu,
kuru tie apraksta. Paņem rokā papīra lapu un saburzi to, tai
pašā laikā teikdams vārdu „čaukst”; papīra skaņa un vārds
izklausās līdzīgi.
Kādas skaņas Dūka un Gusts dzird? Pameklē vārdus, kas attēlo
šīs skaņas!*
8. *Mīklas: a) Četras māsiņas uz viena nama dzied.
b) Mežā cirsts, Rīgā pirkts, liec pie krūtīm, gauži raud.*

BEVERĪNAS DZIEDONIS

*Beverīnas staltā pili
Tāļivaldis valdīja.
Viņa slava tālu tālu
Visā zemē izpaudās.*

*Igaunīši, bālenīši,
Naidu cēla Latvijā:
Viņas pilij virsū mācās,¹
Skaudras² bultas šaudīja.*

*Kaŗa vētra, kaŗa vētra pili gāzīs gruvekļos!
Ai, ai, aijajā! pili gāzīs gruvekļos!
Ozolrungas, egļu vāles galvas skaldīs varoņiem!
Ai, ai, aijajā! Galvas skaldīs varoņiem!*

*Augstu augstu, vaļā logā — vaļā logā
Vaidelotis³ parādās — parādās.
Sirmiemi matiemi, baltu bārdi — baltu bārdi,
Vaidi kokle rocinās — rocinās.*

*Strinkšķēja kokle, dziedāja vecais,
Igaunīem vāles no rokām šļuka.
Nu vairs nerūca kaŗa bungas,
Nu vairs nekvieca somu dūkas.⁴*

*Dziesmu vairogs atsita bultas,
Dziesmu skaņa pārņēma troksni,
Dziesmu vara aizdzina kaŗu,
Tautu izglāba dziesmu gars!*

1. šeit: uzbruka

2. asas

3. senprūšu garīdznieks

4. pūšams mūzikas instruments

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kādu notikumu Auseklis dzejolī apraksta?*
2. *Vai šis kaŗš notiek mūsu dienās vai senos laikos?*
3. *Kuŗā gadu simtenī mēs pašlaik dzīvojam?*
4. *No kāda notikuma ir pieņemts sākt skaitīt gadus?*
5. *Latviešu tauta savā zemē pie Baltijas jūras ir dzīvojusi jau ap 2000 gadu pirms Kristus dzimšanas. 12. gadu simtenī pēc Kristus dzimšanas latviešiem bija izveidojušās vairākas nelielas valstiņas, kuŗu valdnieki dzīvoja pilīs un saucās par kungiem, lielkungiem vai ķēniņiem. Viena tāda valsts bija Tālava, kas atradās tagadējā Vidzemes apgabalā. Lielākā Tālavas pils bija Beverīna.*

Latviešu zemi — mūsu samērā nelielo zemīti pie Baltijas jūras — mūsu mantojumu no senčiem — mūsu tēvzemi — ir tīkojušas iegūt sev visas lielās kaimiņu tautas. Laika tecējumā to ir iekarojušas un zināmu laiku pārvaldījušas gan Vācija, gan Polija, gan Zviedrija, gan Krievija. Tikai 1918. gada 18. novembrī, pēc Pirmā pasaules kara latviešiem radās iespēja nodibināt savu brīvu, neatkarīgu valsti. Cik ilgi tā pastāvēja?

6. *Kādēļ dzejnieks igauņus sauc par bālenīšiem? Kā tautasdziesmās mēdz saukt brāli?*

Salīdzini ar tagadējiem laikiem: ar kuŗām Latvijas kaimiņu tautām latviešiem ir kopīgs liktenis? Kuŗu no šīm tautām mēs dēvējam par „brāļu tautu” tādēļ, ka tā izcelsmes ziņā ir radniecīga latviešiem?

7. *Kādi ieroči dzejolī ir minēti?*

Senatnes pētnieki — vēsturnieki gan saka, ka tanī laikā ar rungām un vālēm vairs nekaŗoja, bet kaŗa ieroči bija zobens, šķēps, kaŗa cirvis, bultas un loks jeb stops, un lietoja arī vairogu.

8. *Kādi mūzikas instrumenti dzejolī minēti? Kuŗa tauta kuŗus lietoja?*

9. *Kāda līdzīga parādība aprakstīta „Beverīnas dziedonī” un „Sleiņu taurē”?*
Vai kaut kas līdzīgs ir arī „Sprīdītī” un „Brīnumstabulē”?
10. *Ko nozīmē vārdi: vairīt, vairīties, atvairīt, izvairīties, vairogs? Mēģini izskaidrot šos vārdus, veidojot ar tiem īsus teikumus! Vai vārdiem: vairot, vairoties, pavairot — ir sakars ar iepriekš minētajiem vārdiem? Ko tie nozīmē?*
Vai vārdiem: varš (piemēram, vara nauda) un vara ir sakars ar iepriekš minētajiem vārdiem?
11. *Daudzi no Ausekļa dzejoļiem ir komponēti kojiem. Pazīstamākās no šīm koja dziesmām ir „Beverīnas dziedonis”, „Gaismaspils” (komponējis prof. Jāzeps Vītols) un „Kā Daugava vaida” (komponējis Ernests Vīgners).*
12. *Mīklas:* a) *Griesti virsū, griesti apakšā, un virs griestiem dzied.*
b) *Mežā dzimis, mežā audzis, pārnāk mājā, gauži raud.*
c) *Mežā dzimis, mežā audzis, pārnāk mājā, dūktin dūc.*

TAUTASDZIESMAS

*Teic, māmiņa, tu dziesmiņas!
Tu dziesmiņu daudz zināji;
No zālītes, no maizītes,
No gudrā padomiņa.*

*Uz kalniņa dziedāt gāju,
Uz akmeņa gaviļēt;
Lai dzird mans arājiņš,
Lai zviedz viņa kumeliņš.*

*Kas var dziesmas izdziedāt,
Kas valodas izrunāt?
Kas var zvaigznes izskaitīt,
Jūras zvīrgzdus izlasīt?*

*Dziedot dzimu, dziedot augu,
Dziedot mūžu nodzīvoju,
Dziedot iet dvēselīte,
Dieva dēla dārziņā.*

IV

IEVADA JAUTĀJUMI

1. Kur Sprīdītis pārgulēja nakti, kad bija aizgājis no Vējamātes?
2. Kādēļ Sprīdītis arī 4. tēlojumā nevarēja pārgulēt mežā?
3. Kādēļ Sprīdītis un vecais vīriņš meklēja patvērumu tieši Sīkstuļa būdā?
4. Vai tu kādreiz esi bijis ārā vētrā un lietū vai pērkona negaisā? Pastāsti, kā tas bija!
Tagad paklausīsimies, kā Rainis attēlo pērkona negaisu.

Jānis Rainis

LIETUS SIEVAS

*No kalna lejā pērkons kāpj.
Viņam papriekšu migla rāpj,¹
Viņam iepakaļ vētra nāk,
Brīk un brāk!*

1. rāpjas

*Pa notāli steidzas putekļi
 Kā vēstneši.
 Visa dzīvā radība bēgšus skrien,
 Zemes alās un mājās paglābties lien
 Un trīso¹ gaidot.
 Tad garām, pa laukiem zibeņus svaidot,
 Brauc pērkons pats: —
 Zib skats,
 Dunot, dimdot un dārdot
 Rīb pērkonā rati, kokus spārdot,
 Kaudzes un zārdus,² un jumtus ārdot.
 Iepakaļ lietus spaiņiem gāž,
 Lietus sievas slotām pa zemi brāž
 Un berž, un bružā, un brauka,
 Visus mēslus un putekļus projām slauka.*

*Viss uzposts un tīrs, un sievas iet,
 Spaiņus ar vākiem dara ciet',
 Debesu logus vaļā veļ,
 Lai svaigu, skaidru gaisu visi dzeļ.*

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kādas meteoroloģiskas parādības šai dzejolī minētas?
 Nosauc vēl kādas meteoroloģiskas parādības, kas dzejolī nav
 minētas!*
2. *Dzejnieki dažkārt mēdz sarindot kopā vārdus, kas sākas ar to
 pašu skaņu. Tādu paņēmieni sauc par alliterāciju. Izraksti
 alliterācijas piemērus no šī dzejoļa!*
3. *Dažreiz dzejnieki lieto vārdus, kam īstas nozīmes nav, bet kas
 tikai atdarina kādu skaņu. Tādu paņēmieni sauc par
 onomatopeju. Atrodi onomatopejas paraugus šai dzejolī!*

1. trīc

2. saslietus kokus, uz kuņiem žāvē ābolu

4. Vārds „bēgšus” darināts no noriseņa „bēgt”. Izveido līdzīgu formu no noriseņa „skriet”! Vai vari iedomāties līdzīgus vārdus. vēl no kādiem citiem noriseņiem?
5. Izraksti atskaņas, kas lietotas šai dzejolī!
Pieraksti katram atskaņu pārim vēl kādu vārdu, kas arī ar tiem atskaņojas!
6. Šai dzejolī lietots vārds „vētra”. Nosauc dažus vārdus, kas raksturo to pašu dabas parādību, tikai citādās stipruma pakāpēs!
7. Dzejoļa pēdējā rindā autors saka: „... skaidru gaisu visi dzer.”
Vai gaisu var dzert? Kādēļ autors lietojis šādu izteicienu?
8. Mīklas:
 - a) Putns skrien, spārni pil.
 - b) Augšā rību ribināja,
Zem palodas plīkšķināja.
 - c) Kalējs kala debesīs,
Ogles bira Daugavā.
 - d) Kungs brauc, zeme trīc.

IEVADS

Sīkstulis, kā redzējām „Sprīdīša” 4. tēlojumā, bija skops. Viņš sīkstī turējās pie savas nelielās mantības. Skopu cilvēku mēdz saukt par *skopuli*.

Bet kā dēvēsim tādu cilvēku, kas ļoti kāro tikt pie naudas un pie mantas, kuŗas viņam vēl nav? — Tāds cilvēks, lūk, ir *mantkārīgs*.

Kad mantkārīgam cilvēkam rodas iespēja pie naudas vai pie mantas tikt, viņš kļūst par *mantrausi*.

Tagad palasīsim par nabadzīgu vīru, kuŗš izvērtās par mantrausi.

Kārlis Skalbe

PASAKA PAR VĒRDIŅU

Pirtnieks Ansis stāvēja sutā¹ kails un ar roku slaucīja acis un pieri, no kuŗas pilēja lielas sviedru lāses.² Ādas skotele³ viņam bij priekšā un kailās sarkanās kājas koka tupelēs. Visu dienu viņš bij uzcītīgi berzis un locījies, bet neviens viņam nekā nebij devis. „Šodien, mīlais, man priekš tevis nekā nav.” — „Paldies, līdz nākošai reizei.” — Tā šķīrās no viņa kungi, kuŗiem viņš, aptinis savus cietos stipros pirkstus mīkstām baltām putām, visu dienu godbijīgi⁴ un uzmanīgi bij berzis muguru. Bet pirtnieks nežēlojās un gaidīja. Viņš zināja, ka šad un tad uz svētkiem, kad balts eņģelis stundām salst ārā un klauvē pie viscietākām sirdīm, līdz viņu ielaiž,

1. tvaikā, garaiņos

2. pilieni

3. priekšauts

4. ar cieņu

— arī viņu atcerēsies. Viņš bija pacietīgs un prata gaidīt, kad nesteigdamās atnāca viņa mazā Laime, kuŗa noputējušām kājām staigāja gar nabaga ļaužu durvīm, izdalīdama savas mazās dāvanīgas.

Kad Ansis piegāja pie apsvīdušā spoguļa, lai paskatītos savās sarkanajās acīs, viņš piepeši ieraudzīja uz spoguļa malas zaļu vaŗa¹ vērdu. ²

„Mana māte arvien teica: „Kas labāks par uti,³ to paņem līdz,” pirtnieks nodomāja un iebāza vērdu kabatā.

„Lai maza, bet laime,” pirtnieks, uz māju iedams, domāja un aptaustīja vērdu kulē.

„Bet ko es darītu, ja es atrastu zelta gabalu, tik lielu kā tas mēness?” viņš runāja pats ar sevi, skatīdamies mēnesī, kas spožs un apalš karājās pār tumšiem namu jumtiem.

1. vaŗš — metāls

2. vērduš — sīknaudiņa vecos laikos

3. uts — insekts

„Mulķa Ansi,” mēness teica, „tu jau sen mani esi atradis. Vai es tev nespīdu kā tīrākais zelts?”

„Ī, tu spīdi gan, bet nesildi. Bet ja man būtu zelta gabals tik liels kā tu, es gan zinu, ko darītu. Es uzceltu savai mātei siltu priēžu istabiņu ar sarkanu skursteni uz jumta. Tad pa vakariem viņai nebūtu jāšēd tumsā. Tur varā lukturos degtu augstas baltas sveces kā mācītāja mājā un nekad netrūktu sāls un maizes... Ko tu tur lielies ar savu zeltu? No vakara tu nāc vēlu augšā, un tad paskaties tikai pa augšas rūti un aizlien pie savām zvaigznēm... Bet ko es šovakar lai pārnesu mājā?” Tas domāja tālāk un gāja, galvu noliecis, garšiem, smagiem soļiem. Viņš apstājās pret maiznīcu ar lielu klinģeri uz durvīm. „Tur arvien par vērdu var kaut ko dabūt.” Viņš iegāja maiznīcā.

Maiznieks patlaban kāpa augšā no cepla¹ pagraba ar brūnu klinģerīšu pannu uz galvas.

„Cik maksā?” pirtnieks prasīja.

„Par vērdu divi,” maiznieks atteica un izlaida klinģerīšus uz galda. Viņi vēl skrēdāja knikšķēdami, un pār viņiem vēl dvašoja krāsns tveice. Ansis paņēma divus un uzlika vērdu uz galda. Iedams viņš vienu sāka ēst — viņš bij ļoti izsalcis. Bet kad viņš ar to bij galā, viņam vēl stiprāk sāka gribēties ēst, un otrs klinģerītis tik silts gulēja kabatā un čukstēja: „Apēd mani, apēd.”

„Nevaru. Es nesu tevi mātei.”

„Nu, nolauz tik radziņu, mātei jau vēl paliks.” Ansis bāza roku kabatā un nolauza radziņu. Bet klinģerītis silti spiedās klāt un čukstēja: „Nu, ņem vēl pusi, ko tu niekojies, es jau nemaz neesmu tik mazs.”

Ansis nolauza un apēda vēl vienu pusi. Bet tad viņš domāja: „Kas nu ies ar pus klinģeri mājā. Un māte jau nemaz negaida un nezina, ka es dabūju vērdu.” Un Ansis apēda palieku. Tad tikai viņš saprata, ka apēdis abus klinģerus un ka nu jāiet uz māju tukšām rokām.

„Ak, velns, būtu man vēl bijis vērduš!” Ansis iesaucās un meklēja kabatās. Un to brīnumu! Tur tiešām bij vēl vesels vērdušs.

„Vai tik tas nav laimes vērdušs, kurš vienmēr paliek kabatā — izdod, cik gribi?” Ansis teica un viltīgi pats sev pameta ar acīm. „Ies, izmēģinās.”

Viņš gāja atpakaļ uz maiznīcu, paņēma vēl divus klinģerīšus un nolika vērdu uz galda. Palūkoja kabatā: vērdušs kā bijis.

1. krāsns

„Aha, nu man ir skola rokā!” Ansis priecīgs domāja un ņēma klinģerīšus, maksādams pa vērdu, kamēr galds bij tukšs. Viņš piebāza ar tiem pilnas kules, piesēja lakatu un gāja laimīgs uz māju.

„Māt, nu mēs nekad vairs nesēdēsim vakarā bez maizes, es atradu laimes vērdu!” – Ansis teica, pārnācis savā tumšā kaktā, no kuŗa mēnesnīcā pacēlās viņam pretī mātes baltā galva. Viņš nolika tai nastu klēpī un izstāstīja visu, kas bij gadījies.

„Kur tad šis ir?” māte prasīja.

„Vai, kāds zaļš! Kā zemē gulējis,” viņa teica un pacēla vērdu savos tumšos, sarepējušos¹ pirkstos pie pašām acīm. „Saka jau, ka katra laime esot zemē aprakta: kas protot, tas atrodot. Tev jau, dēls, viņa pati iekāpusi rokās. Glabā labi. Kas tādu dabū, tā mūžam pietiek.”

Un Ansis vēl ilgi vakarā stāvēja pie loga, grozīdams pirkstos brīnišķo vērdu.

Otrā dienā viņš apvilka zaļo svētdienas kamzoli un izgāja pastaigāties. Viņš skatījās uz namiem un pārdotavu durvīs izkārtām precēm, uz mantām, ko ormaņi veda savos vezumos, it kā tas viss viņam piederētu. Tur ielā cēla jaunu namu. Strādnieks noliecies krāva ķieģeļus nestavās. „Ko maksā ķieģelis?” Ansis prasīja, lūkodamies darbā. „Vērdu gabalā,” strādnieks jokoja. Un Ansis nogāja ķieģeļu ceplī, kur zemē ieraktas zvēroja² sarkanas krāsni un visapkārt bij augstas ķieģeļu grēdas. No šiem ķieģeļiem kraut augstas sienas pret vakara sauli, tas būtu jauki. Un Ansis prasīja ķieģeļniekam, vai viņš ir ar mieru saņemt naudu par ķieģeļiem vērdu. – „Par ko vērdu? Es no vaŗa ķieģeļus netaisu. Ej uz tirgu, tur ir mainītavu diezgan, tur tu vari izmainīt savus vērdu zeltā un sudrabā,” ķieģeļnieks atbildēja.

Ansis nokaunējies aizgāja.

Otrā rītā agri viņš devās uz tirgu un ieņēma vietu pie naudas mijēja³ galda. Viņš lika un skaitīja vērdu pēc vērdu un pirka zeltu un sudrabu. Viņš stāvēja tur katru dienu, noliecies pār naudas čupu, kā pieaudzis pie galda. Viņš mīja savu laimi zeltā un sudrabā. Viņš gribēja būt kungs pār šo pilsētu, kungs pār ielām, kur bij staigājis, pie malas spiezdami, sarāvis savās lupatās, kā nabaga pirtnieks.

1. sacietējušos

2. kvēloja, dega bez liesmas

3. mainītāja

Visos pilsētas stūros viņam cēla namus. Mūrnieki mūrēja un pacēlās līdz ar augošo namu arvien augstāk debesīs, lejā sēri un gaiši skanēja akmeņkaļu kalti, galdnieki drāza gaņas zelta skaidas, zāģi elsoja, — darba un dzīvības prieka bij pilni visi stūri, tik pats saimnieks sēdēja noliecies pār naudas čupu, un viņa pierē pamazām ievilkās divas cietas, sausas grumbas.¹ Viņam nebij laika pacelt acis: ikkatrs svabads mirklis maksāja vērdu. Un kas gan bij ko redzēt? Visi šie nami, šās teltis, viss šis tirgus bij tai netīrā naudas čupā, kas gulēja viņam priekšā. Par to varēja visu nopirkt. Saule gan nebija pērkama, bet viņā jau varēja sildīties katrs suns, kas izlaidies gulēja pie vārtiem.

Reizēm pie viņa atnāca māte, uz spieķīša atspiedusies, un viņš tai ātri iespieda rokā vērdu.

„Nav vaļas, nav vaļas! Es dodu, kas tev vajadzīgs, bet ko mēs daudz runāsim? Ikkatrs vārds man maksā vērdu.”

Un māte gāja atpakaļ uz savu tumšo kaktu, kur vēji lodāja caur izdrupušiem pakšiem un lietus pilēja no caurā jumta. Reiz dēls viņai bij solījis siltu prieku istabiņu. Bet vai nu viņam bij vaļas tagad par to domāt! Un jaunos namos, ko viņš cēla, bij tik dārgi dzīvokļi — vai tur piederēja būt tik vecam un prastam cilvēkam? ... Viņa nespēja saprast dēla, bet ticēja viņam un bij uz viņu lepna. Viņas dēls bij tik bagāts un varens — vai vēl lielāku laimi vecuma dienās varēja piedzīvot? Bet kad vakaros gar logu smagiem soliem strādnieki nāca no darba mājā, viņa palika nemierīga un domāja, cik labi bij toreiz, kad Ansis, pārnācis vakarā, nolieca galvu viņai klēpī un izsūdzēja savas bēdas. Tad viņam nebij nekā vairāk kā šīs bēdas, bet šais bēdās bij viņa sirds. . .

Tā pagāja daudz gadu. Ansim piederēja jau pus pilsētas, un visi viņu sauca par Bagāto Ansi. Viņa namos bij ļaužu, kā šūnās bišu. Bez ikdienas raizēm un nelaimēm viņi sakrāja vēl šais akmens šūnās daudz draudzības un mīlestības, kā salda medus, tik Bagātam Ansim nebij drauga, izņemot vērdu, kurš no lielas lietošanas bij noberzts sārts. Māte bij mirusi, un viņš nemeklēja vairs cilvēka: draugi paņēma tik laiku. Agri vai vēl viņš sēdēja noliecies pār naudas čupu. Viņam bij izaugusi gaņa sirma bārda, un viņa pirksti kā kukaiņi drebēdami rāpoja pa zelta un sudraba gabaliem.

Bet kā koks, kas stāvējis taisni, nolīkst reiz, kad serde tam izžuvusi, tā Bagātais Ansis — kas vēl nebij redzēts — kādā svētdienā ieslēdza savus vērdukus dzelzs pagrabā un izgāja aiz pilsētas

1. rievās

pastaigāties. Laiks bij jauks. Laudis gāja jautros baros ar draugiem, sievām un bērniem. Samīlējušies staigāja sadevušies rokās. Bagātais Ansis vien īgni novērsās no ļaudīm, jo kā gan tik bagāts un varens kungs ies kopā ar visiem. Viņa vienīgais draugs gulēja tam kabatā, un viņa domas pastāvīgi grozījās ap to kā zeltkājainas bites ap asins sarkanu ziedu.

Bagātais Ansis nogriezās pa sānu ceļu un nonāca skaistā gravā un atrada tur vientuļu avotu zem ziediem nosniguša ievas cera, kuŗš lēnā vājā nometa pa pārslai gaŗā zālē. Viņš noslaucīja pieri un nolaidās pie avota zemē. Zili un dzeltenī tauriņi laidās no zieda uz ziedu, paši kā vēja atrauti ziedi. Visapkārt sīca un zibēja brūni, zili un zeltaini kukainīši, zāli uz leju kustināja klusas, sīkas ūdens straumes.

Bagātais Ansis nolika cepuri un spieķi, un vējš uzpūta uz viņa pieres patīkamu miera sajūtu. „Nē, te tiešām skaisti,” viņš teica un noliecies lūkojās avotā. No skaidrā ūdens tam raudzījās pretī barga veča seja. Jā, tā bij viņa paša, Bagātā Anša, seja, tā viņam arvien bij labi patikusi. Un viņš izvilka no kabatas laimīgo vērdu un

smaidīdams rādīja to savai bildei ūdenī. Un atspīdums smaidīja viņam pretī un rādīja sarkanu vaŗa vērdu, kuŗš asi kvēloja uz avota mierīgā, zaļganā līmeņa.

Bagātais Ansis nekad vēl nebij bijis tik tuvu laimei kā šinī brīdī, bet taisni šinī brīdī vērdu izkrita viņam no rokām un ievēlās ūdenī. Un avota dibenā, uz baltā mutuļa, kas nerimstoši nāca no zemes augšā, šūpodamies pacēlās sarkans velniņš un smiedamies izplēta rokas.

„Uz redzēšanos, Ansi,” viņš locīdamies smējās, un viņa vārdi nāca no avota dibena augšā kā sarkani burbuļi. „Nu es esmu tīrs un tu vari iet, man vairs tevis nevajaga. Viss, kas man bij virsū, nu ir pie tavām rokām. Redz, kādu tu mani esi noberzis sārtu! He, tu gan domāji, ka tu biji kungs? He, he, he, kungs biju es, tu – mazgāji man muguru. Es zinu, Ansi, tu sapņoji reiz par lielu un laimīgu dzīvi, bet ko tu darīji? Ko tu darīji? Visu mūžu tu berzi nabaga velniņu. Tu gribēji būt kungs, bet biji un paliki tikai pirtnieks, pirtnieks!...” avots mutuļoja un šņāca, un Ansis, bailēs drebēdams, atrāva seju.

Bet velniņš, sārts un jauns, atgriezās elles liesmās... Ansis izplēta rokas un gribēja skriet viņam pakaļ, bet viņam priekšā bij tikai sajaukts avots, no kuŗa nāca baiga sēra smaka.

Kad Bagātais Ansis lēni vilkāš uz māju, tam ausīs skanēja, it kā viņš būtu ar tukšu vidu.

Tā nobeidza viņš savu dzīvi ar tukšumu krūtīs. Viņa sirdi vairs neatrada jauna mīlestība, un pirkstus, kuŗi bij raduši tikai raust, vairs nespēja atliekt saldā devēja vara.

Kad Ansis bij aizgājis, ievu krūms sakustējās, un viņa vietā parādījās pati Laime savās baltās villainēs. Viņa piegāja pie avota, kuŗa ūdens atkal bij maigs un zaļš kā zāle, un noliecās pār to. Klusa pelēka asariņa iekrita skaidrā ūdenī. Un ūdens no tā laika avotā tapa rūgts. Bet Laime nozuda atkal meža dziļumā. Un zvejnieks, cilādams vakarā tukšo tarbu, un arājs, slaucīdams sviedrus grūtās vagas galā, nopūtās: „Dievs vien zin, kur mana laime palikusi. Kā ūdenī iekritusi.”

JAUTĀJUMI, UZDEVUMI, PASKAIDROJUMI

1. *Pastāsti, kā Ansis izturējās pret māti, kamēr viņš bija nabags, un kā viņa izturēšanās mainījās, kad viņš kļuva bagāts!*
2. *Kādēļ Ansim nebija draugu?*
3. *Vai vērdiņš Ansim bija atnesis laimi?*
4. *Salīdzini Ansi un Sīkstuli! Kas viņiem kopīgs, kas atšķirīgs?*
5. *Ko nozīmē vārds „vērdiņš”? Nosauc citus naudas apzīmējumus:*
a) senlaicīgus, b) modernus.
Kādas naudas vienības bija Latvijā?
6. *Sakārto šos vārdus pakāpeniski pēc nozīmes:*
turīgs, bagāts, pārticis, trūcīgs, mazturīgs, izticis, nabags.
Kā redzi, visi šie vārdi izsaka cilvēka attiecības ar mantu. Tos vārdus, kas rāda, ka cilvēkam vairāk mantas, liec rindai vienā galā, un tos, kas rāda, ka tam maz mantas, liec rindai otrā galā.
7. *Ansis bija mantkārīgs. Uzraksti vēl citus vārdus, kas beidzas ar -kārīgs vai -kārs!*
8. *Uzraksti teikumus, kuŗos katrā būtu lietoti vismaz divi no šiem vārdiem:*
taupīgs, devīgs, izšķērdīgs, skops, pieticīgs, krāt, taupīt, nolikt nebaltai dienai.
9. *Kā „Pasakā par vērdiņu” Ansis saukts pasakas sākumā un kā pasakas beigās?*
Vai šie apzīmējumi ir Anša uzvārdi?
Uzraksti 5 latviešu uzvārdus,
a) kas īsteni ir amata apzīmējumi,
b) kas cēlušies no stādu vārdiem,
c) kas cēlušies no dzīvnieku vārdiem.
10. *Ansis mājā ejot domā: „Ko es darītu, ja es atrastu zelta gabalu?”*
Pastāsti vai uzraksti, ko tu darītu, ja tu atrastu zelta gabalu vai loterijā iegūtu lielo laimestu!

11. *Kā citādi varētu teikt: „Viņam nebija vaļas par to domāt”?*
Sameklē un izraksti vēl teikumus, kurus varētu izteikt citiem vārdiem!
12. *Ansis domāja, ja viņš atrastu zeltā gabalu tik lielu kā mēness, viņam nekad netrūktu sāls un maizes. Kā tu saproti izteicienu: nekad netrūktu sāls un maizes?*
Sameklē un izraksti vēl citus salīdzinājumus un īpatnējus izteicienus!
13. *Kāpēc Skalbe Ansi ielicis pirtnieka amatā un nav vis iedomājies, ka viņš varētu būt maiznieks, miesnieks, drēbnieks, skārdnieks, sētnieks vai kaut kāda cita darba darītājs?*
14. *Zilbju mīkla:*
kungs — ji — kai — nieks — bet — Tu — bē — gri — ti — li
— ji — un — būt — ki — pa — pirt — bi
Teikums atrodams 5. rindkopā no beigām.

BRĪNUMA LAIVA

Reiz bijuši trīs brāļi: divi gudri, trešais mulķis. Un tie gudrie norunājuši tādu laivu taisīt, kas simts jūdžu vienā dienā noskrien. Mulķis arī gan gribējis gudriem brāļiem palīdzēt pie darba, bet tie atstājuši viņu. Nu mulķītis apmeties sevišķi un taisījis viens pats tādu laivu. Tas nu tā.

Te vienu dienu gudriem brāļiem gājis garām vecītis un apvaicājies: „Ko viņi labu taisot?”

„Cūku sili!” gudrie atteikuši.

„Lai Dievs jums palīdz!” vecītis atteicis un aizgājis pie mulķa: „Ko viņš labu taisot?”

„Taisu tādu laivu, ar kuŗu var simts jūdžu dienā pa gaisu nobraukt.”

„Lai Dievs tev palīdz!” teicis vecītis un aizgājis.

Bet kas nu noticies: — pēc kāda laika gudriem brāļiem bijis darbs gatavs, ir mulķim bijis darbs gatavs: bet gudriem vairāk nekas no laivas neiznācis kā laba cūku sile; mulķim turpretīm bijusi tāda laiva, ka simts jūdžu dienā nebijis ko noskriet pa gaisu.

Vecītis bijis Dievs.

JAUTĀJUMI

1. *Kādēļ gudrajiem brāļiem laivas vietā iznāca tikai cūku sile, bet muļķītim tāda laiva, kādu bija gribējis?*
2. *Kurš tēls „Sprīdītī” atbilst vecītim pasakā „Brīnuma laiva”?*

Arī sarkanam ābolam tārps vidū.

Jo bagāts, jo nabags.

Bagāts, jo sīkstis naudu izdot.

Jo ir, jo grib.

Neraugi vīru no cepures.

Sakāmvārdi

V

TĀLAVAS TAURĒTĀJS

*Uz Tālavas biezajiem siliem
Nakts pelēkus palagus klāj.
Pār klusiem koku galiem
Jodi¹ un murgi jā.*

*Dus Miervaldis savā pili,
Guļ viņa ļaužu pulks,
Guļ vaidelaiši un sargi,
Un zīmju gudrais tulks.*

*Tik augstākās egles galā
Taurētājs nomodā,
Tas spiego pēc ienaidnieka
Tuvu un tālumā.*

*Te it kā pa sapņiem tam liekas,
Ka slepeni soļi čab,
Ka šķēpi pašķindētu
Un zirgu pakavi klab.*

*Un troksnis ap egli ceļas,
Un bultas augšup skrien,
Un asu cirvju zobī
Egles stumburā lien.*

*„Šurp tauri! Kāp zemē! Ciet klusu!
Tu glābsi sev dzīvību!
Mēs algosim tevi ar zeltu,
Ar godu, ar brīvību!”*

*— . . . Mans zelts ir mana tauta,
Mans gods ir viņas gods,
Kas postīdams viņu šauta,²
Uz pekli³ lai rauj to jods!”*

1. nelabi gari
2. sita, mocīja
3. elļi

*Un taurētājs pūš ar spēku,
Ka koku galotnes trīc,
Un lejā atskan lāsti,¹
Un bultas spindz un sīc.*

*Mirdz lāpu sarkanā uguns,
Sāk cirtiens uz cirtiena līt,
Dreb, šūpojas staltā egle
Un brakš, un gāžas, un krīt.*

*Un taurētāja krūti
Šķēpi un cirvji šķeļ –
Bet taures skaņas piln
No miega Miervaldi ceļ*

*Un viņš un viņa pulki
Uz cīņu kājas aun,²
Un šķēpnešiem pretī drāžas.
Dzen stiegnājā³ tos un kaun.⁴*

*Bet uzvaras gaviļu svētkos
Meitenes vainagus pin,
Un varoni sirmā mātē
Sniegbaltos autos tin.*

*Uz sārta vietu tam taisa
No ozolu pazarēm.
Un līgava puķēm to kaisa
Un dzintara gabaliem.*

*Un kamēr svaidītās⁵ liesmas
Pie dieviem jaunekli nes,
Dzied vīri tam slavas dziesmas,
Raud žēli meitenes.*

1. šeit: ļauni vārdi

2. auj

3. purvā

4. kauj

5. svētītās

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kas ir Tālava? (skat. Beverīnas dziedonis 89. lp.)
Kas ir Miervaldis?
Kas ir „zīmju gudrais tulks”?*
2. *Uz kuŗu gadu simteni dzejolī aprakstīto notikumu varētu attiecināt?*
3. *Ienaidnieki apzīmēti par šķēpnešiem. Kādas tautības tie varētu būt?*
4. *Izlasi labi uzmanīgi pirmos trīs pantus un mēģini iedomāties, kāda tai laikā bija Latvijas daba un dzīve latviešu zemē!*

Ja mēs varētu lidmašīnā pārbraukt pār toreizējo Latvijas teritoriju, mūsu skatam atklātos meži, meži, meži — galvenokārt, priežu, egļu, vietām arī bērzu, ozolu un citu lapu koku (kādu?), vai arī jaukti meži, un apdzīvotās vietas — ēkas ar apstrādātiem tūrumiem apkārt — kā atsevišķas salas šinī mežu jūrā. Ēkas, arī pils, latvieši tolaik cēla no koka, jo, kur gribēja ierīkot mājas un tūrumus, tur vispirms bija jānocērt koki. Uz to jau norāda vārds „tūrums” — tīrs, notīrīts, iztīrīts (no kokiem). No nocirstajiem kokiem cēla ēkas, bet nevajadzīgos kokus turpat sadedzināja. To sauca par līdumu līšanu.

5. *Kādēļ dzejnieks saka, ka taurētājam it kā pa sapņiem liekas, ka čab soļi, šķind šķēpi, klab zirgu pakavi? Vai taurētājs bija aizmidzis?*
6. *Kas ir taurētāja uzdevums?
Iedomājies, ka tu būtu taurētāja vietā! Kā tu justos viens pats naktī mežā, varbūt itin tālu no pils? Vai tev nebūtu bailes?*
7. *Kā dēvē tādu cilvēku, kuŗš briesmu brīdī spēj pārvarēt bailes un ar savu rīcību glābj citus cilvēkus vai savu tautu no nelaimes vai nāves, ziedojot, ja citādi nevar, pat savu dzīvību?*

8. *Kuŗi panti dzejolī skaidri parāda, ka taurētājs ir varonis? Izlasi tos!
Kā taurētājs būtu varējis glābt savu dzīvību? Kādēļ viņš to nedara?
Ja viņš to darītu, kādu apzīmējumu viņš tad būtu pelnījis?*
9. *Vai par varoni var saukt arī Sprīdīti? Kuŗos notikumos viņš to pierāda?*
10. *Cik daļās varētu sadalīt dzejoli pēc satura? Kuŗi panti būtu katrā daļā? Kādu virsrakstu varētu likt katrai daļai?*

*Mazs bij tēva novadiņš,
Bet diženi turējās:
Visi mazi kadiķīši
Zied sidraba ziedīniem.*

*Ai, tēva zemīte,
Tavu jaukumiņu!
Smildziņa ziedēja
Sidraba ziedus.*

*Sūri, sūri, grūti, grūti
Es turēju tēvu zemi:
Uz cintiņas galvu liku,
Tēvu zemi turēdams.*

Tautasdziesmas

NORDEĶIEŠI

Fragments no romāna jaunatnei

PASKAIDROJUMI

1. Kas ir nordeķieši? — Nordeķieši ir attālākas Rīgas priekšpilsētas — Nordeķu iedzīvotāji. Stāsta autors tur pavadījis savas bērnības dienas.
2. Kas ir bermontieši? — Bermontieši bija vācu kara algotņi, kas krievu virsnieka Bermonta vadībā 1919. gadā iebruka Kurzemē un uzbruka Rīgai. Bermontiešiem pretī stājās tikko nodibinātās brīvās Latvijas armija.
3. „Bermonta uzbrukums visu latvju tautu pārvērtā par cīnītājiem — pieaugušie un pat vidusskolu audzēkņi stājās karavīru rindās. Zēni bija ziņneši, sirmgalvjī ieņēma sarga vietas, sievietes apkopa ievainotos, gatavoja ēdienus un šuva karavīriem veļu un drēbes... Daugava veselu mēnesi bija frontes līnija.” (P. Dreimanis).

*

Kamēr zēni runājas, ugunskurs uzliesmojis. Vadītājs dod mājienu, un zēni pa kopiem atsēstas nogāzē pie ugunsкура. Vadītājs pieiet ugunskuram un paceļ abas rokas. Viss apklust.

„Atklāju pulciņa ugunsкура vakaru. Dziedāsim mūsu dziesmu!”
Viņš uzsāk dziedāt, un zēni tam pievienojas.

Dziesmas vārdi izskan kāpu priedēs, un zēni īsu mirkli klusē. Tad vēlreiz ierunājas vadītājs:

„Katram ugunskuram nepieciešams ugunsкура stāsts. Šoreiz mums to pastāstīs skautu instruktors.”

Pieceļas jaunais vadītājs un nostājas pie ugunsкура. Zēni apklust. Sprakšķ sausie priežu zari ugunskurā, pret debesīm šaujas spožas dzirkstis, un viegla dūmu smarža kutina nāsis. Mežs ir kluss, tikai vējiņš žūžo augsto priežu galotnes. Vadītājs sāk ugunsкура stāstu:

„Tas notika laikā, kad Latvijas valsts tikko bija nodibināta. Latviešu karavīri izcīnījās kā ar krieviem, tā vāciešiem. Taču pēkšņi, bez iepriekšēja brīdinājuma, jauno valsti no dienvidiem apdraudēja nepamanītas briesmas. Kāds dēkainis – krievu pulkvedis Bermonts kopā ar vācu algotņiem¹ uzbruka latviešu spēkiem un, izmantojot pārsteigumu un jauno latviešu karavīru sliktu apbruņojumu, nonāca līdz Rīgas Pārdaugavai.² Daži latviešu karavīri nepaguva laikus atkāpties. Tie paslēpās, kur varēdami, un cerēja, ka latviešu armija nāks pretuzbrukumā un atsitīs ienaidnieku. Latviešu lauku ļaudis, cik varēdami, palīdzēja karavīriem slēpties. Taču ienaidnieks nesnauca. Smagi bruņotie bermontieši pārmeklēja māju pagrabus un bēniņus, klētis un siena šķūņus. Vai tam karavīram, kuŗu atrada! Bermonts bija devis pavēli nevienu nesaudzēt.

Netālu no vietas, kur esam, atradās lauku sēta. Tanī dzīvoja latviešu zēns vārdā Māris ar vekomāti un vectētiņu. Viņa māmiņa bija mirusi, bet tēvs – Latvijas armijā Daugavas otrā pusē. Bija oktobra beigas. Salti vēji pūta no ziemeļiem, un retas sniega pārslas slidēja lejup, pārklājot Rīgas Pārdaugavas kāpas, purvājus un plāvas ar baltu, aukstu seģeni.

Māris bija pārnācis no skolas. Vecaistēvs kaut ko strādāja nojumē³ pie mājas, vecāmāte gatavoja vakariņas. Pēkšņi, kad sāka jau tumst, sētā ieslīdēja ēnas. Tie bija divi jauni puīši, kuŗi, nepiedauzījuši durvīm, ienāca istabā. Māris pietrūkās kājās, jo pirmajā mirklī domāja, ka ienākuši bermontieši. Taču tūdaļ viņš atpazina, redzot vīriem pie cepurēm piespraustas Latvijas saulītes.⁴ Vīri bija noskranduši,⁵ un viņu sejas liecināja, ka tie vairākas dienas klīduši⁶ pa mežiem un purviem, cenšoties izvairīties no ienaidnieku patruļām, kuŗas ceļu krustojumos pārbaudīja katru gājēju.

„Labvakar,” teica jaunākais no ienācējiem, noliekot šauteni pie durvīm.

„Kur ir tavs tētis, zēn?”

Māris pamāja uz durvju pusi. Taču tanī mirklī, kaut ko samanijis, istabā ienāca vectēvs. Viņš lika ienācējiem atsēsties.

„No kurienes, puīši?”

-
1. par naudu salīgtiem karavīriem
 2. pilsētas daļai Daugavas kreisajā krastā
 3. mazā piebūvē
 4. Latvijas armijas cepu nozīmes
 5. noplīsušās drēbēs
 6. šeit: slapstījušies

„No Jelgavas. Klīstam jau vairākas nedēļas. Mūs izsita no pozīcijām un izklīdināja desmitkārtīgs pārspēks. Pārējie krita. Citi nebija tik laimīgi, tie nonāca ienaidnieka rokās . . .”

Vecaistēvs nopūtās.

„Ko domājat darīt tālāk? Kā zināt, Bermonts izdevis uzsaukumu,¹ ka katru, kurš pieturēs latviešu armijas kaņavīrus, nošaus bez tiesas un viņa mājas nodedzinās.”

Ienācēji saskatījās.

„Mēs negribam jūs apdraudēt un pirms rīta ausmas iesim tālāk. Varbūt, ka kaut kur pie Bolderājas varam tikt pāri Daugavai un pievienoties savējiem. Tikai — neesam ēduši vairākas dienas un nav arī gulēts. Ja jūs atļautu nosnaust kādas stundas uz kūtsaugšas sienā, un dotu mums paēst, kaut sausas maizes rīcienu² . . .”

Vecaistēvs ar vecomāti saskatījās. Drīz galdā bija kūpošas putras bļoda, maizes klaips un sviesta ciba.³ Kaņavīri paēda un uzlīda uz kūtsaugšas gulēt, piekodinot⁴ Mārim tos pamodināt, ja draudētu briesmas.

Nākamā rītā laiks izjauca vīru nodomu doties tālāk. Bija uzsnigusi plāna sniega kārtiņa, uz kuŗas iemītam pēdām būtu viegli sekot. Bermontieši izmantoja suņus pēdu dzīšanai, un vecaistēvs sprieda, ka kareivjiem drošāk šeit pat slēptuvē. Te viņi varēja nogaidīt atkusni,⁵ un tad mēģināt doties tālāk.

Pienāca novembris, un pēkšņi bermontieši sāka nervozēt. Tie bija sajutuši, ka latvieši drīz sāks pretuzbrukumu, bet nezināja, no kādas puses tas varētu nākt — vai no Daugavas augšgala, pārceļoties Daugavai kaut kur pie Jumpravas, jeb dodoties tieši pāri tiltiem. Jeb varbūt, kaut kur Daugavas lejasgalā — netālu no Bolderājas. Katrā ziņā, aizmuguri vajadzēja iztīrīt, un vācu žandarmi⁶ vāca ziņas, kā vien varēdami, lai uzzinātu, kur palikuši tie latviešu kareivji, kuri nepaspēja pievienoties savām vienībām un atkāpties pāri Daugavai. Latviešu vidū nodevēju nebija, un ienaidnieks mēģināja tādus radīt ar solījumiem un draudu palīdzību. Tā lēnām, solīti pa solītim, draudi savilkās ap sētu meža malā, kuŗā dzīvoja latviešu zēns Māris ar vecvecākiem.

1. šeit: brīdinājumu

2. šķēli, riku

3. koka vai koka mizas trauciņš, apaļš vai iegarens

4. piesakot

5. sniega kušanu

6. militārā policija

Abi latvieši vēl joprojām mitinājās uz kūtsaugšas. Runas par gaidāmo latviešu uzbrukumu viņus atturēja doties tālāk. Un tā, rītā, kad sētā iebrauca Bermonta žandarmu komanda, viņi saldi gulēja siena migās,¹ nenojaušot, cik tuvu briesmīgais ienaidnieks.

Drūmi brūņcepuroti vīri, svešā valodā sarunādamies, sīki pārmeklēja istabas. Vecvecāki bija iestumti pieliekamā kambarī, tie nekā darīt nevarēja. Kā par laimi, ienaidnieka kaņavīri neaiztika Māri. Ko gan tāds divpadsmit gadus vecs zēns varētu nodarīt labi apbruņotiem kaņavīriem.

Māris drudžaini pārlika² iespējas. Pārmeklējuši istabas, bermontieši nekavēsies pārbaudīt klēti un kūtsaugšu. Viņi atradīs latviešus, un tad visiem būs beigas. Ne tikai abiem latviešu kaņavīriem, bet arī vectēvam un mātei par svešnieku slēpšanu. Ja viņš, Māris, varētu aizvilināt³ bermontiešus prom no mājām, abi latvieši aizbēgtu un paglābtos.

Ilgi nedomādams, Māris aizskrēja līdz tuvējai mežmalai un skāļi jo skāļi iekliedzās:

„Ēēēēē, te viņi! Nupat ieskrēja mežā, redzēju pats savām acīm! Ēēēēē! Viņi mežā, visi mežā . . . !”

Bermontieši tūlīt sapulcējās. Žandarmu vadītājs izdeva īsas pavēles, un patruļa devās Mārim pakaļ, mežā iekšā. Māris zināja, ka abi latvieši visu manījuši un paglābsies, varbūt paglābjot arī vecos laudis. Viņš veda ienaidnieka kaņavīrus aizvien dziļāk mežā.

„Kur tie salašņas, puika?” pēc brītiņa viņam uzbrēca seržants un sagrāba zēnu pie rokas. „Vai neesi mūs maldinājis? Vai patiešām redzēji svešos?”

Māris neatbildēja. Viņš zināja, ka viņa laudis nu sveiki. Kluss, spītīgi noliektu galvu viņš stāvēja saniknoto bermontiešu vidū.

Pēkšņi saviļņojās gaiss, kaut kas baismīgi nošvīkstēja, un netālu no viņiem nokrita granāta. Otra, trešā, ceturta . . . Bija sācies ilgi gaidītais pretuzbrukums. Sabiedroto kuģi, atbalstot latviešu izcelšanos pie Bolderājas, sāka apšaudīt bermontiešu ieņemto rajonu ar smagām kuģu artilērijas granātām.

Bermontiešu vidū mežā izcēlās apjukums, kuģu izmantojot, Māris paspēja ieslīdēt krūmos un paslēpties. Viņu arī neviens vairs nemeklēja, jo īsa pavēle lika žandarmiņiem doties uz pulcēšanās vietu. Bija sācies kaut kas jauns, lielāks.

1. guļamvieta

2. šeit: lielā steigā un satraukumā apsvēra

3. aizmānīt

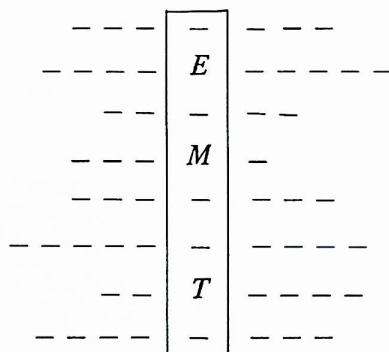
Kā pavasara pali pret svešajiem iebrucējiem vēlās latviešu kaŗavīru rindas. Tās retinājās, bet nesaplaka. Triju dienu laikā bermontieši bija padzīti no Pārdaugavas. Jau nākamā svētdienā Māri un vecākus apmeklēja tētis, kuŗam līdzī bija abi jaunie kaŗavīri. Viņi nevarēja ilgi palikt, jo kaŗš vēl nebija beidzies. Atvadoties, tētis noglaudīja Māŗa galvu un uzsīta uz pleca:

„Puika, tu izturējies kā īsts latviešu zēns, kā Daugavas vanadzēns...” viņš teica. Tad viņš uzkāŗa šauteni uz pleca un kopā ar abiem pārējiem aizgāŗja sniegotā klajumā.”

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Paņem Latvijas karti! Atrodi Rīgu, Jelgavu!
Kuŗā Daugavas krastā atrodas Rīgas Pārdaugava?
Kādēļ to sauc par Pārdaugavu? Kuŗā Daugavas krastā atrodas lielākā, galvenā Rīgas daļa?
Kādā virzienā nāca bermontieši? Parādi uz kartes!*
2. *Kas ir stāsta galvenā persona?*
3. *Kādēļ Māris nav kaŗavīrs?*
4. *Ko nozīmē „iztīrīt frontes aizmuguri”, un kādēļ tas vajadzīgs?
Kā bermontieši centās to darīt?*
5. *Kā saprast šos teikumus: „Bija sācies kaut kas jauns, lielāks.
Kā pavasara pali pret svešajiem iebrucējiem vēlās latviešu kaŗavīru rindas. Tās retinājās, bet neplaka.”
Ar ko šeit salīdzināti latviešu kaŗavīri?*
6. *Kādēļ Māŗa vectēvs nevarēja atļaut latviešu kaŗavīriem slēpties savā mājā?*
7. *Kādēļ otrā rītā kaŗavīri nevarēja aiziet, kā bija runāts? Ja bermontieši atrastu viņu pēdas sniegā, kas būtu apdraudēts, vai tikai abi kaŗavīri?*
8. *Kādā veidā Māris bermontiešus ievilināja mežā? Kādi apstākļi attaisno viņa rīcību?*
9. *Kas būtu noticis ar Māŗi, ja žandarmi būtu paspējuši attapties, ka Māris viņus māna?*
10. *Vai Māris apzinājās, kas viņam draud?*

11. *Kādu cilvēku var saukt par varoni? (Skat. Tālavas taurētājs 111. lp.).*
12. *Kā Māris pierādīja savu varonību?*
13. *Kas Sprīdītim un Mārim cīņā ar „nelabo” kopīgs?
Kam savu uzdevumu vieglāk veikt? Kāpēc?
Kas kaŗa gadījumā bija „nelabais”?*
14. *Zilbju mīkla*

AL – AT – BU – DE – GOT – KUS – ĶIE – LE – LA –
 MA – MĀ – NIEKS – NIS – NOR – ŅI – PAT – PRE –
 RIS – RU – STA – ŠI – TI – ZIE

1. *Mūzikas instruments – Sprīdiša brīnumierocis*
2. *Kādas Rīgas priekšpilsētas iedzīvotāji.*
3. *Kāda stāsta varonis.*
4. *Gadalaiks.*
5. *Uzpirkti kaŗavīri.*
6. *Ienaidnieks.*
7. *Armijas izlūkvienība.*
8. *Laiks, kad sniegs kūst.*

Logata 8 burti veido kāda armijas vadoņa vārdu.

15. Krustvārdu mīkla

1)	2)		3)	4)
2)				
		* *		
		*		
3)		* *		
4)				

Līmeniski:

- 1) Debesu spīdekļis.
- 2) Ziedi.
- 3) Barības ievads kaklā.
- 4) Pretstats vārdam „raudāt”.

Stateniski:

- 1) Ko zibens darīs?
- 2) Ar ko klausāmieši?
- 3) Bērna rotaļlieta.
- 4) Pavēles forma no „būt” daudzskaitļa 2. personā.

KARAVĪRI BĒDĀJĀS

*Karavīri bēdājās:
Asīņaina gaisma aust.
Nebēdājiet, karavīri,
Sidrabota saule lec!
 Snīga sniegi, putināja,
 Stalti jāja karavīri.
 Tālu jāja, nepazīnu,
 Vai bij mani bāleliņi.
Jāja, jāja tālu, tālu,
Lielu tālu svešumā:
Tēvuzemei grūti laiki,
Dēliem jāiet palīgā.*

VI

ZELTA ATSLĒDZIŅA

Toreiz, tālās jaunās dienās, kad vecais ķēniņš vēl bija zemnieka dēls, viņš paveica daudz varoņdarbu un, ticis par valdnieku, nerimās,¹ līdz zemi iztīrīja no mošķiem un nelabiem gariem.

Reiz, nodurdams deviņgalvaino pūķi, viņš atbrīvoja laumu no gūsta. Pateikdamās lauma sacīja:

„Labam darbam laba alga. Izvēlies vienu no manām brīnumu veltēm² savai meitai, princesei Ziedītei.

Trejdeviņiem rakstiem izmargotais³ gredzens izpilda katru īpašnieka vēlēšanos, lazdas rieksts ēdēju dara par skaistāko zemes virsū, un zelta atslēdziņa atver ļaužu sirdis.”

Ķēniņš brīdi pārlika, tad atbildēja:

„Guvumam zudīs vērtība, ja Ziedītes vēlēšanās, tiklīdz izteikta, piepildīsies. Tikai paša pūlēm sasniegtais nes īstu prieku līdz.

Pārpasaulīgu skaistumu gan ļaužu runas cildīs⁴ un dziesmās slavinās, bet augstprātība⁵ drīz apņems manas domas kā cieta čaula rieksta kodolu.

Ļauj man lūgt tavu trešo velti. Kamēr zelta atslēdziņa būs Ziedītes rokās, viņa mitīs draugu pulkā, un viegli ir dzīvot tam, kuŗam pievēršas ļaužu sirdis.”

„Es nebrīnos, ķēniņ, ka vairāk nekā spēku ļaudis daudzina tavu gudrību, jo tu no manām veltēm izvēlējies to labāko,” lauma sacīja, atslēdziņu sniedzama.

„Liec Ziedītei rūpīgi glabāt atslēdziņu, jo otras tādas nav ne zemē, ne gaisā, ne ūdenī.”

Atgriezies pilskalnā, ķēniņš teica kalvim:⁶

1. nelikās mierā

2. dāvanām

3. izrotātais

4. parasti: cildinās — slavēs

5. iedomība

6. kalējam

„Darini važiņu,¹ tik smalku kā pavedienu, tik stipru, ka nespēju to rokām saraut.”

Kalvis kala trīs dienas, trīs nakts. Ceturtā dienā viņš atnesa ķēniņam važiņu, smalku kā diegs. Ķēniņa varenās rokās zeltainais pavediens sastiepās kā stīga. Pakavu tas spēja saliekt, bet zelta važiņa spītēja spēkam.

Tad ķēniņš aicināja savu meitu.

„Šī atslēdziņa ir vairāk vērts nekā mana ķēniņa valsts. Glabā to dienu un nakti, no kakla nenomemdama,” ķēniņš teica, aplikdams Ziedītei važiņu, kur iekārta žvadzēja zelta atslēdziņa.

„Kas tā par atslēdziņu, kurās vērtība atsver veselu ķēniņa valsti,” meitene brīnījās, „un kādēļ man tā jāglabā?”

„Kad paaugies, pastāstīšu. Tagad dari, kā teicu.”

Atslēdziņa pati par sevi nebūtu liela lieta. Tādu Ziedītei bija vai cik, gan pašu kalvju darinātas šķirstiņiem un lādītēm, gan no svešām zemēm kā dāvanas vestas. Bet noslēpums, kas ar šo atslēdziņu saistījās, un tēva pieteikums to arvien nēsāt kaklā pakārtu padarīja Ziedīti ziņkāru. Viņa slidināja atslēdziņu pa važiņu šurp turp, pūlēdamās to izpētīt, bet nevarēja labi saskatīt, jo važiņa bija īsa. Ja varētu to noņemt un aplūkot, varbūt tad izdibinātu, kas tai par sevišķu vērtību.

„Aukle,² atraisi važiņu,” Ziedīte lūdza, bet aukle tā izbijās, ka pasāktais adīklis kā no rokas izrauts ievēlās klēpī un adatas pabira šķindēdamas.

„To vien ne, to vien ne,” viņa bailīgi čukstēja, „ķēniņš noliedzis.”

Ziedīte redzēja, ka no aukles palīga nesagaidīs, un nolēma pati atraisīt važiņu un aplūkot atslēdziņu. Izdomāt bija viegli, bet izdarīt grūti, jo aukle ne brīdi neizlaida viņu no acīm.

Jaukāka vieta pilskalnā bija augstais izlūku tornis, kur dienu un nakti stāvēja sargs zibošu vara tauri pie sāniem, lūkodamies, vai kāds ienaidnieks netuvojas pilij, lai tad ar spēcīgu pūtienu sauktu karavīrus kopā.

No torņa varēja tālu redzēt. Elkoņiem atmetusies uz balķa, Ziedīte skatījās laukā pa lūku.

Tālumā zilā miglā satinās sili, ceļš aizstiepās pa laukiem un pļavām, bet, ja lūkojās tieši lejā, varēja viest dziļu gravu, pieaugušu krūmiem un kokiem.

1. ķēdīti

2. bērnu kopēja un uzraudzītāja

Kādu dienu, kad Ziedīte kavējās tornī, viņa atskatījās pār plecu un ieraudzīja, ka aukle, uz ķebliša¹ sēdējama, iesnaudusies. Saules sarkanīgais atspīdums viņu apklāja kā silts lakats, un torņa klusums ielīgoja miegā. Modrā aukle gulēja.

Ziedītes acis atrāvās no gravas. Ātriem, nepacietīgiem pirkstiem viņa taustīja važiņu, vilka, rāva, režģīja, piepūlē gluži piesarkdama. Beidzot važiņas gals brīvi noslīdēja no kakla, un atslēdziņa kā liksma zelta zivs ielēca meitenes klēpī. Tur tā gulēja, tverama un apbrīnojama!

Ziedīte pagrieza auklei muguru, izliecās laukā pa lūku un atvēra sauju – brīnuma vietā tur gulēja tāda pati maza atslēdziņa kā tās, kas slēdza viņas lādītes un kas vēl tagad džinkstēja, pakārtas saišķī pie jostas, kā šorīt no rīta, rotaļājoties piekārtas.

Ziedīte brīnījās: „Kas tādu ko glabāt!” Tad paraustīja plecus. „Ja tētis tā grib, lai karājas važiņā,” viņa meklēja atrisušo galu, lai uzvērtu atslēdziņu.

Aukle ieklepojās. Ziedīte pēkšņi bailēs sarāvās, atslēdziņa viņai izslīdēja no pirkstiem un, spoži mirdzējama, krita, krita, krita, līdz pazuda gravas tumšajā ēnā un nodzisa kā oglete ūdenī. Ko nu teiks aukle, ko tēvs! Atslēdziņas vairs nebija! Ziedīte bailēs ieplēstām acīm lūkojās gravas tumšumā. Šoreiz būs rājiens ar uzviju un pēriens kā lietus. Meitene bailīgi pavērās uz aukles pusi. Aukle vēl gulēja. Vēl viņa nezināja, ko Ziedīte nodarījusi, bet kad modīsies, tad redzēs, tad skries ķēniņam sūdzēt, un tad tik būs! Kaut varētu kaut kur nobēgt, paslēpties! Ziedīte skatījās apkārt un nopūtās – nekā, te viņu tūlīt atrastu. Meitenei sakustoties, iežvadzējās pie jostas piesietais atslēgu saišķītis. Vai viena no šīm atslēdziņām nebija gluži līdzīga zudušajai? Ziedīte vēroja – kā tad! Tāda pati vien bija. Ja to uzvērtu važiņā un galus sametinātu mezglā, neviens nezinātu, kas noticis.

Kaut tik aukle neuzmostos! Ziedīte bažīgi lūkojās auklē. Vēl arvien saules sega tinās ap viņas kamiešiem,² un lakatiņa stūris vienmērīgi trīsēja izpūstās elpas strāvā.

Ziedīte uzvēra atslēdziņu važiņā, sasēja galus un jutās kā lielām briesmām izbēgusi.

Kad aukle pacēla galvu, viņa redzēja princesi vēl arvien lūkojamies laukā pa lūku.

1. soliņa

2. pleciem

„Iesim lejā, ēdienlaiks klāt,” aukle vedināja un brīnījās, ka citkārt gražīgā¹ Ziedīte tūlīt pielēca kājās.

Dažas dienas Ziedīte bailīgi pētīja gan aukles, gan ķēniņa seju, bailodamās, ka viņas nedarbu atklās, bet, paejot nedēļām, viņa normierinājās un drīz gluži piemirsa atgadījumu, kas šķita² tikpat nenozīmīgs kā pagaisināta³ prievīte.

Ķēniņam par prieku viņa meita ik gadus vērtās⁴ staltāka un skaistāka, un pieaugdama iemācījās gan zvaigžņotus audumus darināt, gan veikli adatu valdīt, tā savai princeses slavai pievienodama čaklu darba tikumu. Ķēniņš varēja būt ar Ziedīti apmierināts, tikai vienas rūpes viņu māca,⁵ un nesaprašnā viņš bieži vilka pieri rievās. Ar laumas vēlējumu princesei vajadzēja kļūt pilskalna laužu priekam un acuraugam,⁶ ikvienu iegūstot sev par draugu. Bet tieši pretēji, — viņa, kaut gan cienīta, palika savrup.⁷ Bajārmeitu pulkā vai pilskalna saimē Ziedīte ap sevi viesa saltumu. Viņai nebija neviena īsta drauga.

„Varbūt Ziedītei jāzin zelta atslēdziņas spējas, lai tā iegūtu spēku,” ķēniņš prātoja. Kādā vakarā, kad princese ar šuvekli nosēdās blakus viņa krēslam, ķēniņš teica:

„Vai atceries, ko tev stāstīju par pūķi un laumu?”

„Atceros gan; tēt,” Ziedīte rimti⁸ atbildēja, „tu nocirti pūķim deviņas galvas un izglābi laumu.”

„Ar to šis stāsts vēl nebeidzās,” ķēniņš turpināja. „Tagad es to varu turpināt, jo tu esi pietiekami pieaugusi, lai saprastu mana stāsta nozīmi.”

Ziedīte pārsteigta palūkojās tēvā. Viņa kļuva ziņkāra.

„Kas notika tālāk?” viņa čukstēja, gaidīdama vēl kādu pūķi vai nelabu garu uzbrūkam laumai.

Ķēniņš iekāsējās,⁹ un svinīgi skanēja viņa vārdi, kad viņš stāstīja par zelta atslēdziņu un tās brīnuma varu. Ziedītes vaigi piesarka, viņa nolieca galvu, un adata zibēja arvien ātrāk un ātrāk šuveklī.

„Tagad, bērniņ, tu saproti, kādēļ liku tev atslēdziņu glabāt dienu un nakti un kādēļ es tevi mācīju, ka tā vērtīgāka par ķēniņa valsti, jo valdnieka vara bez draudzības ir kā sniegs, kas žilbina acis, bet saldē rokas.”

1. untumainā

2. likās

3. pazaudēta

4. kļuva

5. nospieda

6. acuraugs — dārgums, mīlulis

7. malā, par sevi

8. mierīgi, nopietni

9. ieklepojās

„Vai tu nemaz nepriecāties?” ķēniņš brīnījās, jo Ziedīte vēl arvien klusēja un šuva, it kā teiktais uz viņu neattiektos.

„Priecājos gan,” viņa atsaucās kā tāla atbalss bez gavilēm un līksma satraukuma, ko ķēniņš gaidīja viņas sejā.

Jaunām acīm Ziedīte lūkojās ap sevi, vērodama, ka vīri un bajāri liptin lipa ap ķēniņu, ka vīru un jaunekļu sejas savilkās smaidā, kad viņš parādījās pulkā, un kā tie mirdzošām acīm klausījās viņa runās.

Viņa dzirdēja laudis sakām:

„Mūsu ķēniņš, tas tik ir valdnieks, tuvs un zināms kā pašu brālis.” Tad Ziedīte saprata, ka viņas tēvs dzīvoja draugu pulkā.

„Man varēja tikpat labi klāties, ja būtu klausījusi tēvam,” viņa nopūtās, un kā pūce pret nakts debesi noplandījās baiļu doma:

„Ko tēvs sacīs, ja dabūs zināt, ka pazaudēju atslēdziņu un apmānīju viņa acis ar citu? Varbūt viņš dūsmās padzīs veco aukli un novērsīsies no manis.”

Ziedītei šī doma likās tik smaga kā lielais akmens sētvidū, ko nevarēja ne pacelt, ne pavelt.

„Tēvs to nekad nedrīkst uzzināt!” viņa nolēma.

Ziedīte pūlējās sev iegūt draugus. Redzot meitas pulcējamies ap jautrākām un sprindzīgākām pulkā, arī viņa sāka smieties, skaļi mēlot un jokot. Meitenes gan pacietīgi klausījās Ziedītē, pat pasmējās, bet nebija ne tā prieka, ne sirsnības, kā tad, kad viņas pašas draiskojās. Tā Ziedīte drīz apnika pati savas valodas kā nemākulīgi dainotas dziesmas, kas neiepriecināja ne klausītājus, ne pašu teicēju.

Meiteni acis dzirkstīja, redzot rotas un košas drānas. Tādu mantu Ziedītei bija gana.¹ Abām rokām viņa dalīja veltes, tā cerēdama sev gūt draugus. Meitenes priecājās, pateicās, slavēja devēju, bet tas stinguma un svešuma loks, kas šķita apvilks ķēniņa meitai, joprojām palika starp viņu un pilskalna ļaudīm, lai viņa darītu, ko darīdama.

Ļaužu draudzība bēga no viņas, lai kā Ziedīte pūlējās to iegūt. Jo dienas viņa kļuva skumjāka, velti izpūlējusies. Ķēniņa vērīgam skatam nepagāja garām ne meitas pūles, ne viņas neveiksmes, un viņa citkārt laipno prātu pārmāca² īgnums.

„Nem nost no kakla važiņu ar atslēgu!” viņš uzsauca meitai.

„Atslēgu?” Ziedīte izbijās.

1. diezgan

2. pārmāca

„Ko tev līdz atslēga, kas nepilda savu uzdevumu. Lai lauma to liek kur grib!”

„Nē, nē!” Ziedīte rokām sargāja atslēgu.

„Netielējies!”¹ tēvs bārgi uzsauca.

Ziedīte neiedrošinājās vairs lieka vārda bilst,² atdeva ķēniņam atslēgu un aiztecēja kā izbiedēta irbe.

„Kas tik nu būs?” viņa bailēs drebuļoja, tad atģidās:³ „Man vajadzēja stāstīt patiesību.” Viņa steidzās atpakaļ, bet ķēniņa tur vairs nebija. Pilskalnu jau dārdināja viņa zirga pakavi. Atrāvusi durvis, viņa redzēja jātnieku auļojam uz meža pusi.

„Kaut tēvs nesatiktu laumu, tad vakarā viņam visu izstāstīšu.” Šuveklis gulēja viņas klēpī necilāts. Ne viņa klausījās smieklos, ne runās, pūlēdamās sadzirdēt zirga pakavu troksni uz ceļa.

Bet vakars tumsa, un ķēniņš vēl nejāja.

Beidzot viņa sadzirdēja ķēniņa zirgu sprauslojam un sadrebēja kā ūdens virsa, kam uzpūtis ass vējš.

„Ziedīt, kur tu liki īsto atslēgu!” ķēniņš stāvēja viņas priekšā tik skarbs un svešs, ka vārdi sapinās Ziedītes lūpās, un viņa raudzījās sejā, ko nikni vaibsti vērsa svešu.

„Atbildi,” ķēniņa balss sadrebināja telpu, un gluži klusu Ziedīte atsaucās:

„Es to pazaudēju.” Tad viņa stāstīja par torni, par aizmigušo aukli un apmainīto atslēgu.

„Piedod, tētiņ, es tā vairs nedarīšu,” viņa satvēra ķēniņa roku un lūdzās. Dusmās sasalis kā ledū, viņš nokratīja meitas pirkstus no savas delnas: „Tādas meitas es negribu, kuŗas dēļ man jākaunas.” Tad viņš aizgāja, ne vārda nebildis, bet vecā aukle izplūda vaimanās:

„Princesīt, kam tu tā sāpināji tēvu. Ne jau atslēgas dēļ viņš skaišas, bet — ka tu viņu mārīji, — to lepna sirds nespēj panest. Ai, tu manu sūru dienu, ko nu pasākt, ko nu darīt?”

Kad ārā spoži spīdēja mēness, Ziedīte piecēlās no gultas, bet modrā aukle tūlīņ bija sēdus:

„Ziedīt, vai tev kā vajaga?”

Redzot princesi saģērbusos, viņa izbijās.

„Kur tu nakts laikā gribi iet?”

„Meklēt zelta atslēdziņu.”

1. netiepies

2. teikt

3. attapās, pēkšņi saprata

„Vai prāts, kas to gravā atradīs. Pa šo ilgo laiku sūnu sūnas to būs pāraugušas, sakņu saknes satinušas, zeme apsegusi, – to neviens vairs nesameklēs.” – „Es tomēr iešu,” Ziedīte mierīgi, bet cieši teica, un vecā aukle sāka lūgties:

„Kas tev, princesīt, pilskalnā vainas. Arī bez atslēdziņas dzīvosi labi jo labi. Kēniņš, kaut vēl apskaities, reiz rimsies. Cik ilgi staigās kā negaisa debess pa pasauli. Arī bargākie vēji reiz pārstāj pūst, biežākie lieti nostāj tecēt. Tēva dusmas pāries, un viņš tev piedos.”

„Ja arī piedos, nebūs tā, kā bijis. Bez zelta atslēdziņas man dienas pilskalnā gaŗas un pelēkas, nakts smagas murgaina miega. Ļaužu sirdis es nespēju atvērt. Ir to vienu, kas man bija, esmu sāpju ledū iesaldējusi.”

Aukle noprata gan, ka, pat ar varu atturēta, Ziedīte pilskalnā jutīsies kā putns sprostā.

Tādēļ vecenīte cēlās princesi izvadīt pa mazajiem vārtiņiem gravā. Lākturis¹ Ziedītes rokās gaismoja taku, kas drīz pazuda kazenājos un kritušos kokos. Augstu slējās nātres, kas, netīši pieskaŗoties, cirta glāzainos dzelkšņus² meitenes rokās.

Aiz krūmiem šķita glūnam³ ļaunas acis. Meitene drebēja. Tomēr viņa saknieba lūpas un nebēga. Noliekusies zemē, viņa meklēja. Pirkstiem izšķirstīja aso nātru audzi un kazenāju krūmus. Tā meklēdama, viņa pēkšņi dzirdēja tādu kā čaboņu.

„Iedomas,” viņa teica, „bailēs saklausu to, kā nav.” Bet atkal čabēja, un viņas prāts sauca: ir, ir! – un bailes uzklupa, aukstas un stingas.

Bēgt, bēgt! – bet kājas neklausīja, ap acīm šaudījās kā gaisma. Patiesi, gaisma nāca tuvāk, un no tumsas iznira tēls. Zēns izpurušu matu cekulu, nātnās⁴ salāpītās bikšelēs un pakulu kreklā. Viņš palika stāvam un urba apaļās acis Ziedītē. Tad viņš sauca drebošu balsi:

„Ja esi ļauns gars, tad zūdi pie laika, jo es zinu stiprus vārdus! Ja esi labs, tad saki man, kur lai meklēju zelta atslēdziņu!”

Dzirdēdama, ka viņu notur par parādību, Ziedīte vairs nebijās, bet bija pārsteigta, dzirdot, ka zēns izgājis meklēt to pašu, ko viņa.

„Kam tev vajag atslēgas?” viņa noprasiņa.

1. šeit: vējlukturis

2. indīgus durstekļus

3. slepus skatāties

4. pakulu auduma

„Manai māšelei muguriņa kļūst līka kā kumpam kaķim, tādēļ bērni viņas vairās. Bet kad es atradīšu zelta atslēdziņu, tad visi būs viņai draugi, un viņai vairs nevajadzēs vienai asaras slaucīt, kad citi rotaļājas.”

„Zelta atslēdziņa pieder princesei Ziedītei.”

„Tad tu esi viena no kalponēm, ko bezsirdīgā princese iztriekusi atslēgu meklēt,” zēns iesaucās, nu noprazdams, ka viņam darīšana ar dzīvu cilvēku. „Ko viņai atslēga līdzēs? Tam, kam pašam nav krūtīs sirds, arī brīnumi nevar piešķirt laimi,” viņš nikni iespācās. „Par šo princesi jau ikviens zin stāstīt, ka viņa esot auksta kā ziema un netīkama kā lietaina diena.”

Ziedīte neatbildēja. Zēns arī nelikās atbildes gaidām. Viņi abi meklēja.

Lūk, ko ļaudis par viņu domāja. Ziedītes rūpēm uzgula jauns smagums. Bet viņa zināja, ka tas nav tiesa. Tiklīdz viņa atradīs zelta atslēdziņu, arī citiem atvērsies acis, ka viņa nav ne ļauna, ne salta un katram labprāt stieptu draudzīgi roku pretim.

Ik nakts abi meklētāji, ceļos nometušies, pāršķirstīja katru zāļu kušķi, ielīda visbiezākajos zaros, izcilāja trunējošos¹ lapu lēkškus,² bet atslēdziņas nekur neatrada.

Reizēm, kad viņi sagadījās tuvumā, zēns stāstīja par savu māsu, un drīz Ziedītei šķita, ka viņa to pazītu. Ja tā nebūtu zelta atslēdziņa, viņa to vēlētu slimajai meitenei. Bet tagad viņu nomāca bailes, ka zēns neatrod zelta atslēdziņu, jo tad viņa nevarēs iekārot laužu sirdis.

„Kas par to, ja viņš atrod, es esmu princese, un ķēniņš pavēlēs viņam atdot atslēgu man. Lai tik viņš meklē!” Ziedīte sevi drošināja. Viņa paspēra sāpus satrunējušu zaru, un zem tā iespīdējās zelta atslēdziņa.

„Es atradu!” viņa iesaucās, un karsts vilnis pārskrēja viņas augumam no kāju pirkstiem līdz pat matu galiem, un viņas smieklī ieskanējās gaiši un priecīgi. Zēns bija ar lēcieniņiem viņai blakus.

„Tu atradi?” viņš lūkojās neticīgi, bet Ziedītes līksmā seja aizdzina šaubas.

„Es esmu spēcīgāks par tevi. Es varētu tev atņemt atslēgu,” zēns domīgi teica, „tā es biju nolēmis darīt. Bet nē – tev nav jābaidās,” viņš iesaucās, redzēdams Ziedīti atsprāgstam soli no viņa un bailēs sažņaudzam atslēgu, „laumas balvu nevar ar varu ņemt vai dot, tad

1. lēni, sausi pūstošos, trūdošos

2. salīpumus

tai nebūtu spēka. Ja man būtu daudz naudas, tad es tev to solītu par atradumu, bet man nav nekā – es zinu, ka tu šo atslēgu atdosi princesei, un viņa tevi ķēnišķīgi apveltīs.”

Zēns nogriezās un novilkā piederēdams gar degunu, viņa pleci nokārās, un viņš it kā saguma.¹

Ziedīte zināja, ka tā ir rūgtuma un sāpju nasta, ar ko viņš cīnījās, jo viņa pati bija to nesusi daudz dienu.

Viņai piederēja atslēga, un viņa varēja atgriezties pilskalnā, draugu pulkā. Kādēļ viņai nebija prieka, par to domājot? Vai tikai tādēļ, ka kāda maza sakumpusi meitene kaut kur viena sētmaļē rīs asaras, raugoties pakal aizskrejošam bērnu baram?

Ziedīte pasvārstīja² atslēgu sauja, tad pastiepa to pret zēnu un teica:

„Nem!”

Zēns skatījās neticīgi, tad kāpās atpakaļ un salika rokas aiz muguras.

„Nem!” Ziedīte pūlējās, lai balss nedrebētu, – tai vajadzēja skanēt stingri. „Ziedītei neviens nedara pāri. Kaut arī viņai nav draugu, viņai pilskalnā tomēr klājas labi.” Zēns vilcinājās:

„Kad princese uzzinās, ka tu man atdevi atslēgu, tevi sodīs, un kalpi nāks un atņems to manai māsiņai.”

„Tas nenotiks!” Ziedīte nikni iesaucās.

„Notiks gan!” zēns iecirtās.

„Es to nepieļaušu,” viņa mierīgi teica, „jo es pati esmu princese Ziedīte,” ielika atslēgu pārsteigtā zēna rokā un tecinūs devās uz pili.

Kad aukle pavēra princesei vārtiņus, viņa sasita plaukstas: „Bērniņ, tu atradi atslēdziņu, tev acis spīd kā saulītes!”

„Atradu, auklīt, atradu.”

„Kur ir, parādī?”

„Vai, nē, man tās vairs nav!”

„Kur palika?” aukle izbijās.

„Rīt tev visu izstāstīšu,” Ziedīte miegaini murmināja un iekrita cietā miegā.

Bet rītā viņai nekas nebija jāstāsta.

Kad Ziedīte atvēra acis, pāri viņas gultai bija noliecies vecais ķēniņš, smaidu sejā kā senās dienās.

„Ziedīt, es esmu lepns, tu esi mana labā meita.”

1. sakrita, nolika

2. šeit: pacilāja

„Kur vien eju, visur ļaudis tevi slavē. Šķiet, viena nakts tev pievērsusi visu ļaužu sirdis,” vecā aukle sauca.

„Kā tā?” Ziedīte brīnījās. „Es atdevu zelta atslēdziņu — kā man varēja rasties draugi?”

„Arī dodot var iegūt, meitiņ, un kā to sena gudrība māca: dotā guvums ir tas lielākais!”

Vecais ķēniņš smaidīja, un Ziedīte liksmi¹ apvija rokas tēva kaklam, jo viņas tētis, labais mīlais tētis atkal priecājās par savu meitu.

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. No trīs veltēm izvēlēdamies zelta atslēdziņu, ķēniņš pierādīja, ka ir ne tikai stiprs, labs, bet arī . . .
2. Kādas vērtības ķēniņš, tur par augstākām — garīgās vai materiālās, sacīdams: „Šī atslēdziņa ir vairāk vērts nekā mana ķēniņa valsts”?
3. Kāda te līdzība ar Sprīdīti? Ko Sprīdītis uzskatīja par vērtīgāko lugas sākumā, ko beigās?
4. Salīdzini princesi Ziedīti ar princesi Zeltīti:
Kādas attiecības ar savām biedrenēm vēlējās princese Ziedīte?
Vai princeses Zeltītes galma dāmas bija viņai īstas draudzenes?
Ko viņa vēlējās draudzības vietā?
5. Kuŗas no šīm īpašībām tu vari piedēvēt princesei Ziedītei un kuŗas princesei Zeltītei?

ziņkārīga	spridzīga	noslēpumaina
modra	priecīga	bailīga
gudra	likσμα	neveiksmīga
gražīga	jautra	īgna
iegribīga	paklausīga	netīkama
skaista	labsirdīga	ļauna
stalta	vaļsirdīga	salta
lepna	draudzīga	nepaklausīga
draiskulīga	klusā	

6. Kāpēc princesei Ziedītei vajadzēja brīnumu atslēdziņas?
Atbildi atrodi 4 teikumos, kas katrs sākas ar „atslēdziņa.”

1. priecīgi, sajūsmināta

7. *Kādēļ ķēniņš kļuva nikns uz Ziedīti, un kādēļ viņam bija jākaunās Ziedītes dēļ?
Kas to princesei Ziedītei paskaidro? Atrodi to vietu un izlasi!*
8. *Kāpēc princesei Ziedītei acis spīdēja kā saulītes, kad viņa atrasto atslēdziņu atdeva zēnam?*
9. *Ko izsaka vārdu atkārtojums: Sūnu sūnas to būs pāraugušas,
Sakņu saknes satinušas?*
10. *Ko nozīmē teiciens: „... kam pašam nav krūtīs sirds”?
Sirds, kas ķermenī dzen asinis, ir krūtīs katram. Par kādu sirds trūkumu te runā?*
11. *Ko nozīmē teiciens: „Viņam ir zelta sirds”?
Kāda sirds bija Sprīdītim, kad viņš aizstāvēja bērnus, veco vīriņu un princesi Zeltīti?*
12. *Princese Ziedīte dāvāja meitenēm rotas lietas.
Kādas rotas lietas tu zini?
No kādiem materiāliem gatavo rotas lietas?
Kādas rotas lietas pieder pie tautastērpa?
Kādas rotas lietas ir tev?*
13. *Sakāmvārdi:
Gudrība vairāk vērta nekā zelts un sudrabs.
Dots devējam atdodas.
Dievs dod devējam, velns rauj rāvējam.
Labāk otram dot, nekā no otra ņemt.*

*Gūt var ņemot, gūt var dodot,
Dodot gūtais neatņemams.*

Rainis.

*Dod, Dieviņ, kalnā kāpt,
Ne no kalna lejiņā!
Dod, Dieviņ, otram dot,
Ne no otra mīļi lūgt!*

Tautasdziesma.

14. *Mīklas: a) Mazs mazs putniņš pili valda.
b) Mazs mazs sunīt's ne rej, ne kož, bet cauru dienu
nakti māju sarga.*

PAZUDUŠAIS PULKSTENIS

Fragments no stāsta „Vilki”

Iesākas tā lieta ar nazi. Kādu dienu Mūrnieku Robis iztausta sev visas kabatas, bet jaunā naža tur nav. Tīri brīnums — kabatas visas veselas, nazis tomēr izkritis. Kā gan tas varētu noklīst? Robis skaidri atmin, ka no rīta ar nazi bijusi tikšanās... Zīmuli drāzis. Bet nu vairs pēdas sadzīt nevar. Puika ļoti nobēdājies. Bijis smalks nazis, — ar diviem asmeņiem un aizbāžņu vilķi. Ja būtu bijis kaut kāds ģelzis,¹ neko neteiktu, bet tik pamatīgu fiskaru² pazaudēt — tas nav patīkami. Sirds sūrst kā noberzts papēdis... Kā lai cilvēks bez naža iztiek? Nemaz nav tādas īstas vīrieša sajūtas, ja kabata tukša. Bez tam ar tēvu arī paredzama maza nesaprašanās... To jau nu gan Robis pārcietīs, bet pie jauna naža tik drīz netikt. Tas pilnīgi skaidrs. Tāpēc puika meklē zudušo cītīgi, taujā zēniem, taujā meitenēm. Tie nazi nav nekur manījuši, bet pats nazis atsaukties neprot... Beigts un pagalam.

Nav vēl aizmirsusies naža zudība, kad jauna nelaime klāt. Šoreiz tā piemeklējusi Zivtiņu Olgu. Tai pazudis naudas maciņš. Daudz to santīmu nav bijis — kādi astoņdesmit, deviņdesmit. Bet meitenei tas liekas milzīgs kapitāls. Un kā nu ne, visu vasaru krājusi, taupījusi. Nu krājums pagalam. Aizmirsusi garderobē mēteļa kabatā. Kad atcerējusies, tad maks ar visu naudu jau aizceļojis nezināmā virzienā... Ne nu vairs piemiņas albumiņu nopirkt, ne dzimšanas dienā draudzenes ar konfektēm pacienāt. Pēdējais glābiņš — asaras. Bet tās šoreiz nekā nelīdz. Nelīdz arī klases audzinātāja rūpīgā meklēšana. Lieta nu skaidra: ne nazim, ne naudas makam kāju nav, paši nekur noklīst nevar, bet vainīgi būs kāda skolēna garšie pirksti...

Dažas dienas paiet mierīgi, bet tad atkal vienam pazūd nauda, otram zīmulis, trešam nauda, ceturtam arī kaut kas pazūd.

1. vecs, slikts nazis (bez spala)

2. Fiskars — labākā nažu firma

Skolotājiem grūtas dienas. Nepatikšanas nāk vien pēc otras. Kā lai nebūtu nepatikšanu, ja nevar vainīgo dabūt rokā. Cik ilgi tā ies?

„Tā jau var pienākt reize, kad cits citam acis no pieres izzags,” pārzinis pukojas.

Arī puikas nemierīgi.

„Nevar taču pielaut godīgu skolu apkaunot,” tie starpstundā nospriež. Viņi vienprātīgi atzīst, ka skolotājiem iet bēdīgi. Tik daudz audzēkņu! Kā lai zina, kas kuņģa laikā un vietā notiek? Tāpēc jāiet palīgā!

Ansis runā ar Vili, Vilis uzaicina Eiklonu Mārtiņu. — Eiklons izslavēts kā speciālists sarežģītu matemātikas jautājumu atrisināšanā. Vilim liekas, ka arī cietākus riekstus tas prātīs pārkost . . .

Mārtiņš ar mieru piedalīties, kā pats saka, šajā interesantajā pasākumā. Viņš savukārt ieteic pieaicināt Zilišu Valdi.

„Valdis ir puika ar smalku degunu . . . Tam piemīt apbrīnojamas spējas ievākt jaunākās ziņas. Meitenes smeļ, ka Valdis dzirdot cauri mājas sienām. Vienmēr noklausoties šo noslēpumus. Gadās pat tādas reizes, ka Valdis zina lietas, kuņas nemaz nav . . .”

Vilis pasauc Valdi.

„Vai tu esi ar mieru piedalīties noslēpumainā uzbrukumā?”

„Pats par sevi saprotams! Tādās lietās esmu noderīgs . . . Ja es gribētu lielīties, tad . . .”

„. . . tad mēs tevi aiztriektu velnam par izsūtāmo zēnu!” Vilis šo pārtrauc. „Bet tagad atbildi bez izlocīšanās — vai tu proti klusēt?”

„Klints un akmens!”

„Labi! Tad sāksim kombinēt!”

Ješka arī gribētu pasākumā piedalīties, bet Vilis un Mārtiņš nav ar mieru.

„Mums vajadzīgi stipri, gudri vīri . . . Un tādi, kas prot klusēt,” Mārtiņš paskaidro. — Paši klusēšanu nozvēr, pirkstus krustā likdami:

„Ne pušplēsta vārda. Nevienam!”

„Arī skolotājiem nekā!”

„Strādāsim paši uz savu roku!”

Tā nu viss jauki izdomāts, bet kad jāķēras pie darba, tad padoma nav nevienam. Beidzot Ansis ieteic skatīšanos.

„Ar platām acīm jāskatās apkārt, visi skolēni jātur aizdomās. Gan tad vainīgais drīz būs rokā . . .”

Labi. Puikas ar mieru skatīties. Skatās, skatās, bet nekā aizdomīga ieraudzīt nevar. Pa to laiku pāris skolēniem atkal pazudusi nauda. Ansis staigā domīgs. Lieta skaidra: ar novērošanu

vien nepietiek. „Tad jau pasaulē zagļu nemaz nebūtu, ja tik viegli varētu uzvest cilpu . . . Pablisinātu¹ acis un — caps . . .”

Kaut kas tomēr jādara. Vilis uzaicina pārējos svētdienas rītā sapulcēties Grīziņkalnā,² lai mierīgi un netraucēti varētu apspriesties.

Norunāts.

Noteiktā laikā visi brīvprātīgie slepenpolicisti ierodas svinīgām sejām. Iznāk kaut kas līdzīgs tiesas sēdei: — Ansis jautā, Vilis atbild, Mārtiņš un Valdis piebalso.

Gandrīz par katru skolēnu spriež un gudro, tā sakot — sveņ un mēro . . .

„Ko mēs varam domāt par Vītolu Pēteri?”

„Vītolu Pēteri! Hm . . . Skops viņš ir, ļoti skops. Pat vecu spalvu otram nedod. Labprāt tirgojas, maina lietas un ņem piedevas. Pelnās visādi — kā nu māķ un prot. Krāj naudu mutes ermonīku pirkšanai. Bet grūti iedomāties, ka tas aiztiktu cita mantu. Tas ir pret viņa paradumiem. Viņš nekā nedod otram par brīvu, bet nekā arī neņem. Kaut ko vienmēr dod pretim. Ja skolotājs kādreiz pārbauda puiku kabatas un skolā nevajadzīgās lietas atņem, tad Pēteris ilgi skumst par izputināto saimniecību . . . Tāds ir Vītolu Pēteris. Gaŗo pirkstu, liekas, viņam nav—”

„Un par Banderu Imantu, vai par to varētu šaubīties?”

„Nē! Bagātākais puika visā klasē, tā sakot, baņķieris. Tēvs tam katru nedēļu dod pāris latu neparedzētiem izdevumiem. Tāpēc puikam naudas arvien diezgan. Visas vajadzīgās lietas tam ir. Pēc skolas beigšanas tēvs tam apsolījis jaunu velosipedu ar pieliekamu motoru. Noruna stingra. Tēvs solījumu pildīšot tikai tad, ja dēls labi mācīšoties un uzvedīšoties — kā vīram pienākas. — Vai Imants šādu mašīnu grib? Prasi sunim — vai viņš ēdīs desu. Lai man pirkstus durvju starpā ieslēdz, bet es neticēšu, ka cilvēks, kam šādas izredzes, sāks gramstīties gar citu nažiem un kabatām. Jāsmejas!

Tāpat jāsmejas, ja kāds iedomātos, ka Krijēnu Andris nevarētu atšķirt svešu mantu no savējās. Lai nu kuŗam tāda īpašība varētu būt, bet Andrim gan ne! Goda vīrs. Tiesa, Andris neatsakās kādam iekraut³ pa ausi . . . Bet tas notiek arvien tad, kad plauka⁴ trīskārtīgi nopelnīta. Andris necieš neliešus un nelietības. Bez tam

1. pamirkšķinātu

2. Grīziņkalns — Rīgas pilsētas rajons

3. šeit: iesist

4. sitiens ar plaukstu

viņš nemelo. Runā patiesību, lai cik tas būtu nepatīkami. To zina visi, arī skolotāji. Katru, kas Andri turētu tumšās aizdomās, visa klase izsmietu tā, lai skolas jumts rīb.”

„Varbūt Vaivaru Ēriks nav galvojams? Muti viņš palaiž, varbūt palaiž arī pirkstus?”

Par Ēriku puikas ilgi spriež, gudro, liek visus padomus kaudzītē... Beidzot tomēr jāatzīst, ka Ēriks nevar būt vainīgs.

„Bet kurš tad?” Ansis neatlaižas. „Vai Ješka?”

„Neiespējami!” Mārtiņš iesaucas bez apdomāšanās. „To es pazīstu kā mazo nazīti. Agrāk mūsu dzīvoklī bija blakus, reizē uz skolu gājām. Zekserus viņš prot veikli spēlēt, pasacīņas stāstīt, septiņus gramofonus var aizrunāt... Bet pilnīgi uzticams gan! Solījumus, doto goda vārdu izpilda, kaut vai nātrās būtu jālec iekšā...”

„Nu, kas tad būtu tāds šaubīgāks? Varbūt Skrastiņš? Klienis? Rauza? Galdiņš? Melderis? Sīga? Jēkabsons?” Ansis noskaita atlikušos klases biedrus, kaut gan zina, ka arī tie, pēc ārējām pazīmēm spriežot, liekas nevainojami zēni.

Puikas rausta plecus. Tīrais negals – visapkārt tikai braši puīši. Uz kuŗu lai turētu greizas domas? Pat Zīlīša smalkais deguns šoreiz nekā nesaož.

„Jocīgi,” viņš saka, „vienam taču jābūt tam, kas staigā šķībūs ceļus... Visas zīmes rāda, ka viņš elpo mūsu klases gaisu...”

Pārējie apspriedes dalībnieki domā tāpat, bet zaglim netiek uz pēdām.

„Par slepenpolicistiem mēs nederam, tas nu ir skaidrs! Tomēr nepadosimies tik drīz. Domāsim vēl. Varbūt izdosies noķert kādu prātīgu padomu,” Ansis drošina biedrus. Viņš grib vēl cīnīties.

Cīņas spara pilns arī Ješka. Pēc sarunas ar Vili viņš dusmīgi soļo uz māju. Visu ceļu pukojas par Viļa bezkaunību.

„Kā nu tā var teikt: Ješka, tev mute kā laidars. Tu neproti noslēpumus glabāt. – Nu, Vilis mani vēl nepazīst! Ja es tāds plāpa būtu, tad tūlīn kliegtu visai pasaulei: tādi un tādi puikas taisās par slepenpolicistiem. Bet es jau neesmu tinti dzēris. Tagad ir pienākusi mana rinda uzstāties. Gan tad Vilis man sitīs uz pleca un teiks: uguns zellis tu esi, Ješka...”

Un Ješka kaļ plānus. Viņš klusībā nozvērējies noķert zagli. Ilgi Ješka liek smadzenēm strādāt, bet ne pie kādas gudrības netiek. Naktīs vairs nenāk miegs, ēstgriba dilst arvien mazāka. Māte vēro dēlu. Brīnās:

„Kas ar to puiku noticis? Ēst neēd, gulēt neguļ. Rītos un vakaros vingro. Griboties muskuļus audzināt. . . Un pats galvenais — runā uz pusi mazāk. . . Vai tik nav slimš?” Tēvs arī novērojis dēla pārvēršanos. Liek izmērīt temperatūru, parādīt mēli. Nekā aizdomīga nevar manīt.

Beidzot pārbauda dēla galvas darbību rēķināšanā, ģeografijā. Puika uzdevumus sagatavojis labi. Ko gan tēvs vēl varētu darīt? Nekā! Atmet ar roku:

„Puikam laikam prāts briest, tāpēc tāds klusāks, mierīgāks. . .”

Pa to laiku Ješka svīst karstus un aukstus sviedrus. Ne tēva dēļ! Nē! Gaļie pirksti nedod miera.

„Kaut kas jāizdomā!

Nevar taču būt, ka manā pakausī nekā prātīga nav iekšā. Bet ja ir, tad jādabū laukā. . . Jāizspiež. . .”

Vakarā Ješka aiziet gulēt ar ciešu apņemšanos:

„Ātrāk neaizmigšu, kamēr mans katliņš nebūs kaut ko labu izvērījis. . .”

Ješka guļ mierīgi. Vienā rokā tam kniepadata. Tiklīdz miegs sāk uzplīties, Ješka ar adatiņu sev ieduļ gurnā. Sākumā miegs neko. Bet kad Ješka pāris reizes uzbrukumam atkārtu, miegs beidzot nobīstas un prom ir.

Ap pusnakti Ješkam lielais uzbrukuma plāns gatavs. Kniepadatu nu gan met pie malas, bet aiz prieka tomēr vairs iemigt nevar. Logā jau sāk zīmēties jaunā diena, bet Ješka arvien vēl skaita:

„Uzķersies! Uzķersies! Un lai tad vēl kāds saka, ka man aukle vajadzīga! Šoreiz es parādīšu, ka tēvs, man cepuri pirkdams, par velti naudu neizdod. . .”

Uz skolu Ješka vai skriešus aizskrien. Gribas apskatīt un izmeklēt savai cīņai piemērotas pozīcijas. . . Orientēties vietējā ģeografijā. . . Par saviem nodomiem viņš nerunā ne vārda. Tas pieder pie plāna.

„Sētas stabs, salīdzinot ar mani, būs gatavais plāpu maiss. . . Kad gaļie nagi būs spīlēs, tad — nu tad varēs drusku muti pavērt. . .”

Nezinātājs varētu domāt, ka Ješka maļ lielības dzirnaviņas. Tā šoreiz būtu akla maldīšanās. Ješkam uz āķa ļoti treknš kumoss. . . Nevar teikt, ka viņš būtu gluži bez izredzēm.

Lielajā starpbrīdī Ješka līdz ar citiem aiziet brokastot. Bet kā var ēst, ja tajā brīdī jāizšķīšas lielajam plānam? Par ēšanu ne domāt nevar. Maizes gabaliņš viņājas mutē, it kā vesels klaips būtu jānorij. . . Pārāk daudz Ješka ir licis uz spēles, lai varētu mierīgi

nosēdēt. Citi skolēni vēl nav godīgi iesākuši ēst, Ješka jau pabeidzis. Nepacietīgi gaida, kad varēs piecelties.

„Ēd kā slīpernieki!”¹ viņš klusi pukojas un kož lūpā, lai nebūtu tas stipri jāsaka.

Pēc brokastīm Ješka tomēr uz klasi neiet. Tā tas plānā paredzēts. Uz klasi viņš iet tikai tad, kad zvans jau noskanējis. Ja kāds būtu Ješku novērojis, tas redzētu viņu krīta bālumā. Bet tūlīt vajaga

1. gulšņu cirtēji mežā

sākties matēmatikas stundai, puikas meklē burtnīcas — nav vaļas apkārt skatīties.

Tāpēc arī neviens neredz, ka Ješka pavisam nedroši tuvojas savam solam. Pāris soļu attālumā viņš it kā apstājas. Un tad viņa seja atplaukst apaļš smaids.

„Tūliņ būs tracis!” Ješka aiztur elpu.

Bet trača nav. Vienīgi Jēkabsonu Juŗa padusē atskan paklusa tikšķēšana.

Juris salecas, steidzīgi iegruļ roku svārkus kabatā un skrien no klases. Ješka tik pagūst izsaukties:

„Vili, nāc!” Un tad viņš veikli aizjoŗ Jurim pakaļ.

Vilis nav divreiz saucams. Viņš jūt, ka te kaut kas nav kārtībā, tāpēc klusi izslīd no klases.

Citi skolēni patiesību vēl nenojauš.

Savādo tikšķēšanu Juŗa kabatā tikai Ješka ir dzirdējis. Klases atstāšanu iztulko pavisam citādi.

„Jurka laikam sētnieces sunīšam garoziņas aizmirsis iedot,” Kārklīņu Ivars nosaka.

„Tu maldies!” Eiklonu Mārtiņš aizdomīgi nosmīn. „Drīzāk kaŗoti būs norijis... Vai neredzēji, ka pakrūti spaidīdams aizskrēja...”

Vēl viens otrs būtu asprātībās izmēģināties, bet klasē ienāk skolotājs —

Vilis atrod Jeŗku un Juri vannas istabā. Ješka smaida, — it kā būtu laimējis miljonu.

„Gaŗos pirkstus noķēru...”

Juris neliedzas. Viņš izstāsta visus savus grēkus. Raudādams lūdz, lai nesaka šā nedarbus klases audzinātājam, citiem skolēniem.

„Dulls biju... Bet es nekad, nekad vairs tā nedarīšu. Drīzāk pirkstus nokodiŗu, bet citu mantas vairs neaiztikŗu!”

„Es nekā nevaru solīt. Pārāk nopietna lieta. Runāŗu ar Ansi. Domāju, ka bez skolotāja arī nevarēsim iztikt,” Vilis paziņo. Ješka domā tāpat. Vilis pavada Juri uz māju, bet Ješka iet uz klasi un aizbildina tos skolotājam: „Jurim nelāga sajūta, Vilis aizvadīja uz māju.”

Pēc stundām pie Jeŗkas atnāk Vilis un Ansis. Visi pārsteigti. Juri viņi ne mūŗam nebūtu aizdomās turējuŗi. Braŗš puisis, labs skolnieks, draudzīgs un izpalīdzīgs visiem.

„Vajadzētu sīksnu...” Ansis pukojas. Bet viņš tomēr ir tādās domās, ka klases negods nebūtu jāizbazūnē visai skolai.

„Un skolotājiem?” Ješka noprasa.

„Klases audzinātājam jāstāsta visa patiesība. Kas notiek, lai notiek. Vislabāk būs, ja Juris to izdarīs pats.”

Juris aiz kauna lien vai zemē iekšā. Pie skolotāja iet tam aptūksts drosmes. Bet Ansis nepiekāpīgs:

„Esi vīrietis! Pats rūgtu putru ievārījis, pašam jāizstrebj . . . Ja tu neiesi, tad es paziņošu visiem, ka tu esi ne tikai zaglis, bet arī īsts čābulis, kam nav dūšas savas kļūdas atzīt, nav spēka laboties.”

Juris sakož zobus un iet. —

Kad lieta tiktālu nokārtota, Vilis uzsmaida Ješkam:

„Mazais, tu esi smalks puisis — Šerlok-Holms vai vēl kaut kas briesmīgāks . . . Kas to būtu domājis, ka tev tik gudrs deguns . . . Kā tu to saokšķerēji?¹ Stāsti veicīgi! Man aiz ziņkārības ausis jau izplētušās krietnas kāpostu lapas lielumā . . .”

Ješka brīdi nesaka ne vārda. Viņš grib īsti izjust savas uzvaras prieku. Sataisa vienaldzīgu seju un pavirši noņurd:

„Kas tur liels, — paņemu šo pie pleca un teicu: Jurka, tu esi cepts . . .”

Vilis jūt, no kuņas puses vējš.

„Necel nu degunu sestā stāvā . . . Ka slepenpolicists tu esi pirmklasīgs, to redz katrs, kam abas acis nav no koka . . . Nu, pūt vaļā . . .”

Saprotams, Ješkam jau sen mēle knieš² vien. Aizmirsta Viļa senā zobgalība par plato muti. Vilis tagad uz Ješku skatās pavisam citādām acīm. Nu Ješka var runāt.

„Jūs to nemaz nevarat iedomāties, cik grūti man gāja. Domāju ilgi, bet smadzenes laikam bija aizmigušas. . . Nekā prātīga sakert. Bet es neatlaidos. Teicu sev: Ješka, nupat ir tava rinda uzstāties! Un tad vienā vakarā es negulēju. Visu nakti malos gultā kā ratiņš . . . līdz plāns bija gatavs. Bīstams plāns, bet ko es citu varēju darīt? Riskēju!

Man krusttēvs no Amerikas atsūtīja pulksteni. Palūk, kas par glītu čakārnīti. Domāts kabatā nēsāšanai, bet ja atloka šo riņķīti, tad var nostādīt uz galda. Tumsā viņam rādītāji un cīpāri spīd. Bet galvenais — viņš zvana. Kur tas dzirdēts, ka kabatas pulkstenis zvanītu? Visā Eiropā otra tāda vairs nav. Es tišām no rīta klasē ar pulksteni paplātījos, parotaļājos. Domāju — iekārdināšu. Par zvanīšanu, saprotams, neteicu ne vārda. O, tagad es protu mēli aiz zobiem turēt . . . Uzgriezu pulksteni, lai divpadsmitos zvana un

1. uzodi

2. niez

atstāju solā blakus tintnīcai. Man tā lieta bija skaidra: — ja zaglis paņems, drīz vien pulkstenis kabatā sāks runāt. . .”

„Bet ja nu zaglis paņemtū un noslēptu pulksteni kaut kur pagalmā? Ko tad tu darītu?” Ansis apjautājās.

„Tad es būtu uz plostā¹ . . . Tēvs nozvērīnāja mani, lai pulksteni uz skolu līdz nenesot. Labprātīgi jau es arī nenestu. Bet šoreiz tas man bija pēdējais āķis. Ilgi nevarēju izšķirties. Beidzot nolēmu riskēt. Ja pulkstenis man galīgi pazustu, es droši vien nelaikā nosirmotu. . .”

„Drošs tu esi bijis,” Ansis apliecina, „tavs ārzemnieks itin viegli varēja iegūt jaunu saimnieku. . .”

„Un ausis tev labi izmazgātas! Citādi sava pulksteņa pēdējo dziesmiņu nesaklausītu. . .” Vilis piemetina. „Es nekā nedzirdēju un nejutu. Man viņas laikam tikai tāpēc vien ir, lai cepure uz acīm nekristu. . .”

Ješka smaida. Puika saprot, ka Vilis ar Ansi viņa galvas darbību pienācīgi novērtē: — Ješka paveicis to, ko citi nevar!

Kad Ješka visu stāstāmo izstāstījis, Ansis uzsāk valodu par Juri.

„Man tā puikas žēl. Skaidrs, ka izslēgs no skolas. Citā skolā viņu neuzņems, tas arī skaidrs. Ko lai Juris iesāk? Staigās pa ielām un, varbūt, pārvērtīsies par īstu nelieti. . . Tev, Ješka, vajadzētu parunāt ar skolotāju. . .”

„Kādēļ man?”

„Nu — tā. . . Tu jau biji visveiklākais pie gaŗo pirkstu noķeršanas. Tevi skolotājs uzklaustīs labāk par mums visiem.”

Bet Ješka šoreiz mazdūšīgs.

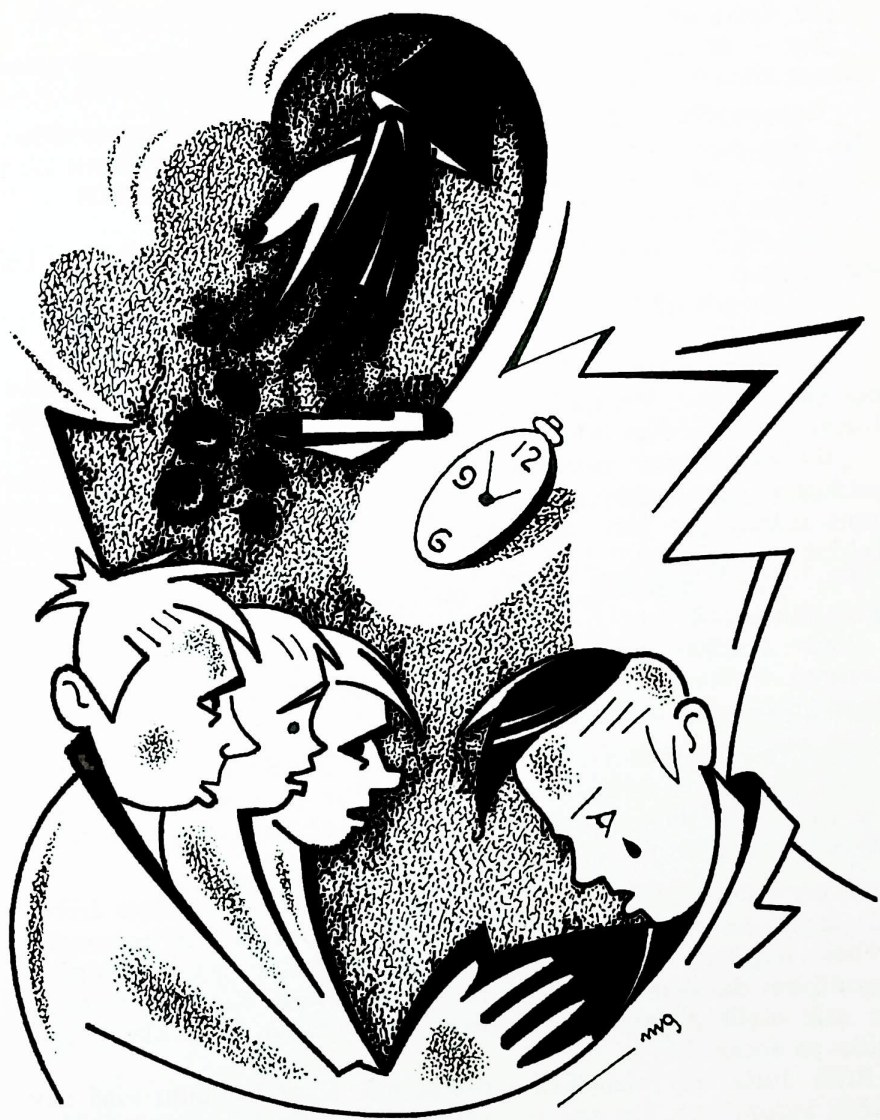
„Es nevaru. . . Nekas labs neiznāks. Starp puikām es varu visādi izrunāties. . . Bet kad jāiet pie skolotāja, tad. . . zinu — lūpa raustīsies. . . Ej, Ansi, tu! Tu esi pirmais skolnieks, taviem vārdiem lielāks svars.”

Vilis arī piebalso Ješkam: Ansim jāiet un jālūdz sodu Jurim mīkstināt.

Ansis beidzot ir ar mieru. Otrā dienā uzmeklē klases audzinātāju un ievada sarunas. Viņš sīki izstāsta puiku labo gribu un uzņēmību zagļa ķeršanā. Pārrunā arī Juŗa grēku sarakstu. . . Visu laiku Ansis uz to pusi vien valodas stūrē, ka vajadzētu Juri drusku pažēlot. Skolotājs tieŗu atbildi nedod. Tāpēc Ansis savu lūgumu atkāŗto nepārprotamā veidā:

„Skolotāj, lūdzu atstājiet Juri vēl mūsu skolā. Viņŗ labosies.”

1. plosts — sasieti koki pludināŗšanai pa upi; ŗeit: tad man klāŗtos slikti

„Varētu paturēt, uzlikt kādu vieglāku sodu, bet kas lai galvo, ka Juris vēlāk nesāk staigāt atkal vecus ceļus?”

„Mēs galvojam! Mēs par to atbildēsim . . .”

„Kas tie galvotāji?” skolotājs interesējas.

„Es, Ješka un Vilis.”

„Nu — ar galvošanu nevajaga nekad steigties. Viena pati galva katram tikai ir. Ja to pašu pazaudē? Ko tad?”

„Nepazaudēsim! Juris ir labs puika, tikai tagad viņš apmaldījies. Mēs viņu pievāksim . . . Un tad tas būs atkal cits vīrs! Mums tāda nojauta . . . Mēs viņu noķērām, mēs gribam viņu arī atradināt . . .”

„Kā jūs to izdarīsīt?”

„Tas vēl nav skaidrs. Bet gan jau. Ja labi grib, vienmēr kaut ko var izdomāt.”

„Un jūs gribat?”

„Gribam!”

Mirdzošām acīm skolotājs raugās savā audzēknī. Viņam prieks par kluso puiku, kas nu kļuvis runīgs un no visas sirds grib palīdzēt Jurim tikt uz godīga ceļa.

„Jūs esat krietni puīši. Šo dienu un jūs es ilgi atminēšu. Man patīk zēni, kas spēj parādīt, ka dienās viņi būs īsti vīri. — Nevaru jums pašreiz par Juri daudz ko solīt, bet es mēģināšu, runāšu ar kolēģām un pārzini.”

Pēc pāris stundām klases audzinātājs aicina Ansi un Juri skolotāju istabā.

Juris apstājas pie durvīm. Nedrīkst pat acis pacelt. Gaida lēmumu. Puikam liekas, ka zeme sāk grīloties. Kā no tālienes viņš dzird klases audzinātāja vārdus:

„Juri, tev īstenībā šai brīdī vajadzētu mūsu skolu atstāt, bet tavi klases biedri ir ar labām sirdīm. Viņi par tevi liek savas galvas ķīlā, viņi tic, ka tu labosies. Neapsmej šo uzticību! Tā ir dārga manta. Ja vēlreiz to zaudēsi, pats līdzī pazudīsi.—

Ja tev vēlāk darbā kājas un rokas būs putekļainas, ja tavas drēbes būs saplīsušas, tas viss būs novēršams. Putekļus var nomazgāt, drēbes nopelnīt jaunas. Bet ja tavas rokas būs aptraipītas negodīgiem darbiem, tad tās notīrīt nebūs viegli. Krietna vīra godu tik drīz atgūt nevar. To neaizmirsti! Bet tagad — ej klasē! Viss paliks pa vecam.”

Brīdi Juris stāv vislielākā pārsteigumā. Kaut ko tādu viņš nav varējis iedomāties. Un tad pār vaigiem sāk ritēt lielas asaras. Juris nemēģina tās valdīt. Lai rit! Lai nomazgā kaunu, lai atvieglina sirdi.

Ansis, Vilis un Ješka uzņem Juri savā pulciņā ļoti sirsnīgi. Juris svinīgi apliecina, ka viņš ne mūžam vairs pirkstus nepalaidīsot . . . Pēc tam draugi norunā visām vecām lietām pārvilkt svītru.

Bet Juris tomēr staigā drūms un mazrunīgs.

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kādas lietas skolēniem skolā bija nozudušas?
Kas jādara, lai noķertu zaglēnu?*
2. *Kas ir slepenpolicists?*
3. *Kuŗi zēni norunāja palīdzēt skolotājiem atrast vainīgo?*
4. *Drāmatizējiet tiesas sēdi, ko zēni sarīkoja Grīziņkalnā!*
5. *Pastāsti, kā Ješka noķēra zagli! Kā tu būtu rīkojies viņa vietā?*
6. *Ko darīja Juris, kad viņu pieķēra zādzībā?*
7. *Ko domāja Ješka, sacīdams: „Šoreiz es parādīšu, ka tēvs, man cepuri pirkdams, par velti naudu neizdod”?*
8. *Ko beigās citi zēni domāja par Ješku?*
9. *Sadalaities klasē divās daļās:*
 - a) *Puse izsacīsies, kāpēc Juri vajadzētu sodīt un izslēgt no skolas;*
 - b) *otra puse izsacīsies, kāpēc Juri vajadzētu apžēlot, viņam ticēt, par viņu galvot, viņam uzticēties, viņu atradināt no ļaunā darba.*

TAUTASDZIESMAS

*Atminiet, sveši ļaudis,
Kas sēd kalna galiņā?
Akmens kalna galiņā
Pelēkiem svārciņiem.*

*No tālienes es pazinu,
Kuŗa bija brāļa sēta:
Visapkārt oši, kļavi,
Vidū balta ābelīte.*

*Ieva zied ar ābeli
Vienā dārza stūrītī;
Ievai bija balti ziedi,
Ābelei sudrabiņa.*

*Kas kaitēja nedzīvot
Ierastā vietīņā?
Uz kalniņa tīra maize,
Lejā skaidrs ūdentiņš.*

*Visiem labi, visiem labi
Manā tēvu zemītē:
Zaķim labi cilpu mest,
Rubenam rubināt.*

VII

JĀŅU PĒRIENS

Aiŗus pār pleciem pārmetis, no darbnīcas iznāk Antons. Viŗš ŗovakar agrāk nekā citām reizēm nolīcis pie malas ēveles un laīkam ies uz Daugavu. Kur gan citur varētu iet ar aiŗiem?

Bet Daris tomēr vėl viŗam noprasa: „Anton, uz kurieni?”

„Braukŗu uz Rīgu.”

„Uz Rīgu vakarā?”

„Jā.”

„Ko tu tur darīsi?”

„ŗovakar taŗu ir Zāļu vakars, tad Rīgā daudz ko redzēt.”

Zāļu vakars, Jāņi — stāsta tādu gudrību, it kā Daris to nezinātu pats. Viŗš tikko palīdzējis mātei nopīt pēdējos vainagus un pļavā salasīt zāles, tādus klēpjus, ka smarŗo visa istaba. Bet kas gan Zāļu vakarā būtu meklējams Rīgā? To Daris nevar saprast. Tur taŗu uz ielu akmeņiem neaug ne kalmes,¹ ne puŗes.

Antons laīkam ir redzējis un zina vairāk: „Tu nevari nemaz iedomāties, Darīk, kāda tur — Rīgā pie pīls izskatās ŗovakar Daugavmala. Pie tirŗus būdām sakrauti veseli vainagu un kalmju kalni. Cilvēki sanāks no visām mālām, līks galvā vainagus un staīgās dziedādami kā īstos svētkos. Un ŗogad laīkam dedzināŗot arī darvas mucas.”

Tas nu ir kaut kas pavisam jauns — darvas mucas! Ŕengaragā² tādās neviens nekad nav dedzināŗis. Un Darim klūst bezgalīgi ķēl, ka Antons tās tagad redzēs.

„Klausies, Anton, tad jau tu varētu paņemt arī mani līdzi.”

Antons brīdi pārdomā: „Jā, kāpēc gan ne. Tev tikai būtu jāizprasa atļauja. Citādi . . .”

„Pagaidi, tūlīt! Es tikai ieskrieŗu istabā — pēc tās atļaujas,” un Daris palecas gaisā kā atsperīga gumijas bumba.

1. smarŗīgi ūdens augi

2. Ŕengarags — Rīgas priekŗpīlsēta

Gandrīz vai klupdams virtuvē iedrāzies, viņš ieķēras mātei elkonī:
„Zini, tu taču atļausi, ka mēs ar Antonu laivā braucam uz Rīgu?”

Bet, Mustanga¹ uzmanīgi novērota, māte skandina uz plīts katliņus un nevaļīga strupi² atcērt: „Nekur tu tagad neskriesi, saproti, tūlīt būs gatavas vakariņas.”

Daris stāv sašļucis kā pārdurts balons. Vakariņas! Cik reizes tā pati māte nav teikusi, ka cilvēks nedzīvojot tikai no maizes vien... Vai viņš nav ēdis un neēdīs. Bet tās darvas mucas katru vakaru vis nededzinās. Un Antons arī negaidīs, aizbrauks viens pats.

Kā būtu, ja prasītu vēl tēvam? Bet ja arī viņš tāpat kā māte pasaka strupu – nē? Ko tad? Varbūt labāk neteikt neko, būt gudram un pazust. Viņš taču neiet nekādās blēņās. Kas viņam par to var īsti draudēt? Ja daudz, tad bāriens par nokavētām vakariņām.

Un Daris apdomīgi un uzmanīgi sāk atkāpties uz durvīm. Galu galā – nebūs ne pirmais, ne pēdējais bāriens.

„Nu, kā bija? Vai atlaida?”

Piepešais Antona jautājums liek Darim brīdi sastomīties,³ bet nav citas izejas – ir jāsaka, kas sakāms, lai tiktu, kur gribas tikt:
„Kāpēc nelaidīs? Ar tevi tādā skaistā braucienā...”

„Nu, tad iesim,” Antons pagriežas, sākdamš likt lielus platus soļus, „mums ir jāsteidzas.”

Daris pa brīžam bažīgi paskatās atpakaļ. Paldies Dievam, neviens viņa aiziešanas nemana. Kaut nu laikus tiktu atpakaļ un bāriens neiznāktu pārāk liels. Bet viņi steigsies, patiesībā jau steidzas. Drošības labad gan vēl jāpajautā: „Mēs laikam ilgi nepaliksīm, vai ne? Apskatīsim tikai tos uguņus un tūliņ atpakaļ?”

Bet Antons viņā aizdomīgi paskatās: „Tev taču atļāva braukt?”

„Protams, es tikai tāpat...” Daris apraujas. Labāk par tādām lietām vairs ne vārda. Kas zina, ka Antons nesadomā un neiet atpakaļ pats tēvam un mātei noprasīt. Tad būtu beigas – beigas visām darvas mucām.

Šā vai tā, viņi tomēr brauc. Antons ar visu augumu guļas irkļos,⁴ un laiva līgodama skrien. Ne mazākās vēja pūsmas, Daugavas ūdeņi ir mierīgi un gludi kā spogulis.

1. suņa vārds

2. īsi

3. neatrast vajadzīgus vārdus

4. aiņos

Daris ir roku iemērcis ūdenī un jūtas labi. Silti glāstīdams, ūdens joņo caur viņa pirkstu starpām, un lēni slīd gar acīm Daugavas krasti. Tas ir tik savādi. Ūdens skrien gaŗām ātrāk par krastiem. Ja brīdi pieveŗ acis, tad liekas, ka viņi brauc ātri, pavisam ātri. Bet nami Daugavas labajā krastā, blāzmainus saulrieta logus mirdzinādami, aizslīd lēni un cienīgi. Tie tuvojas tikko manāmi un kavējas palikt aiz muguras, kaut Antons airē dūšīgi. Viņa seja ir sasarkusi, un piere metas mitra.

Vēl ir jānoairē krietns gabals gar mājām, kas pienākušas un nostājušās rindā uz paŗa krasta. Un tagad šad tad viņiem gaŗām pabrauc kāds velkonis.¹ Tie sacel tādus viļņus, ka laiva labu brīdi līgojas gluži kā čaumala. Un gaisā paceltiem airiem viņi šūpojas.

Pie Rīgas tiltiem Antons tā vairs nedara, jo velkoņu un visādu kuģiŗu te ir daudz. Viņi uzmanīgi un veicīgi piegrieŗas malā, kur Daugavā brūngani pelēkus ūdeņus pludina Rīgas kanālis. Tur sabraukuŗas jau vairākas zvejnieku laivas, priecīgu līgotāju pilnas.

Varena, sirdi tirpinoŗa līgoŗana skan visās malās. Liekas, ka Rīgu būtu ietinusi viena nebeidzama dziedāŗana, kuŗai pa vidu ieŗķindas tramvaja zvani.

Kā lielas dzeltenas karietes, cilvēku drūzmā iestrēguŗi, tramvaji nepacietīgi zvana, bet netiek no vietas. Visa Daugavmala cilvēku stāvgrūdām² pilna, viļņot viļņojas zāļu vainagotu galvu straume. Šur tur redzama arī kāda spilgta, krāsaina papīra cepure. Tādas te pārdod resnas un valodīgas sievas pie zāļu un vainagu apkrautām koka būdām.

Antonam ir nauda. Viņŗ nopērk vainagus un kalmes, sev un Darim. Tad viņi spraucas pa dziedoŗo un gaviļējoŗo burzmu tālāk, kur pils aiz augstas pelēkas sienas pacēlusi smagu platu torni, tādu pavisam jocīgu, ar plakanu galu kā mucai.

Ir arī citi torņi, gaŗi un slaidi kā adatas, zelta gaiļiem galos. Ne reizi vien tos Daris jau apbrīnojis no tāluma. Bet tagad, lai saskatītu augstu debesīs iespraustos gaiļus, deguns jāpacel stāvus gaisā, tik augstu, ka smagais ozola vainags jāpietur abām rokām.

Daris skatās torņos, kad piepeŗi vēss un gluds zaļums noskrien gar acīm, noplīķŗ uz abiem vaigiem.

Kas tas? Daris pus izbījies, pus pārsteigts skatās. Tā kāda draiskulīga meitene, smiedamās peŗ viņu kalmēm. Par ko? Viņŗ taču nav darījis nekā ļauna, nevienam.

1. loču kuģis

2. cilvēks pie cilvēka

Daris pamet acis Antonā, kā palīga meklēdams. Bet viņš? Ko dara Antons? Viņš arī kaujas. Laiž savu kalmju slotiņu kādai jaunkundzei pa tievajiem stilbiem, ka šmīkst vien. Un šī viņam pretī.

Daris izbrinījies skatās un redz, ka kalmju slotiņas šmīkstēdamas cilājas visās malās. Līgotāji kā negudri, smiedamies un dziedādami, kaujas. Un Daris tad atskārst, ka sitieni ar kalmju slotiņu nemaz nav sāpējuši. Tie bijuši pat savādi glāstoši un patīkami.

Kad tā, tad tā. Tas laikam Rīgas Jāņos tā pieklājas — tāda kalmju kauja. Un Daris vairs ilgāk nebrīnās un nedomā. Atvēzējas un šit ar savām kalmēm pretī tam draiskuļā skuķim.

Švīkst kalnes, un burbuļo smiekli. Tā ir tik priecīga kauja ar katru, kas pagādās pretī vai mēģina aizspraukties gaŗām. Un dusmojam neredz nevienu.

Viņš nevar vairs noturēties un velk meldiņu kopā ar citiem, lielajiem līgotājiem:

*„Par gadskārtu Jānīts nāca, līgo, līgo,
Savus bērņus apraudzīti, līgo,
Vai tie ēda, vai tie dzēra, līgo, līgo,
Vai Jānīti daudzīnāja, līgo!*

*Ij ēduši, ij dzēruši, līgo, līgo,
Ij Jānīti daudzīnāja, līgo . . . ”*

Pāri Daugavai, ūdenī atmirdzēdamas, iedegas darvas mucas. Ir skaisti, tik neizsakāmi skaisti, ka asaras sasprāgst acīs.

Ir satumsis, virs Daugavas debesīs iekāries apaļš dzeltens mēness. Tas viņus tagad pavada, nāk līdzī daudz tālāk par Rīgas ugunīm, zāļu smaržām un līgošanu, kas pamazām tālumā izdziest.

Ap laivu atkal skalojas ūdens, un nakts klusumā kladz irklī. Rīgas torņi un Daugavas krasti pamazām ietinas mīkstā zilā dūmakā. Un Daris klausās savos sirds pukstos kā noreibis. Viss šī vakara piedzīvojums ir bijis tik skaists, ka to nekad viņš neaizmirsīs.

Tad tās ir bailes, kas piepeši viņu sadursta. Izskatās, ka laiva stāvētu gandrīz uz vietas, kaut Antons visu laiku airē spēcīgi un vienmērīgi. Dzeltenais mēness atspīdums ūdenī kā bijis, tā ir tepat netālu no laivas. Ko tagad mājās domā tēvs un māte? Ir vēla melna nakts jau virsū, un viņu noteikti būs meklējuši.

Daris notirpst līdz pašiem kāju pirkstgaliem. Antons ir apstājies airēt. Acīm redzot, piekūsis. Ko nu?

„Anton, es zinu, tu esi piekūsis,” Daris bailīgi ieminas. „Varbūt, tu atlautu man – kādu gabaliņu paairēt.”

„Tu domā, ka varēsi aiņus noturēt?” Antons mēnesī skatīdamies, ir kļuvis stipri domīgs.

„Es esmu vectēvam kādreiz palīdzējis – ar vienu airi.”

„Joka pēc, nāc un pamēģini.”

Daris ieķēras irkļos un velk atspēries. Bet smagie irkļi ir tik spītīgi, ka negrib un negrib jaunajam centīgajam airētājam klausīt. Brīžiem iegrimst ūdenī par dziļu, brīžiem aizšļakstās pa virsu tā ka aplaista sēdētājus laivā. Tā vēl nebūtu liela nelaime, jo Antons par tādiem Daŗa jokiem tikai pasmejas, ja laiva kaut drusku slīdētu uz priekšu. Tak Darim sāk likties, ka tā, straumes nesta, slīd atpakaļ uz Rīgas pusi. Tā braucot, nav itin nekādu cerību kādreiz tikt mājās.

Un Daris vairs neiztur, izmisis atzīstas draugam, ka braucis bez tēva un mātes ziņas un nu būtu jātiek atpakaļ, cik ātri vien iespējams.

„Ai, Dari, Dari, kā tu tā varēji, un es tev uzticējos . . . ” Antons dusmīgs īsi nosaka un sēstas atkal pats pie aiŗiem, lai tagad irtos visā spēkā.

Divi spokaini dzeltenī mēneši neatstādamies viņiem seko – viens virs galvas, otrs Daugavas ūdeņos. Kopš Rīgas tiltiem tie nav vēl atkāpuŗies no viņiem ne soli un neatkāpjas arī tad, kad Antons jau sien laivu pie enkurnieku stacijas steķiem,¹ it kā arī gribētu redzēt, kas tagad ar Dari notiks.

No tumsas klusēdams iznirst cilvēka stāvs, kas acīm redzot te ir stāvējis un viņus gaidījis. Cieti dzelžaini pirksti sagrābj Daŗa elkoni, un viņš tos pazīst – tādi var būt tikai tēvam. Tie ir tik sāpīgi cieti, ka nav ne mazāko šaubu, kas šoreiz gaidāms.

Pēriens. Skaidrs pēriens. No tā viņš neizbēgs. Bet gan jau izsūrstēs² arī šis – Jāņu pēriens, varbūt, jau rīt viņš to būs piemīrsis, tak skaistās atmiņas par pirmo Zāļu vakaru Rīgā paliks vēl ilgi.

* * *

1. steķi – laivu un kuŗu piestātņu laipa

2. izsāpēs

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI UZDEVUMI

1. *Kāpēc Daris tik ļoti vēlējās tikt Daugavmalas Zāļu vakarā?*
2. *Kā Daris jutās un ko viņš darīja, kad nedabūja atļauju?*
3. *Apraksti Zāļu vakaru Rīgā!*
4. *Kādēļ vienam vakaram ir vairāki nosaukumi: Jāņu vakars, Zāļu vakars, Līgo vakars?*
Kas ir saulgrieži?
5. *Šeit doti vārdi, kas visi izteic kaut ko par Jāņiem:*

Kad?	Kas?	Ko dara?	Ko?	Kur?
Jāņu vakarā	Jānis	nāk	līgodziesmas	kalnā
Zāļu vakarā	Jāņa māte	līgo	jāņuzāles	pagalmā
Līgo vakarā	Jāņa tēvs	aplīgo	puķes	laukā
Jāņu naktī	jāņubērni	dzied	ozolu zarus	mežmalā
Jāņos	līgotāji	plūc	vainagus	upmalā
saulgriežos	meitas	vij	kalmes	ezermalā
	puīši	pin	darvas mucu	mājā
	bērni	aizdedzina	jāņuguni	
		lec	ugunskuru	
		dejo	jāņusieru	
		ēd	pīrāgus	
		dzer	raušus	

No dotajiem vārdiem sastādi teikumus, piem.: Līgovakarā meitas vij vainagus. Cik teikumu tu vari uzrakstīt 5 minūtēs?

6. *Līgo dziesmā izlaisti vārdi, iestarpini tos:*

Jauni p — — — —, jaunas m — — — —,
Jāņu n — — — — negulāt:
Kas g — — — — J — — — nakti,
G — — — — visu vasariņu;
Kas dz — — — — Jāņu n — — — —,
Dziedās v — — — v — — — — — —.

7. Zilbju mīklā ir pateikts, kādēļ Daris bija ar mieru saņemt lielo pērienu.

Viss — va — pie — šī — ka — dzī — ra — vo — bi — jums ir —
tik — jis — skaists — ka — ne — viņš — kad — ne — to mir —
sīs. — aiz

Sameklē šo teikumu tekstā!

8. Atceries, arī Sprīdītis aizgāja no mājām bez atļaujas. Kāpēc viņš to darīja?

Salīdzini Dari ar Sprīdīti! Kas viņiem kopīgs, kas atšķirīgs?

9. Atmini manu mīklu:

a) Brauc, bet pēdas neredz.

b) Kas tie tādi ļautiņi, kas uz to pusi muguru griež, uz kuŗu tie grib aiziet?

Visu gadu Jānīt's jāja,
Nu atjāja šovakar;
Rībēj' zeme atjājoj,
Skanēj' pieši nolecot.

Visas puķes noziedēja,
Papardīte neziedēja;
Tā ziedēja Jāņu nakti
Zeltītiem ziediņiem.

Jānīt's jāja rudzu lauku
Ar pelēku mētelīti,
Lai zied mana rudzu druva
Pelēkiem ziediņiem.

Īsa, īsa Jāņu nakts
Par visām naksniņām:
Te satumsa, te izausa
Pie Jānīša uguntiņas.

Tautasdziesmas

ĀRZEMĒS

Mana guļas vieta ir kā augsts, gaŗš šūpulis un šūpo arī viegli. Augstu gaisā – griestus var ar roku aizsniegt un bail lejā skatīties. Man bail arī miegā laisties, ja nu izkriĶu, nositos vai pārlaužu kāju, palikšu ārzemes neredzējusi. Tad jau labāk negulēt vienu nakti. Turu acis vaļā, līdz tumsa top pelēcīga un tad pamazām, pamazām pārvēršas gaismā. Pacietīgi gaidu un bail skatīties – ja nu lielie mani tikai izmuļķojuši, ja solītā pavasaŗa vietā būs sniegs un aukstums tāpat kā vakar Rīgā un jūŗas un peldēŗšanās vietā būs tikai pastaigas ar nosaluŗu degunu un salā sastinguŗām kājām?

Beidzot paliecos un pavelku sānis smago, tumŗo loga aizkaru, bet tai mirklī gaismas vietā atkal melna nakts un vilciens iet rībēdams.

„Mēs braucam caur tuneli,” saka māte, klusu piecēlusies. Lai aiz loga melns vien, viņa nu atvelk aizkaru pavisam un liek, lai skatos uzmanīgi. Tāpat kā pirmīt nakts tumsa nu arī tuneļa tumsa top blāvāka,¹ nozibsnās mazas uguntiņas, un tad pēkŗņi priekŗā kā liela uguns, liela gaisma – spoŗa saule. Zied augļu koki un pavīd² pat augļi, ir zaļa zāle, zaļi ir lauki, un uz maza pakalniņa pakāpusies, balta kaza ar zāles kuŗķi mutē noskatās vilcienā, un kazai blakus divi sīki kazlēni. Zaļi lauki nomainās ar maziem krāsainiem lauciņiem, saprast īŗti nevar, kas tur aug, māte saka, tie esot puķu lauki. Mēs braucam kā caur bilŗu grāmatas lapām, ilgu laiku vilciens iet gar zili zaļa ūdens malu, tusnīdams³ uzvelkas paaugstos kalnos, izbrauc cauri daŗam labam tunelim vēl, un tad ir laiks gatavoties, esam galā.

Stacijas aizmugurē rindā lieli un mazāki auto ar viesnīcu vārdiem uz sāniem. Lasu vienu, lasu otru, bet visi tā savādi vien skan. Māte saka, mēs nu esot Nicā, bet stacijai bija uzraksts Nice, un vīŗs uz platformas vārdu izsauca vēl savādāk, kā ar řķāvām cīnīdamies.

1. bālāka

2. uz mirkli parādās

3. stenēdams

Tēvs paskatās mazā zīmītē un iet droši klāt vienam no lielākajiem viesnīcu auto, kur gana vietas mums ar visām daudzajām mantām un vēl dažām citām ģimenēm, kuŗām arī mantu netrūkst. Braucam gar viesnīcām vien, skatos, kuŗa nu būs mūsējā, citai skats uz jūru, dažai skaists dārzs visapkārt, bet mūsējai ir jūra priekšā un palmu un puķu dārzs aizmugurē, pie katra loga balkoniņš.

Vesela rinda smalku kungu spožos, rotātos tērpos mūs sagaida. Viens ar baltiem cimdiem atver durvis, pārējie stāv rindā iekšpusē, bet rinda tūlīt pajūk: viens paņem dažus saiņus, otrs palīdz, trešais tik pasaka labdienu franču mēlē, ceturtais iet cēli pa priekšu un rādīs ceļu, piektais atver celtni¹ durvis, sestais piespiež pogu.

Man ar Laimonu kopēja istaba, pašiem vannas istaba arī, vecāki tepat aiz durvīm. Tūlīt uzeju uz balkoniņa un skatos un nevaru atskatīties uz palmām, kaktusu krāšņajiem ziediem un sīkiem krūmiem vienos ziedos.

Man arī jāieklaušās, kā tās ārzemes skan — tālu auto riepu slīdēšana pa gludiem ceļiem, jūras šļakatas, vējš palmu zaros un franču valodas skaņas. Kā ārzemes smaržo? Neļķu ziedi un apelsīni, siltas maizītes virtuvē.

Ilgi brīnīties man neļauj. Jāpārģērbjas un jāiet lejā ēdamzālē.

Stalts kungs baltā tērpā nāk mums pretī, paklanās, es pakniksēju² rātni, bet māte mani stumj uz priekšu. Lai ievērojot labi, šis te būšot mūsu galds visu laiku.

Dāmu rotas spīd un laistās, vai visiem kungiem gludi saglausti melni mati, bērni visi ar tumšām acīm un runā veikli svešā mēlē. Kā viņi tik labi var svešu valodu iemācīties? Gar zāles malām milzīgas kolonnas, pie katras kolonnas mazs galdiņš, pie katra galdiņa cēla, barga vecene, tik daudz viņu te, un katrai, man šķiet, simts gadu — jeb tik, cik raganai Ansiša un Grietiņas pasakā. Kālab viņas tik bargas izskatās?

Māte saka, tās droši vien esot dižciltīgas,³ bet vientuļas dāmas un tā viņām pieklājoties izskatīties. Novērsos. Man šķiet, ka viņas visas uzmanīs, vai es ēdu, kā uzvedos, vai neleju pienu uz kleitiņas.

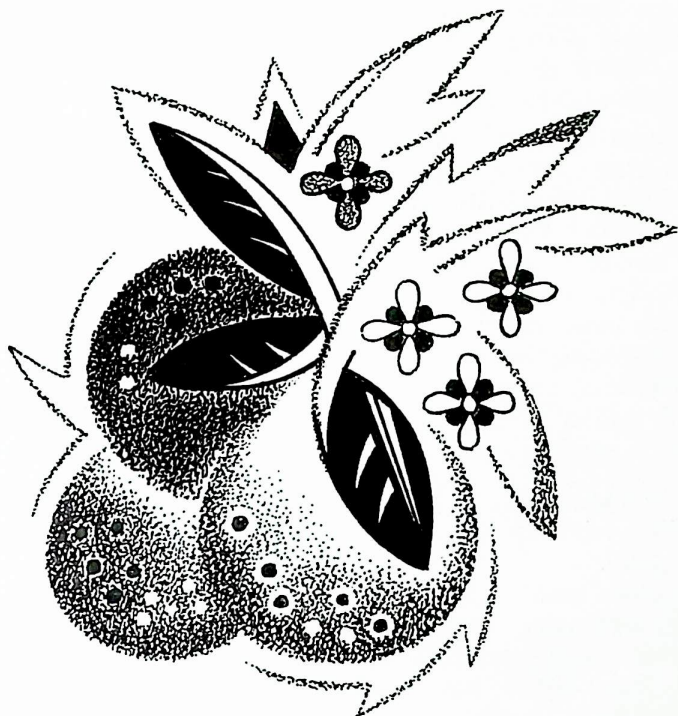
Par ēšanu lai neviens nebēdā, neviens te nekrauj milzu kalnu uz šķīvja kā mājā, kur uzskatot vien dūša sašļūk. Te kungs baltajā uzvalkā pienes kriptiņu⁴ no viena ēdiena, kriptiņu no otra un tā

1. lifta

2. paloku celi

3. augstas kārtas

4. drusciņu, nedaudz

veselu duci vienu pēc otra. Pateikt nevar, ko katru reizi ēdam, bet es pilnīgi uzticos smalkajam kungam un vēl citiem ar augstām, baltām cepurēm, kas pa laikam parādās, lai turpat zāles vidū sagrieztu lielu cepeti vai samaisītu salātu bļodu. Māte brīnās vien par mani.

Rīgā, kad jāiet ar vecākiem staigāt, velkos kā notiesāta, te staigāt varētu visu dienu. Nesastopam necik paziņu, nav jāapstājas un jārunājas, varam netraucēti iet un skatīties jūrā, zilajās debesīs, puķu dobēs.

Dienas vidū varam peldēties tepat akmeņainajā jūrmalā, kur ķirzakas ložņā, pievakarēs jāuzvelk kažociņš.

Ceļu gar jūrmalu, kur visi staigā, sauc par promenādi, bet man vēl labāk patīk tās reizes, kad sadūšojamies kāpt pa mazajām ieliņām labi augstu kalnā, kur šaurais ceļš jādala ar nastu

apkrautiem ēzelīšiem, kur mājiņas sīkas, kalnam pieklāvušās,¹ un ļaudīm sīkajos dārzos dobes jānostiprina, lai visa zeme nenoslīd lejā no kalna. Bērni te juku jukām ar kazām, suņiem un papagaiļiem dzīvojas ielas vidū basām kājām.

Citu dienu ejam uz puķu un augļu tirgu, kur kaudzēm apelsīni, neļķes un citas puķes klēpjiem. Māte pārnes divus klēpjus neļķu, vienu sarkanu, otru baltu, smaržo viesnīcas istabas. Bet to dienu ir arī puķu korso.² Pa promenādi virzās krāšņu zirgu vilkti rati, tikai tie vairs nav rati, daži pārvērsti par pasaku pili, citi par zemeslodi, ir veseli dārzi uz riteņiem, un visos skaistas dāmas gaŗos tērpos. Dāmas met puķu pušķišus publikā. Skaistas meitenes īsos bruncīšos ar plakanām uzsietām cepurēm savukārt mums piedāvā groziņus ar puķu saišķīšiem, un mēs arī metam mimozas, neļķes, lefkojas gaisā, dažas krīt krāšņajos ratos, skaŗ dāmu tērpus, citas turpat zemē zem zirgu kājām, samītas smaržo vēl stiprāk.

Korso brauciens sen jau beidzies, bet mani nevar aizvilkt mājā. Lokos, lasu augšā ziedus, pārnesu mājā, cik tik varu saturēt, pat Laimons palīdz.

Diena tikko pusē, bet mums būšot pašiem vien jāiztieks, vecāki kaut kur aizbrauks, kur mūs līdzī neņems, būšot mājā pavēlu. Mums vieniem jāiet vakariņās.

Lai tik brauc vecāki, kas mums te vieniem kaitēs!

Saģērbjamies labākajās drēbēs. Nokāpjam ēdamzālē, baltais kungs panāk pretī un tāpat vien klanās kā allaž,³ tikai es vairs nekniksēju. Pavelk man krēslu, apsēžos, bruncīti uz augšu pasīzdama, lai nesaburzās.

Viens otrs mūs vēro, lai vēro vien, neiztašķīju⁴ viru, apēdu salātus, sēžu taisni bez teikšanas.

Pēc vairākiem ievadu ēdieniem mums katram noliek priekšā labu apceptas gaļas gabalu. Nu tik atjēdzos, ka māte man allaž palīdz gaļu sagriezt. Mēģinu pati, nazis slīd vien prom, nekā novaldīt. Laimons tā vien tiek galā ar savu, bet nu nikns uz mani, tādu bēbi. Tomēr nepalīdzēs vis. Baltais kungs pēkšņī klāt, nosaka kaut ko, paņem manu šķīvi prom, aiziet mana labā gaļa.

1. piespiedušās

2. parāde

3. vienmēr

4. neizšlakstinu

Nekā, pēc mīrkļa kungs atpakaļ, viss nu glītos gabaliņos, un kungs pats pasmaida. Laimons norūc: – „To kaunu!” Bet es redzu, ka pasmaida pat trīs bargās vecenes pie kolonnām.

Pēc vakariņām labu laiku spēlējamies ar lidmašīnām. Vannas istabā atrodam skaistas krāsaina papīra lapiņas, no tām var labas lidmašīnas izlocīt. Vēlāk citās viesnīcās atrodam citādas krāsas papīrus un viesnīcas labumu vērtējam no tā, vai ir labi lidmašīnu papīri, vai ne. Lokām, laižam gaisā lidmašīnas, līdz pietrūkst papīru. Izlietnē salikti mūsu puķu korso ziedi. Rīkojam korso. Es uzvelkos vienu no mātes gaŗajām kleitām, nu esmu skaista dāma ar gaŗu, gaŗu „šlepi”, man rokā ziedu pušķis, sviežu publikai – Laimonam, bet publikai vēl vairāk ziedu, Laimons paķēris tirgū pirkto neļķu klēpi, grābj sauļām, nomērķē un sviež. Gaŗajā tērpā pinos un nevaru izvairīties, dažs kāts skaŗ vaigu itin sāpīgi. Mani ziedu krājumi izbeiguŗies, saceļu tēru uz augŗu, paķēru otru neļķu klēpi, paceļu visu, cik augŗu varu, ūdens pil no kātiem, ņe tev, sviežu visu Laimonam vīrsū.

Mātes lepnais tērops notaŗķīts, brīdi skatāties un vērojam, ko esam izdarījuŗi. Labi laikam nebūŗ, viss atkal jāŗavāc. Uzkaŗu tēru atpakaļ, nu grābjam neļķes kā sienu. Daŗai galva nolūzusi pavisam, citai kāts ielūzis augŗu, grābjam visas kopā kā kūlŗŗos, stumjam atpakaļ ūdenī.

Otrā rītā māte brīnāŗ, ka daŗām neļķēm kāti gaisā, ziedi ūdenī.

Kādu dienu pie ieejas durvīm visi kungi atkal stāŗ rindā, viens atver durvis, citi nes saiŗus, cits novēl labu ceļu, tēvs iet gaŗām visiem un iespieŗ rokā pa naudas gabalam. ņe jau tik vien to āŗzemju kā Nica, mums jāŗedz arī citas vietas Franŗu Rivjēŗā un Italijā. Braucam kalnā vien, ņķiet, ka stundām. Paŗā kalna galā liela ēka ar lielgabaliem priekŗā, skatāties dziļi lejā, visas klintis vienos ziedos. Tēvs saka, ka ņai vietā cilvēki bieŗi visu naudu pazaudējot un tad lecot lejā no klints.

Es cieŗāk rokā saspieŗu savu rokas somiŗu – tur man daŗi santimi un pāŗis sveŗŗas naudiņas.

Citas vietas, citas viesnīcas, citas sejas, bet visur ziedi, vairāk un vairāk ziedu, īŗtena vasara paŗā Lieldienu laikā.

Negribas ņķirties, bet mani mierina, ka vēl mēs atpakaļceļāŗ redzēŗot Vācijū, to valodu mēs arī visi mākam.

Vācija tomēr pelēka, slapja, aukŗta, tās nav nekādas āŗzemes, saboŗŗos¹ –kad nav, lai nav, tad jau labāk atpakaļ mājāŗ. Tikko

1. sapīkŗtu, klūŗtu īŗna

pārrodāties, tūlīt sameklēju neskaitāmās skatu kartiņas, kas paņemtas līdz no ārzemēm. Kāda pelēcība visapkārt mūsu pašu zemē!

Man ir tikai pieci gadi, bet cik daudz man jau atmiņu! Atceros braucienus pa parka celiņiem Merāno mazos, ēzeliša vilktos ratiņos. Cik jaukas bija Francijas augļu tirgus sievas, īpaši tā viena ar sārtajiem, kā piebāztajiem vaigiem, viņa man iedeva zariņu ar diviem košiem apelsīniem, vienu mazu zaļu un vairākiem ziediem.

Itālijā zili zaļa kanāla malā druknas sievas berza veļu, un veļa tomēr iznāca balta, ne zili zaļa.

Itālijas viesnīcās uz katra galdiņa krāšņu augļu groziņš.

Kumēdiņi¹ mazajā apģērbu veikaliņā Nicā. Tur logā krievu burtiem rakstīta zīme, ka runā krieviski. Mums visiem jādabū tādas tupeles, ar kuņģam brist akmeņainajā jūrā. Tēvs runā krieviski, neviens tomēr nesaprot. Runā vāciski, atkal nekā. Uzloka bikses, rāda, kā brien ūdenī, vaibstās,² ka sāp, akmenim uzkāpjot, rāda uz kājām – atkal nekā.

1. joki

2. savelk seju

„Stulbā, ūdenī brienamu tupeļu vajag!” viņš izmisumā iesaucas latviski. Pārdevēja vēl neziņā, tad pamazām ko apjēdz¹ un izvelk meklētās tupeles.

Merāno mazas, apelsīnu kokos iesaugušas mājiņas priekšā piesiets liels papagailis, kas runā neskaitāmas valodas. Gaŗām ejot, papagailim varēja pateikt kādu vārdu latviski, viņš piešķieba galvu un noklausījās, bet neteica nekā. Ja tad kādu brīdi pastaigājās un atkal atgriezās, ja vēlreiz sakāmo atkārtoja, gudrais putns nevilcinādamies arī teica to pašu. Tāpat visās citās valodās.

Pat uz kartiņām neskatoties, kā acu priekšā man skaidstās ainavas,² zili zaļi jūras līči, gan saulaini, gan ēnaini viesnīcu dārzi, puķēm noaugušas klintis, parki ar fontāniem un maziem ūdenskritumiem.

Nolieku pie malas skatu kartiņas ar puķu tirgu krāsainajiem uzņēmumiem, ar Monte Karlo dārziem, ar kaktusu, mimozu, citronu ziediem — visu krāšņo ārzemju vasaru — laikā, kad pie mums negrib vēl pat pavasaris sākties.

*

Nu pēc gadiem, kad ārzemes pārvērtušās par svešumu, tikai atmiņās redzu bērzu lapojam, ceriņus veramies Rīgas kanālmalā, redzu Siguldas gravas vienās zilās vizbulītēs un bālās anemonēs pamišus ar purenēm un ugunspuķēm.

Lai arī ārzemēs būtu vasara Lieldienu laikā, lai svešumā kādi jaukumi — veselu gadu, svešumā vadītu, labprāt iemainītu pret vienu pašu Latvijas pavasara dienu.

1. atskārst, aptver

2. dabas skati

JAUTĀJUMI, PASKAIDROJUMI, UZDEVUMI

1. *Kurā pilsētā bija meitenes mājas? Kurp viņa brauca kopā ar savu ģimeni?*
2. *Ko meitene ieraudzīja otrā rītā, izbraucot no tuneļa?*
3. *Ar ko meitene salīdzinā gar vagona logu slīdošo ainavu vērošanu?*
Atrodi šo skaisto salīdzinājumu zilbju mīklā:

Mēs — caur — bil — brau — kā — žu — ma — cam — grā — tu.

4. *Kur ģimene ārzemēs apmetās?*
Paskaidro šo vārdu nozīmi: viesis, viesnīca, viesmīlis, viesnīcnieks, viesmīlība, viesmīlīgs, viesošanās, viesības.
5. *Kādēļ cilvēki brauc ceļojumos? Kas vajadzīgs, lai varētu ceļot? Apraksti domrakstā kādu savu īstu vai izdomātu ceļojumu!*
6. *Ceļš, ceļinieks, ceļotājs, ceļot, ceļojums — paskaidro šos vārdus, izdomā teikumus ar šiem vārdiem!*
7. *Krustvārdu mīklā atradīsi tās valstis, kurās meitene savā ceļojumā bija:*

Līmeniski:

1. *Zeme, kurā ir meitenes mājas.*
2. *Valsts, kurā ir pilsēta Hamburga.*
3. *Valsts pie Baltijas jūras.*

Stateniski:

4. *Šinī zemē ir Nica.*
5. *Tur ir pilsēta Neapole.*
6. *Maza valstiņa kalnos.*

4) F

1) L — — 5) I — A

2) V — — — A

— 3) L — — — — A

A

A

6) Š

E

8. *Kas ir ārzemes?*
9. *Ko mēdz dēvēt par mājām? Vai tā ir tikai māja (ēka) vai dzīvoklis, kurā dzīvojam, jeb vai tas ir kaut kas vairāk?*
10. *Sprīdītis atstāja māju, lai pasaulē meklētu laimi. Salīdzini Sprīdīša ceļojumu ar mazās meitenes ceļojumu! Kurā lomā tev gribētos būt – vai Sprīdīša, vai mazās meitenes un Laimona lomā? Kāpēc?*
11. *Gulbītis aizveda Sprīdīti uz „laimīgo zemi”. Kur tā bija? Kāda rakstniecei Dzidrai Zeberiņai likās pašu zeme pēc atgriešanās no ārzemēm, kad viņa vēl bija maza meitene? Kuru zemi viņa uzskata par „laimīgo zemi,” kopš viņa ir pieaugusi un dzīvo „ārzemēs”?*
Izlasī labi uzmanīgi vēlreiz to vietu, kur viņa izsaka šo atziņu, un pārdomā katru vārdu!

Ilze Kalnāre

TĒVU ZEME RUNĀ

*Runā akmens, runā kalns, runā vārpas druvā,
 Runā katrs koks un lauks valodā tik tuvā.
 Tikai, latviet, ieklausies, ieklausies ar sirdi, —
 Ko tu bites dūkšanā, viņu čalā dzirdi.
 Vai tas zemes sauciens nav neaizmirst tās mājas,
 Kur aiz loga liepas zied, gani noauj kājas;
 Kur vēl mātes dziesma skan, tēva padoms¹ valda,
 Kur tev rudzu maize bij smaržīga un salda.
 Šalc tur tava tēva mežs, ceļš pret kalnu vijas —
 Vai tai mājā nebij tev šūpulis pie sijas?²*

1. pamācība

2. lūmeniski iebūvēts balķis, uz kā turas griesti

GRĀMATĀ IEVIETOTO DARBU AUTORI

(Lasāmgabalu kārtībā)

Aspazija (īstajā vārdā Elza Pliekšāne) dzimusi 1868. gadā Zemgalē, mirusi 1943. gadā Rīgā. Rakstījusi dzejoļus, lugas — „Vaidelote” u.c., bērnišas atmiņu tēlojumus — „Zila debess” un „Zelta mākoņi”.

Kārlis Skalbe dzimis 1879. gadā Vidzemē, miris 1945. gadā Zviedrijā. Rakstījis dzejoļus un pasakas, no kuņām pazīstamākās ir „Kaķīša dzirnavas”, „Pasaka par zelta ābeli”, „Pasaka par vērdiņu” u.c.

Jānis Jaunsudrabiņš dzimis 1877. gadā Augšzemgalē, miris 1962. gadā Vācijā. Rakstījis romānus, lugas un dzejoļus. Viņa bērnišas atmiņu tēlojumi sakopoti krājumos „Baltā grāmata” — ar autora paša zīmētām ilustrācijām — un „Zaļā grāmata”. Viņa makšķernieka gaitas attēlotas grāmatā „Ar makšķeri” (citā izdevumā ar virsrakstu „Ūdeņi”).

Kārlis Kezbers dzimis 1914. gadā Zemgalē, tagad dzīvo ASV. Rakstījis grāmatas jaunatnei, no kuņām pazīstamākās ir „Usmas zēnu dēkas”, „Nordeķieši” u.c., kā arī romānus.

Anšlavs Eglītis dzimis 1906. gadā Rīgā, tagad dzīvo ASV. Rakstījis romānus, lugas, dzejoļus, noveles un stāstus. Grāmatās „Karuselis” un „Neierastā Amerika” ir tēlojumi par Amerikas dzīvi un ļaudīm ar autora paša zīmētām ilustrācijām.

Rūdolfs Blaumanis dzimis 1863. gadā Vidzemē, miris 1908. gadā Somijā. Rakstījis dzejoļus, stāstus un noveles, no kuņām pazīstamākās ir „Nāves ēnā”, „Andriksons”, „Salna pavasārī” u.c., lugas — nopietnās jeb drāmas un traģēdijas — „Indrāni”, „Pazudušais dēls”, „Ugunī” u.c. un joku lugas jeb komēdijas — „Skroderdienas Silmačos”, „Zagli” u.c.

Vilis Plūdonis (īstajā vārdā Vilis Lejnieks) dzimis 1874. gadā Zemgalē, miris 1940. gadā Rīgā. Rakstījis gaŗas saistītā valodā sacerētas poēmas – „Atraitnes dēls”, „Uz saulaino tāli” u.c., balādes – „Jumis atriebējs” u.c. un liriskus dzejoļus, arī pazīstamos bērnu dzejoļus „Pirmais sniegs”, „Rūķīši un meŗa vecis”, „Zaķīŗu pirtiņa” u.c.

Jonāss Miesnieks dzimis 1896. g. Vidzemē, tagad dzīvo A.S.V. Rakstījis stāstus – krājumi „Sirŗu asinis”, „Dūkas kungs un viņa māja” u.c., romānus – „Bēŗzupju ģimenes portrets”, „Lībju gala soģis”, u.c., dzejoļus.

Alfrēds Dziļums dzimis 1907. gadā Dolē (sala Daugavā), tagad dzīvo Zviedrijā. Rakstījis romānus – „Zeme dzīvo”, „Pēdas rīta rasā” u.c. un dzīvnīeku pasaku – triloģiju „Dieva dārzs”.

Knuts Lesiņŗ dzimis 1909. gadā Krievijā, tagad dzīvo ASV. Rakstījis stāstus un noveles – krājumi „Mūŗības vīns”, „Lietas, kas kārtojas pašas” u.c., romānus – „Janka Mūŗikants” u.c., dzejoļus, lugas.

Auseklis (īstajā vārdā Mikus Krogzemis) dzimis 1850. gadā Vidzemē, miris 1879. gadā Krievijā. Rakstījis dzejoļus.

Rakstnieks *Jānis Sarma* (dzimis 1884. gadā Zemgalē, tagad dzīvo Austrālijā) Ausekļa dzīvi attēlojis romānā „Negantnieks” (otrā, mazliet pārveidotā izdevumā šim romānam virsraksts „Kā Daugava vaida”).

Rainis (īstajā vārdā Jānis Pliekŗāns) dzimis 1865. gadā Augŗzemgalē, miris Rīgā 1929. gadā. Rakstījis dzejoļus un lugas – „Zelta zirgs”, „Uguns un nakts”, bērnu lugu „Muŗu ķēniņŗ” u.c.

Mirdza Timma dzimusi 1925. gadā Rīgā, mirusi 1962. gadā ASV. Sarakstījusi pasaku grāmatas „Zelta atslēdziņa”, „Pienenīte”, „Miglas kamoliņŗ”, „Zaķīŗa Ziemŗvētki”.

Jānis Ŷirmanis dzimis 1904. gadā Vidzemē, tagad dzīvo ASV. Rakstījis pasakas un stāstus jaunatnei: „Kapteinis Lāčakeŗa”,

„Jūras zaķi”, „Noslēpumainie raksti”, „Vilki”, „Draugi”, „Lielās pasaules sākums”, „Dadžu Juris”, „Pikstīte”, „Tincis”, „Kriksis”, „Vakara viesi”, „Gelis un Misiņš”, „Alberta Cilpas piedzīvojumi”, „Gaujas vīri”.

Teodors Zeltnis dzimis 1914. gadā Rīgā, tagad dzīvo ASV. Rakstījis dzejoļus, romānus, stāstus. Savu bērnību aprakstījis grāmatā „Torņi Daugavā”, kurā ietilpst arī „Jāņu pēriens”, savas vidusskolnieka gaitas „Rīgas ģimnazistos”.

Dzidra Zeberiņa dzimusi 1923. gadā Rīgā, tagad dzīvo ASV. Rakstījusi dažus romānus kopā ar Modri Zeberiņu (dzimis 1923. gadā, rakstījis romānus un stāstus), dažas praktiska rakstura grāmatas (pavāru grāmatas), un bērnības atmiņu tēlojumus grāmatā „Kad es maza biju”, no kuŗas ņemts arī tēlojums „Ārzemēs”.

Ilze Kalnāre (īstajā vārdā Ņina Dreimane) dzimusi 1918. gadā Vidzemē, mirusi 1968. gadā krievu okupētajā Latvijā pēc deportācijās sadragātas veselības. Rakstījusi dzejoļus, stāstus, vienu romānu, vienu lugu.

Ar šeit minētajiem rakstniekiem, kuŗi vēl dzīvo, var tuvāk iepazīties un arī redzēt viņu ģimenes grāmatā „Pašportreti” (sakārtojis Teodors Zeltnis), kur rakstnieki paši stāsta par savu dzīvi un arī par to, kādēļ viņi raksta un kā top viņu darbi.

MĪKLU UN UZDEVUMU ATRISINĀJUMI

Lap-
puses

- 15 8. a) *Domas.* b) *Domas.* c) *Domas.* d) *Grāmata.*
- 20 5. a) *Ābols.* b) *Ābols.* c) *Āmurs.* d) *Tīkls.* e) *Tīkls.*
- 37 18. *Šonakt tumši mākoņi trencas pār debesīm, un tikai
starp tiem uz pāris mirkļiem paspīd mēness bālais vaigs.*
21. *Vēja māte, Vēja māte, Ak tu Usmas ezerīn,
Aiztais' savas nama durvis, Tavu daiļu vainadziņu:
Lai nedzird sētiņā Visapkārt zaļas niedres,
Tavus dēlus bažamies! Vidū vilnis līgojas.*
22. *Vējš neēda, vējš nedzēra,
Ūdens miega negulēja.*
23. a) *Laiva.* b) *Bedre.* c) *Vējš.* d) *Vējš.* e) *Vējš.*
- 56 15. a) *Tumsa.* b) *Tumsa.* c) *Diena un nakts.*
d) *Nauda.* e) *Metalla nauda.* f) *Metalla nauda.*
- 65 6. *Stabule.*
- 78 12. a) *Uguns.* b) *Uguns.* c) *Uguns un dūmi.*
d) *Ugunskurs.* f) *Ugunskura vieta.*
- 88 8. a) *Vijole.* b) *Vijole.*
- 91 12. a) *Kokle.* b) *Kokle.* c) *Dūdas.*

- 97 8. a) *Lietus mākonis.* b) *Pērkons un lietus.*
c) *Pērkons un zibens.* d) *Pērkons.*
- 106 14. *Tu gribēji būt kungs, bet biji un paliki tikai pirtnieks.*
- 122 14. 1. *Stabule* 5. *Algotņi*
2. *Nordeķieši* 6. *Pretinieks*
3. *Māris* 7. *Patruļa*
4. *Ziema* 8. *Atkusnis*
- 123 15. *Līmeniski:* *Stateniski:*
1) *Saule* 1) *Spers*
2) *Puķes* 2) *Ausīm*
3) *Rīkle* 3) *Lelle*
4) *Smiet* 4) *Esiet!*
- 139 14. a) *Atslēga.* b) *Atslēga.*
- 162 7. *Viss šī vakara piedzīvojums ir bijis tik skaists, ka to nekad viņš neaizmirsīs.*
9. a) *Laiva.* b) *Airētāji.*
- 171 3. *Mēs braucām kā caur bilžu grāmatu.*
7. *Latvija, Vācija, Lietuva, Francija, Itālija, Šveice.*

SATURS

Priekšvārdi	5
Atsauksim atmiņā „Sprīdīti”!	7
I	
Pusnakts — <i>Aspazija</i>	13
Labuma meklētājs — <i>Kārlis Skalbe</i>	16
Kā mēs atstājām mājas* — <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	21
Bārenīte — <i>Tautasdziesma</i>	25
Tautasdziesmas	26
II	
Usmas zēnu dēkas — <i>Kārlis Kezbers</i>	29
Kidnapers* — <i>Anšlavs Eglītis</i>	39
Negaidīts vakars — <i>Rūdolfs Blaumanis</i>	57
III	
Mežā vasarā — <i>Vilis Plūdonis</i>	61
Balsis — <i>Jonāss Miesnieks</i>	62
Stabules — <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	64
Brīnumstabule — <i>Tautas pasaka</i>	66
Meža pils — <i>Alfrēds Dziļums</i>	71
Sleiņu taure* — <i>Knuts Lesiņš</i>	79
Beverīnas dziedonis — <i>Auseklis</i>	89
Tautasdziesmas	92
IV	
Lietus sievas — <i>Rainis</i>	95
Pasaka par vērdu* — <i>Kārlis Skalbe</i>	98
Brīnuma laiva — <i>Tautas pasaka</i>	106
V	
Tālavas taurētājs — <i>Rūdolfs Blaumanis</i>	111
Nordeķieši — <i>Kārlis Kezbers</i>	116
Kaņavīri bēdājās — <i>Tautasdziesmas</i>	124
VI	
Zelta atslēdziņa* — <i>Mirdza Timma</i>	127
Pazudušais pulkstenis — <i>Jānis Širmanis</i>	140
Tautasdziesmas	152
VII	
Jāņu pēriens* — <i>Teodors Zeltiņš</i>	155
Ārzemēs* — <i>Dzidra Zeberīna</i>	163
Tēvu zeme runā — <i>Ilze Kalnāre</i>	172
Grāmatā ievietoto darbu autori	173
Miklu un uzdevumu atrisinājumi	177

Ar * apzīmētie darbi nedaudz saīsināti.